

Al Liamm

Dastumadenn sevenadurel daouvizek

Kerzu 2002

Nedeleg laouen ha
Bloavezh mat d'an holl

**Niverenn
335**

57^{vet} bloavezh

Postel

thun@club-internet.fr

www.alliamm.com

Pep skrivagner zo kiriek d'e skridoù

TAOLENN

BARZHONEGOÙ :

- Kroashent*** , gant Youenn Gwernig 3
Maenhir, gant Jean-Yves Broudic 4
O terriñ kleuz , gant Jakez Konan 5

DANEVELLOÙ :

- Un endervezhiad hir***, gant Ronan Huon 7
N'eo ket mat ar gontadenn, gant Dominique Allain ... 15
Breur ha c'hoar, gant Maguy Kerisit 28

STUDIADENNOÙ :

- E koun Richard Jenkin***, gant Per Denez 55
Francesco Redi hag ar ganadur diwar netra,
gant Yann gerven 63
Soñjomp ervat : ur sell ouzh embannadurioù
Buhez ar Sent, gant Jacqueline Gibson 68
Renan hag a brezhoneg, gant Reun ar C'halan 83

2

BEAJ :

- Un devezh e Gernevez***, gant Per ar Bihan 90

LEVRIOÙ, gant Eflamm gKervilio 95

NOTENNOÙ : 103

Kroashent

Daou

Hon-daou
 War hentoù hor bro
 Ker kalet o mein
 A gave din,
 Met e c'hoarzh va c'heneil
 E teuze o c'hrizder
 Un tammig.

Daou

Hon daou
 Ha tizhet ganeomp kalon ar c'hroashent.
 Steredenn o skignañ bannoù diniver
 War ar bed,
 Mont a reas va c'heneil hep kimiadiñ
 Gant ur seizhenn n'helle ket heuliañ
 Marteze gant aon leskiñ e dreid,
 Mont a reas va c'heneil hag e c'hoarzh...

Ha me, neuze, a raio

Gant ur seizhenn n'hellen ket heuliañ kennebeut,
 Marteze gant aon koll an hent
 Ar c'hleuz, ar c'harzh hag
 Ar brouskoad pelloc'h
 – E ouiemp mat –

(Ha soñj 'peus, va c'heneil, va breur ?
 E oa eno soudarded kozh o c'hedal c'hoazh).

Maenhir

Maen-hir, taolioù-maen,
oc'h adsevel bep mintin
war-lerc'h un nozvezh hunvreoù.

Maen kozh,
maen-koun
an holl re divaen-kanv.

Maen-sonn
o c'hortoz dibaouez
ar Respont.

O terriñ kleuz *

Er penn all d'al lanneg, gant va marr e fregan
 Gorre ar c'hleuz, ingal, divall, 'vel ma c'hallan
 Rak ar boan a zeu c'hoazh da c'hloazañ va c'hroazell.
 Tost din, ur bodad skav a vir ouzh an avel
 Da c'hwezhañ alan ouez war va c'hein dour-c'hwez mik.
 Nep son, na mouezh ne dorr digenvez ar c'hornig
 Nemet taolioù va marr, digar o tiskar lann
 Pe strak ar gwreskoù bresk disec'het e-mesk krann
 Pe c'hoazh ur voullig-plu, gell ha ruz he bruski
 Ha jed div berlezenn o skediñ 'n he fennig.
 Tremen a ra fich-fich ha mibin dre 'm c'hichen.
 Ken prim ha serr-lagad, en un nijelladenn
 Evel un tenn e plom war unan a'r bommoù
 Dispont-mik ha sioul e-giz ur skin goulou
 Evit diuz astuz pe vuzhug diguzhet :
 Ur voc'hruzig laouen, ken tener he c'hened,
 'Vit he neizhiad, habask, o klask boued d'e baskañ
 Eo a zarnij buan dre m'emañ o poaniañ
 Evit kas a-zevri, da benn, he c'hefridi.

Gant he devezh 'mañ-hi ha me gant va hini
Rak da bep krouadur eo lezenn naturel
Klask mezhur e lignez, nepred he dilezel,
Evit ma treuzpado, bemdez hag a bep hent,
Ar vuhez arwarek bet digant ar re-gent.

1997

*terriñ : Adober gorre ar c'hleuz ha hadañ lann nevez.

6

Jakez Konan 1978

U n e n d e r v e z h i a d h i r

Ar wirionez trec'h d'ar faltazi.

ER BANK e voe ret da Edern gortoz. Ur vaouez a oa en e raok ha ne oa nemet un implijad oc'h ober war-dro an ostizien d'an eur-se e deroù an endervezh.

Ar c'hoant staotat a oa krog ennañ a-greiz-holl ha mont a reas en e goazez da c'hortoz, o soñjal e vefe aesoc'h dezhañ derc'hel war e c'hoant gant e zivc'har kroaziet. Hir e oa an diviz ha luziet ar gudenn moarvat rak an implijad a zalc'he da furchal en e baperioù.

Goude ur pennad e voe ret dezhañ sevel hag e krogas da vont ha da zont. Ar pezh a oa enk avat rak ar burev-mañ ne oa nemet ur adstal eus ar Bank bras a oa, e-kreiz kêr.

N'eo ket evit mont d'ar Bank en devoa kuitaet e garter e gwirionez, met tremen poent e oa dezhañ ober ur c'hrennañ d'e vlev. Deut e oa ar soñj dezhañ neuze he devoa e wreg ezhomm da gaout arc'hant laosk ha ne oa nemet ur blasenn da dreuziñ etre ar Bank ha stal an troc'her-blev.

A-benn ar fin e voe er-maez. Treuziñ a reas ar c'hroashent ledan gant tanioù ruz e-leizh ha kirri o tremen hep ehan koulz lâret. Eno e oa ret gortoz ivez. E c'hoant

dizourañ ne oa ket tremenet. Gant evezh e treuzas ar ru war al linennoù gwenn pa gemmas ar gouleier. Erru e-kichen stal an troc'her-blev e welas dre ar werenn e oa un ostiz er gador-vrec'h ha tri all o c'hortoz o zro. Amzer en devoa da glask ul lec'h evit en em zivec'hiañ. Mont a reas un tammig pelloc'h e ru Inkermann pa soñje dezhañ e kavfe ur c'hogn dizarempred bennak hep riskl da feukañ den pe da bakañ un taol-kastiz daoust ma ne oa ket e Breizh-Veur.

Un ugent metrad bennak pelloc'h e verzas ul lec'h hep ti ebet war lez ar ru. Un astez porzh e oa gant karrdioù. Met etre ar steudad karrdioù hag ur savadur bras e tifrete un den e korf e roched, o tennañ a bep seurt atredoù eus koufr ur mell Chevrolet kozh-Noe evit o berniañ en ur c'horn.

Dav e voe dezhañ distreiñ war e giz. Brest zo anavezet evit an diouer a lec'hioù distro pe a brivezioù boutin, marteze evit dedennañ muioc'h a bratikoù en tavarrioù.

Distreiñ a reas eta da stal an troc'her-blev. Daou zen a oa o c'hortoz c'hoazh. Kozh a-walc'h e oant o-daou ha distro. «Ne vo ket hir an abadenn ganto » a soñjas.

8 Evit tremen an amzer e kemeras Edern div pe deir c'helaouenn skeudennaouet diwar an daolig a oa en e gichen. Pa 'z ae da di ar perukenner, da lâret eo bep daou pe dri miz, e rae anaoudegezh gant keleier ar bed. Amzer en devoe da lenn an darvoudoù a oa degouezhet e Roumania er sizhun a-raok. Lenn a reas ivez e oa ur c'haner brudet o paouez dimeziñ evit an trede gwech, en dro-mañ gant ur plac'h yaouankoc'h eget e vab.

— Gwelet ho peus henezh ! eme an troc'her-blev agreiz-holl, en ur sellet er ru, savet e benn diwar e labour.

Distroet en devoa Edern evit sellet, met tremenet e oa an den. Sañset e oa ur morilhon gant blev plezennet war e chouk pe blev *rasta*. Marteze ivez e oa en-dro dezhañ

dilhad liesliv ha flamm e vro c'henidik. Derc'hel a rae an troc'her-blev gant e gaoz :

— Penaos 'ta e c'hellfe ar furlukin-se kavout labour er vro ? An deiz all o doa diskouezet un ospital er skinwel. An darn vras eus ar re glañv a oa morianed. Netra souezhus e vefe un toull er SECU.

An daou gozhiad a asantas.

— Ya, eme egile adarre, tud du pe rous, an holl anezho.

Erru oa tro unan anezho. Azezañ a reas dirak ar melezour hag an troc'her-blev a lakae dezhañ an davanjer nilon. Silet en devoa ar c'hozhiad e vrec'h kleiz er milgin.

— Eben ivez, eme an troc'her-blev en ur astenn ar mañch all dirak an den.

— N'eus ket anezhi, eme an den kozh.

— Va digarezit, eme egile.

— Evel-se 'mañ, trist eo.

Ne zisplegas ket ar pezh a oa degouezhet gantañ hag ar perukenner ne gredas ket goulenn kennebeut perak n'en doa nemet ur vrec'h.

Ne badas ket pell an abadenn hag e voe tro an eil kozhiad. Ur vazh a oa gantañ. Sevel a reas en e sav gant he sikour hag e harpas anezhi ouzh e gador.

Adkregiñ a reas Edern gant e lennadenn. Degouezhet e oa gant ul luc'hskeudenn a ziskoueze ar Priñs Charlez, hini Breizh-Veur, un hanter mousc'hoarzh war e vuzelloù. Gwisket gant ur vrozskoskat ec'h enselle ar Priñs ur renkennad merc'hed eus an arme sonn ha dic'hoarzh, gwisket eveltañ, pa glevas adarre mouezh an troc'her-blev :

— Kouezhet eo ho kar ?

Souezhet gant ar goulenn-se e savas Edern e benn. Gwir e oa. Un troad hag un tamm gar plastik a oa war al leur.

Bez e oa ul lodenn roz ha neuze ul loer du gant ur votez er penn.

An troc'her-blev en devoa kilet hag chomet e oa sabatuet, e sizailhoù gantañ er vann, e-lec'h sikour an den kozh ken trubuilhet ma oa c'hoazh gant an darvoud kentañ.

Ar c'hozhiad a oa daoubleget o tastum e c'har faos hag o klask he lakaat en-dro en he lec'h.

— Dont a rafec'h a-benn ? a c'houlennas an troc'her-blev.

Un nebeud diaesterioù en devoa met ne seblante ket ar paotr kozh bezañ nec'het.

Ar c'hozhiad stouet a zegasas soñj da Edern eus ur mignon, ur farser leun a startijenn ha laouen en desped d'e c'har bet troc'het war-lerc'h ur gwallzarvoud. Pa veze o tiskuizhañ en e gador-vrec'h e kemere e c'har faos evel ur vazh-krog, evit tostaat outañ ar c'hazetennoù a oa kouezhet war al leur.

Edo an troc'her-blev oc'h ober war-dro e drede ostiz. Ne oa kudenn ebet ar wech-mañ met krog e oa da zivizout gantañ hag ehanet e oa gant e labour :

10

— Barrek oc'h war ar mekanikerezh ?

— N'on ket, eme egile.

— Goulenn a raen kement-se abalamour ma 'm eus lakaet e gwerzh karr va zad dre ma oa erru re gozh evit bleinañ. Dav eo bet din e lakaat en un ti evit ar gozhidi e Gouenou. Un ti mat-kenañ eo ha nevez-flamm. E gambr en deus hag eürus eo. Evit priz ar c'harr eo e karfen kaout ali tud all. E stad vat emañ ha n'eus ket bet graet ouzhpenn dek mil kilometr gantañ. Klask a ran kaout ali an dud. Ur peizant eus Plougastell zo sañset dont da sinañ ar brenadenn en enderv-mañ. Souezhet on zoken ne vije ket erru c'hoazh. C'hwi 'oar eo ret lakaat ar c'hirri kozh da

vezañ adwelet a-raok o gwerzhañ hag en em c'houlenn a raen ha...

D'ar mare-se e sonas kloc'hig an nor a-drek ar speurenn a zisrannet ar stal. Dilezel a reas an troc'her-blev e ostiz evit mont en tu all.

Klevet e voe tud o komz. Ur vouezh plac'h hag unan paotr kemmesket ha diouzh a c'helled intent e oant prenerien ar c'harr. Dek munud e padas an diviz hag e tistroas ar perukenner, hag eñ lezel e wreg d'ober war o zro.

— Graet eo an afer, emezañ.

Echuiñ a reas e labour, diskouez d'an ostiz ur melezour a-drek e benn, lemel an davanjer ha reiñ un taol broust war e zivskoaz.

Erru oa tro Edern a-benn ar fin. Silañ a reas e zivrec'h e mañchoù an davanjer nilon astennet dezhañ ha lakaat gant evezh e lunedoù war an daol dirazañ.

Kregiñ a reas an troc'her-blev en e sizailhoù pa sklintinas adarre kloc'hig an nor en tu all hag e tiflukas war an treuzoù un den gantañ un davanjer a vije bet gwenn panevet an tarchoù ruz a varelle anezhi. Kiger ar c'hornad e oa moarvat.

Hep dont e-barzh e huchas :

— Deoc'h eo ar c'harrdi a zo e penn all ar porzh, er foñs ? Emañ o tivogediñ !

— N'emañ ket va c'harrdi o vont e ludu alato ! eme egile, un tamm ankeniet. Liliana ! a huchas d'e wreg a oa un tu bennak a-drek, kae 'ta da welet !

Dizale e tistroas Liliana hag e voe disammet.

— Perc'henn foñs ar porzh eo 'n hini zo o teviñ atredoù, koadaj ha plastik e-kichen hor c'harrdi, eme ar wreg.

Soñjal a reas Edern e oa an den en devoa miret outañ da zizourañ er c'horn-se.

— N'eus ket aotre d'ober tan evel-se e kreiz-kêr, eme un ostiz nevez degouezhet.

Pa zeuas Edern er-maez eus ar stal e oa krog an heol da ziskenn a-us d'an toennou. Echu oa an devezh-labour ha lostennadoù kirri-tan dihabask a fraoñve hag a zivogede e pep tan-ruz ar c'hroashent.

Poent a oa dezhañ difraeañ. Moarvat e oa ankeniet e wreg p'en doa paket un tamm mat a zale. En em c'houlenn a rae, sur, pelec'h e oa manet peogwir ne oa ket boas da vont d'an davarn war-lerc'h e labour er burev na da straññ e stumm ebet.

Erru e oa e-tal porzh al Lise digenvez d'an eur-se a-drek ar gwez-siprez hag ar gael neud-orjal merglet.

En tu all d'an hent treuz a gemere bepred e oa c'hoazh daou baotr yaouank o c'hoari tennis daoust ma skede c'hoazh poullouigoù dour amañ hag ahont war an dachenn.

Tremen a reas HLM-ou seizh pe eizh estaj, griz o dremmoù, gant dilhad o sec'hiñ a-istribilh er prenestroù. Bugale oa o c'hoari en traoñ, er porzh diabarzh. Diouzh unan eus ar prenestroù a-drek ur roched gwaz e hopas ur

12 vaouez « Suelen ! Suelen !¹ »

Daoust ma oa dale gantañ o tistreiñ d'ar gêr e kuitaas ar ru evit treuziñ, war e blijadur, liorz h boutin e garter.

E soñjoù du a oa nijet kuit. Bez en devoa div vrec'h, daou droad, pep tra evit ar mare. Diaes e oa dezhañ koulskoude disoñjal an den kozh en doa gwelet o tastum e droad faos hag o poaniañ evit e lakaat en e lec'h.

1 Suelen : Sue Ellen, anv ur c'hoarierez en ur film poblek amerikan a dremene war skramm ar skinwel e dibenn an 20^{vet} kantved.

Edo an noz o serriñ. Freskaat a rae dindan ar faou bras hag ur gridienn a redas en e gorf. Mall oa gantañ bremañ bezañ er gêr, ur c'hroc'hen flour he devoa e wreg ha divesker turgnet brav a c'helle flourat dibreder.

Sevel a reas e c'houzougenn. Bouboù ar c'hirri e penn all al liorzhañ a oa dizehan bremañ.

Un arsav a reas war ur pont bihan dreist ur foz simant a oa sañset bezañ ur wazh. Ne oa takenn dour ebet avat ha ne oa morse bet war a hañvale, ne wele ket kennebeut da betra e c'helle servij.

E zaouarn harpet ouzh an aspled simant houarnet e stumm skourroù, e chomas ur pennad da sellet ouzh ar gwez a heje goustadik war an oabl, ha setu ur barbellig o tont d'ober un tamm diskuizh war an aspled e-tal e zorn. Chom a rae difiñv koulz lâret. Edo moarvat oc'h ober e dalaroù, echu gantañ e zevezh hag e vuhez.

Ne oa ket ur barbellig boutin evel ar re velen en devoa gwelet gwechall o c'hoari daou en-dro d'ar c'haol e liorzhañ e dad. Kaer e oa ar valafenn voulouz-mañ. Du e oa erien dantelezet he divaskell gant tarchoù gwenn ha rouz war ar peurrest eus he c'horf.

Soñjal a reas adarre en e wreg a oa, sur, nec'het ha na gredfe ket e istor. Diaes e oa dezhañ e-unan krediñ zoken. C'hwec'h eur a sonas e kloc'hti an iliz tost. Ur bann-heol a dreuzas an delioù hag e krogas ur voualc'h, pe un drask, da c'hwitellat, evel pa vije an heol o sevel.

Gwech ha gwech all e nijelle un nebeud delioù sec'h hag a yae da verniañ ouzh troad ar gwez. Ur marc'h-houarn a wigouras hag e voe mouget e drouz gant bouboù ar c'hirri. Astenn a reas e gammedoù etrezek an hent bras war lez al liorzh.

Un dra bennak mallus en devoa d'ober, me ne ouie ket mui petra.

Ronan Huon - miz Du 2002

N' e o k e t m a t a r
g o n t a d e n n

“ U r wezh e oa, ur wezh ne oa ket
mar selaouit ‘po tu da ouiet!’”

Ur wezh e oa ur roue puisant ha pinvidik, hag en doa kollet e wreg : intañv e oa ha malleürus... N'on ket sur e oa malleürus, met 'pezh zo sur, n'en doa ket gwreg erbet ken ! Daou vab a oa dezhoñ, e vab henañ ha... e vab yaouankañ. An henañ a oa korfet brav ha dinammm, ar yaouankañ a oa bihan, vil ha kamm ! Tout razh ar merc'hed er rouantelezh a oa krignet get o amour d' ar c'hoshañ, hag en em ganne evit monet da goroll getoñ. Doug erbet enne d' ar yaouankañ, a chome da guzhat e palez e dad, beunek ha dizesper. An henañ a oa fallakr ha poc'haner, ar yaouankañ a oa karadek hag izel a galon : un tammig evel ma daou baotr, hañ ? Ya, kar daou vab am eus-me ivez : nemet int korfet o-daou evel mab yaouankañ ar roue, ha stummet o spered evel heni ar mab henañ ! N'eus ket un hanter unan ag an daou gañfart-se en-dehe tapet ur CAP bennak pe graet un dra bennak talvoudus get e zauarn pe get n'eus forzh petra arall : pa weler ar boan en dez ar boulom da zesav e vugale hiriv an deiz, e komprener gwelloc'h an tadoù arall, ar roueed zoken !... Neuze,

neuze... e c'houlennas ar roue kozh get e vab henañ monet da Spagn devat ur rouanez a oa é chom en ur c'hastell-nij staget dozh an douar dre chadennoù aour, ur rouanez hag e oa intañvez, hag a vehe kontant, marse, da zimeziñ get ur roue bras eveltoñ. Evel e oa pep perzh mat get e vab henañ, sañset, e oa leun ar roue kozh a fiziañs e hennañ. Setu aet ar mab henañ.

Goude devezhioù ha devezhioù kerzhet, ha goude goulenn e hent kant gwezh, setu kavet ar c'hastell-se da mab henañ ar roue kozh : ar c'hastell-se a vehe denijet kuit paneve ar chadennoù a oa dozh en stagañ start dozh an douar... *Pebezh tommder amañ, ne vehe ket moaien kaout ur lommig bennak da zistan da ma gargousenn ?... Bennozh Doue...* Ma, ar chadennoù : chadennoù aour, 'soñj deoc'h ? Argant foeltret ur vezh, 'ket gwir ? A-benn ar fin, n'eus ket kalz a draoù chañjet er bed-mañ a-fed dispignoù : un tammig ema evel en hon ministerioù, 'keta ? Un hanter dousenad otoioù merglet ha dizalbadet ha gwasket ha mac'het asampl d'ober ur skultur "arzel", staliet ar bennoberenn e porzh ur batimant ofisiel bennak c'hwec'h miziad pad, ha kaset d'an difallaj goudewezh, zao ! Pegement an taol ? Ur gronnad milionoù a lurioù hon tailhoù, netra ken ! Ma... Ar ma sell dozh hon mignon, mab roue dozh e stad, e oa daet da benn a sevel get unan ag ar chadennoù, kreñv ha koupapl evel ma oa anezhoñ. Arruet dirak dor ar c'hastell, en em gavas get... Petra ? Penaos e c'helle derc'hel e-mod-se en aer ag an amzer ? N'eo ket displeget er gontenn, bete ma ouian. Mar komañsit da droc'hiñ àr ma c'haoj evel-se n'omp ket tost da vout achuet ar sorbienn-mañ kent pell ! Un tammig feiz a c'houlennan geneoc'h-c'hwi ur seurt ! Atav, pezh zo sur, en em gavas get ur seurt loen vil dibosupl din en diskrieviñ, hag a c'houlennas getoñ, e toull dor dal ar c'hastell an diaoul-se :

— Petra ous daet da glac'h amañ, paotr yaouank ? Ar glac'har pe ar chagrin ?

Bamet un disterañ, ar mab henañ, hañ ? E klevet ar pezh euzhus-se é komz evel un den. Mes ne oa-eñv ket unan da chom da vreiniñ evit klac'h intent en traoù.

— Me zo-me mab henañ ur Roue bras hag on daet amañ da welet rouanez Spagn a eilgeras.

— Gwelet a ran. Mes kentañ-holl, e vo dav dis tremen tri zaol-arnod ; da gentañ, un divinadell :

— Piv pe betra a gerzh àr bevar fav d'ar mintin, hag àr daou bav da greisteiz, hag àr dri fav da serr-noz ?

Mab henañ ar roue, daoust ma ne oa ket gwall fin, a respontas neuze :

— Mab-Den, àr e grabanoù pa vez pouponig, àr e zivhar pa vez arru e oad, ha harpet àr e benn-bazh pa vez kozh ! Pa soñjan ervat, ma mab koshañ-me en dehe respontet un dra zroch par da :

— ma zad, àr e barlochoù pa vez é klask e chaosonoù edan e wele a vintin, a-blom da verenn ha dozh en em harpiñ dozh ar c'hontouer evit mont ar-maez ag an davarn da noz...

Ma, atav, e oa bet resevet mab henañ ar roue d'e arnodenn gentañ. Ha eñv monet e-barzh ar c'hastell : ur c'hastell ag ar re gaerañ e oa : greunvaen holl, greunvaen ruz-gwenn a Vro-Dreger, mar plij ! Tourioù uhel meurbet, fenestri uhel-droch ha strizh-spontus, monstred maen pep-lec'h, ha me 'oar-me. Neuze e tisklêrias an euzhvil dezhoñ an taol-aprov arall : dav d'an den lonkiñ teir barrikad sistr e-korf ur c'hardeur, sistr trenk ha put un tammig evel an heni a vez profet e lec'hioù zo d'ar weladennourion daet fall. E-men ema an ampartiz aze, a c'houlennahot ? Gortait 'ta ! Da lâret mat, daou egzelsis a oa endalc'het en taol-aprov-mañ : lonkiñ, ya, met ar-lerc'h, dav tenniñ ur bir

d'en lakaat da gouezhel e-barzh ur pod-dour e c'houzougenn strizh bet pozet e beg unan ag an tourioù uhel : n'eo ket ar boan din lâret deoc'h pegen diaes e c'hell bout ur seurt arnod ! Ma ! Lonket e deir barrikad da mab ar roue, ha raet dezhoñ ur wareg vras, setu daet koulz an tenn : ar baluc'henn vras-mañ a vab ar roue a vant hag a gouch en ur serriñ unan ag e zaoulagad, a oa hanter serret dija, hag a laosk kordenn ar wareg a-benn ar fin : sevel a ra ar bir en aer ag an amzer, ha sevel ha sevel, ha komañs da blomiñ, mes re ziwezhat ha paset dezhoñ a-dreist ar piched pe dost : re start an arnod, a gred deoc'h ? Ya, ha pas, rak ur fourrad avel a droc'has lañs ar bir, ha chañj penn dezhoñ, a setu ar bir er pod, ken aes ha tra ! Ne oa ket gwall gontant an euzhvil, a c'hellit krediñ...

Tra ma 'c'h on geti, ema goullev ma gwerenn genin ha mar behe... mm...hopala ! Mat eo 'mod-se, mersi bras deoc'h...

— Taol-aprov diwezhañ , eme neuze ar monstr :

— pegement a louized aour a c'hell pakiñ ur bigouter mogn en e zaouarn en un taol ?

18 Neuze e chomas ar paour mab henañ e veg digor da c'hwec'h eur hanter getoñ ! Goude hir brederiñ, forzh treiñ-distroñ termenou ar skoulmad-mañ en e benn, e respontas, ar paotr fin anezhoñ :

— Div wezh kement ma c'hell derc'hel e unan ag e zaouarn ! N'eus forzh, hañ, penaos divinout pet pezh Loeiz aour e c'hell derc'hel ur bigouter ? Ur bochad, sur awalc'h, mes ec'h eus re a zo bras o daouarn, re arall a zo bihan o re, hañ ?...

N'eo ket ar boan lâret deoc'h ne oa ket mat ar respont : kollet en deus mab henañ ar roue pep chañs da welet ar rouanez : d'an toull-bac'h a-benn, hag e voe lakaet ar c'hefioù dezhoñ !

C'hwec'h miz goude e zisparti, doare erbet a mab henañ ar roue : un tammig evel Steve, ma mab henañ-me, a zo chomet eizh miziad pad hep distroiñ d'ar gêr, ar bouc'h ! Ma maouez, o pas, nann, n'on-me ket intañvez, dispartiet ne lâran ket, ma maouez a oa ankeniet holl, ha me kement evelti : aon he-doa ne zistroahe biken hon mab, hag aon am boa e tistroahe : genin e oa ar gwir, a-benn er fin : distroet eo d'ar gêr, hep rouanez na hep den arall erbet, met get dleoù... 'Fin. Goude kehet amzer hep kevel erbet a-berzh e vab henañ, e oa ankeniet ha glac'haret ar roue kozh : Petra a oa daet ag ar mab a gase kement a fierded dezhoñ ? Neuze, diskredig un tamm anezhoñ, mes hep diskoulm arall erbet, e kasas ar roue kozh da gerc'hat ar paour-kaezh stronkig, eu... sioc'han, a dalveze da eil vab dezhoñ.

— Ma mab, ret eo dis monet da kastell Rouanez Spagn, da gas ma goulennadenn dezhi : intañvez eo eveldon, neuze e vo kontant dimeziñ genin, sur.

— Met, me zad, n'on ket ken ampart na ken kreñv evel ma breur. Birviken ne c'hellin...

— Gra 'pezh am eus goulennet genis, ma mab ! a c'hourc'hemennas ar roue. Ha setu e eil mab en hent da Vro-Spagn, izel e benn. Dre forzh goulenn e hent get tud ar vro, ha dre forzh kerzhet, setu-eñv degouezhet er lec'h ma oa amarret er c'hastell diar chadennoù-aour. Pa welas ar start ma vehe krapat get ar chadennoù, setu-eñv fallgalonet ha krog da oueliñ get en dizesper : neuze e klevas ur vouezhig flour a zae a-zozh ur vodennig a oa e-taldoñ :

— Perak e ouelez, ma faotrig ?

Troiñ a raas dozh an tu ma tae ar vouezh, hag e welas un touseg divalav, an divalavañ e-mesk an tousegi divalavañ, ha eñv da lâret :

— Rak ma ne ouian ket pezhmod monet devat Rouanez Spagn, emezañ.

Ne c'houlennas ket getoñ penaoz e c'halle un touseg komz evel un den, pegen souezhus ma oa : tra ma veze e vreur henañ éc'h ober bourrapl pe éc'h ober ar lez, eñv, ar mab yaouankañ, a lenne kontadennoù dastumet get gourdadoù Fañch An Uhel pe tud 'seurt-se !Neuze, ne oa ket souezh dezhoñ...

— Gwirion eo ta zizesper. Me 'ya-me da sikouriñ genis. Kentañ-razh 'vo dav dis monet da gavet an ermit fur, unan hag a zo é chom en ur lochig paour e-kreiz ar goadeg vras a welez du-hont.

Gwall drubuilhet ar paour-kaezh mab ar roue.

— N'anavezan e-mod erbet ar c'harter-mañ, siwazh ! Penaoz e rin evit kavet ti hennezh ?

— N'a-pezh ket aon, paotrig. En ur lec'h diamen ema e di, mes ec'h eus amañ ur voullenn wer hag un c'hwitell argant. Kerzh betek ar forest-mañ, sank ennoñ a-benn d'ar c'hreiz, ha, pa soñjo genis ec'h ous fariet, lañs ar voullenn àr an douar : neuze e tiskouezo dis an hent mat.

— Hag an c'hwitell, da betra e talv ? a c'houlennas ar paotr yaouank.

— Pep tra en e amzer ! a respontas an eil.

20 Tapet ar voullenn hag an c'hwitell getoñ, setu aet mab yaouankañ ar roue trema ar goadeg. Teñval e oa an traoù e skeud ar gwez uhel, ma zud paour !A-benn un euriad bale pe div e avantur Doue, e welas ar paotr yaouank e oa é kerzhet en-dro hag é tiverchiñ e routoù e-unan ! Neuze e taolas ar voullenn àr an douar, ha setu honnañ é rolliñ àr un tu bennak, evel pa vehe é heuliñ un hent anavezet dezhi. Ha-eñv d'he heul. An noz a oa kroget da gouezhel pa arruas en ur frankizenn ront, un tiig-seul er c'hreiz anezhi. Aet ar paotr ha skoet douzh an nor. Setu ma taas unan da zigor an nor. Un den kozh-Noe, un hir a varv gwenn dezhoñ.

— Petra a faot genis, mab yaouankañ ar roue, ma'c'hous daet ken diwezhat ? a c'houlennas.

Setu e kontas ar paotr yaouank e dourmant d'ar paotr kozh arall. Hennañ e oa un den madelezhus ha sikourus. Da gomañs, e tennas boued a-zozh e yenez, 'fin, e armener-vagoar, koa ! Hag ur voutailhad gwin ruz. Eu... Ya, kar an ermit-se a eve gwin ingal, evit e yec'hed, sañset. N'em eus ket bet tu da ouiet ar lec'h ma prene e win... Goulenn a raas get ar paotr yaouank :

— Neuze, te a faot genis krapat e kastell rouanez Spagn ? N' eo ket diaes : n'a to nemet c'hwitellat get an c'hwitell-mañ a zo genis : neuze e tay un egl bras ha hennezh ha kasay er c'hastell à e gein.

— James ne c'hellin ! a c'harmas eil mab ar roue.

— Geo, 'vat ! a c'hrozmolas an ermit. Kae da gousket, hag a-benn arc'hoazh, kentizh evel gouloù deiz, me ha tic'houskin hag e kemberi an hent !

Setu tremenet an noz, gwall verr evit mab ar roue rak e tiroc'he an ermit-mañ ur spont ! Monet a raas ar mab yaouankañ get e hent, trema ar c'hastell-nij. Degouezhet en diaz anezhoñ, e tapas e c'hwitellig ha komañs da c'hwezhiñ e-barzh par ma c'helle. Neuze ec'h arruas un egl bras divent.

— Ma galvet a teus, mab ar roue ? emezoñ.

Ne souezhas ket mab ar roue, tamm erbet : akoustumet e oa bremañ d'en em gavet get loened a ouie komz ha get tud dianav dezhoñ hag a ouie neoazh pep tra a ziàr-e-benn. Lâret a raas :

— Ya. Me a faot genin sevel er c'hastell-mañ da c'houlenn digor an nor evit gwelet rouanez Spagn, evit goulenn geti ha kontant e vehe da zonet genin d'ar gêr da zimez...

— Mat eo 'mod-se ! Gouiet 'ran an istor. N'ous ket

‘touezh ar re brimañ a spered, hañ paotr ? a eilgeras an egl, a oa é komañs da goll e basianted. Gwezharall, e leze an egl ar paour-kaezh mab da lâret e gomplimantoù betak an dibenn. Mes skuizh pasapl on é lâret berped ar memes tra, ha, pa vezan skuizh, e vez skuizh an egl ivez, anat deoc’h!... Petra ‘zegouezh goude ?... A ! ya :

— Ma ! Pign àr ma c’hein, me ha kaso d’ar lein ken buan ha lâret. Ha setu-gi en aer ag an amzer, hag arruet dozh dor-dal ar c’hastell. Monet a raas an egl kuit. Ha setu c’hoazh an euzhvil arall a za àr wel ha da c’houlenn get mab yaouankañ ar roue ar penaos hag ar perak da weladenn hennezh, pezh a ouie dija ar bouc’h anezhoñ, àr ar marc’had ! Ur wezh diskleriet pep tra dezhoñ e lâr :

— Piv pe betra a gerzh àr bevar fav d’ar mintin, hag àr zaou bav da greistez, hag àr dri fav da serr-noz ?

Mab yaouankañ ar roue a ouie kement-mañ edan eñvor, kudenn erbet dezhoñ. Ha da zibuniñ e gentel :

— Mab-Den, a gerzh àr e grabanoù pa vez pouponig, àr e zivhar pa vez e-oad, ha harpet àr e benn-bazh pa vez kozh !

22 Penn teñval d’ an euzhvil c’hoazh ur wezh. Me a gred genin e oa é soñj chañjiñ ar goulenn-mañ a oa edan bout anavet get an holl, zoken get ar re ne lenne ket *Al Liamm*, kar d’an amzer-se ne oa ket ag *Al Liamm* c’hoazh...

— Ma ! Eme ar monstr. An eil taol-arnod bremañ. Daet da ma heul e-barzh ar c’hastell. Setu an eil aprov : seizh barrikad sistr a-to da evet, ha goude-se e ranki tenniñ ur bir d’ar wareg, éc’h esaeiñ d’en kas e-barzh ar potev bihan a welez er lein, àr beg an tour uhellañ !

— Penaos ‘ta, lâret em boa teir barrikad ar wezh kentañ ? Posupl, mes an euzhvil-mañ a gomañse da gavet start eñv ivez lâret berped ar memes berlobiaj ! Seul diaesoc’h an arnadoù, seul abretoc’h dijablet ag ar

viziterion, splann eo. Ha setu an eil mab éc'h évet, éc'h évet : ret e voe dezhoñ monet da zizouriñ ur wezh pe daou, kalz ne vern, ne oa ket difennet get reolioù an c'hoari. Donet a raas da benn a evet an holl... *N'ouzon ket petra zo kaoz ? An tommder, an diouer a aveladur pe ar pezh a zan a gontiñ deoc'h : peget e ma lañchenn e foñs ma beg. Marse ne vehe ket fall din evet ur... Mersi bras deoc'h...*

Mm... Ma, evet dezhoñ e vuzuliad, hag ouzhpenn e vuzuliad, setu bec'hiet meurbet hon mignon. Ne ziforc'he ket mui an oabr a-zozh an douar, nag e benn a-zozh e revr : kollet mik, ar paour-kaezh. Met, karget e doull pe get, ne oa ket aet sot, pell a se. Ha da lâret d'an euzhvil :

— Ha bout e c'hellan tostaat ar potev-se kent tenniñ ?

— Anv erbet ag an dra-mañ. Ar reolenn a lâr ne c'hell ket an tennour touchiñ ar gwenn! a respontas an arall. Den erbet n'eo aotreet da douchiñ tra, nemet ar wareg hag ar bir, netra ken.

— Netra arall n'eus er reolenn ?

— Netra, nann.

Neuze, e taas soñj d'ar paotr ag e c'hwitell : kentizh ha tennet anezhoñ er-maez, kentizh c'hwezhet enni. Hag an egl da zonet :

— Ma goulennet a-teus, mab ar roue ? a c'houlennas.

— Ya. Mezv-dall on, hag on bet goulennet genin kas ar bir-mañ e-barzh ar potev a welit ahont, er lein ag an tour uhelañ. Un diskoulm ho peus evidon ?

— Me 'gred awalc'h, eme an evn bras. Tenn ta vir atav, ha lez me d'ober ma zamm labour. Hag e savas en aer ag an amzer, é tarnijal àr-dro an tourioù. Tenniñ a raas eil mab ar roue, hag e vir da sevel : ken mezv e oa ar paour-kaezh ma korntroue e vir, hep atizh, hag é kennige plomiñ d'an douar prestik goude. Neuze e taas an egl bras da gemer ar bir etre e grabanoù ha d'en sevel betek a-us an tour uhelañ,

hag en leuskel da gouezhel just e-barzh ar pod-dour !

— Mat ! eme ar meni sfinks-se, hag e soñje : ma vo daonet hennezh ! en e bouktil, avat. Ne oa ket ordinal an taol-mañ, mes ne oa netra ennañ enep reolennoù diabarzh ar c'hastell. Trived goulenn :

— Pegement a louized aour a c'hell ur Bigouter mogn pakiñ en e zaouarn en un taol ?

— An hanter ag an niver en dehe paket mar behe chomet daou zorn dezhoñ ! a eilger ar paotr. Gwallgontant ar viltañs a euzhvil, mes ne oa tra da lâret : netra enep ar reolennoù ! Ha neuze ? Petra a yae da zegouezhout ? Hag en dehe tu ar paour-kaezh paotr yaouank da welet rouanez Spagn ? Pas, ma zud vat ! Me amañ diragdoc'h, a oar penaoz ne oa nemet tri arnod d'ober ha netra ken. Ar monstr a ouie ivez, sur-awalc'h. Mes un treitour e oa ag an euzhvil-se, probapl. Ha eñv neuze ha lâret :

— Kent gwelet ar rouanez, a to da zichadenniñ he c'hastell-nij ha d'he c'has d'ar loar.

— Betek ar loar ! a estlammas mab youañ ar roue. Ne vo ket aes ! Pegehet amzer am bo d'henn gober ?

24 — Un hanter-devezh, ha c'hoazh, abalamour ma'c'h on madelezhus ! a respontas ar monstr. Ha da skrignal vil.

— Ma ! Plijit geneoc'h ma lezel da c'hwitellat ? ha da c'hwezhiñ nerzh e benn en c'hwitellig. Ha setu an erer bras é tiskenn e-tal dezhoñ.

— Da di an ermit ! a c'hourc'hemennas ar paotr.

Ha hie ha denijal kuit. Arru e ti hennezh, e kavazant fas koad : prennet an nor ha sparlet mat. Ur skritellig a oa tachet dozh an nor-se : serret ablamaour n'eo ket digor hiziv.

Gast ar c'hast ! a soñjas mab ar roue. Neuze, e c'halvas e vignon an touseg kamm, dre c'hwitellat en e egl..., digarezit, en e c'hwitellig.

Balbouzat a ran bremañ, get ar skarnilet m'ema ma divuzell. N'eo ket evit pismigiñ met ne oa ket hanter leun ar chopin zo bet servijet din bremanig, a hañval genin... O ! Mersi bras deoc'h, trugarez... Petra ? N'eus ket bet anv c'hoazh ag an touseg kamm ? Un tamm bennak am bo ankouaet, marse...

Ma, atav, goude e c'hwitelladenn, e ta un touseg àr wel, unan bras ha lart, un doñjer. Eñv ivez a ouie kaozeal.

— Ma goulennet a teus, mab yaouañ ar roue ? a c'houlennas eñv.

— Ya. Dav e vo din kas kastell Rouanez Spagn d'ar loar !

— An euzhvil a vez éc'h eveshaat ar c'hastell an deus goulennet an dra-mañ genis, hañ ? N'eo ket souezh. Ur gaouiard hag un trichour-touet zo anezhoñ. Ma, 'c'h an da c'hervel ma mignon ar pesk argant.

Ha eñv a c'hwibaniñ etre e zaou viz, ha setu ur pesk aour e tonet àr wel : aour am eus lâret ? drol ! Ha ya, met pas, pe geo kentoc'h ! ur bochad argant e koust an aour, neuze, n'eo ket souezh ma lâran-me ar pesk-aour, tuig ha talig eo kement-mañ ! 'Fin, setu ar pesk a grog da brezeg :

— Unan en deus pellg... unan en deus ma galvet du-mañ ?

— Ya, ar paotr yaouank-mañ zo é klac'h gouiet penaos kas kastell rouanez Spagn betek ar loar. A ziskler an touseg.

— Ha distroiñ àr an douar ivez ! a ouzhpenn ar paotr, nec'hanset un tammig. Ar pesk da respont :

— Netra aesoc'h ! Setu amañ traoù zo dleet deoc'h kaout : ur chaodouron, un ongant burzhodus, un houadez geti ur spilhenn sanket en he skouarn, ur vouc'hall...ma, setu holl. Ha seul taol ma anve un dra, e tae hennañ ar wel, dre vaji.

— Ma Doue ! Petra a rin get kement-mañ ! A vamas ar paotr.

Neuze e respont ar pesk argant... petra a respont ar pesk argant ?... A ya ! Dalc’h fiziañs en dazont, paotr yaouank. Galv an egl bras, eñv eo a lâro dis petra d’ober, pechañs. Kentizh lâret, kentizh graet, ha setu an egl é tonet. Ha aet razh an dud-se en aer ag an amzer ha tizhet ar c’hastell. Ar meni sfinks-se an diaoul a oa aze c’hoazh, vakañs erbet dezhoñ.

— Daet ous da seveniñ da daol-aprov ? a c’houlenn get mab yaouañ ar roue. Hennañ, gwall ziaes, a aters an egl get e lagad. Hennezh a lâr neuze, eu...

— N’eus ket mui anv a gas ar c’hastell brein-mañ d’ar loar, trichour ac’hanous, te ‘chañj reolennoù an c’hoari seul gwezh ma faot dis ! Del !

Hag e tistag ur pikol pavad àr gorn fri an arall. Ha dornata ha pilerezh ! C’hwibaniñ ‘ra an euzhvil etre e vizied, setu un elefant roz, pas, unan glas, divent, ‘zered e-barzh porzh ar c’hastell, ‘fardiñ àr ar paour-kaezh egl, d’an daoulamm ruz ! Neuze, ‘tistag mab ar roue un taol get lavnenn an dorn a bak gouzoug ar sfinks, ha troiñ

26 àrnezhhoñ-e-unan ‘vel ur gornikell hag e droad kleiz da flastriñ bouzelloù e enebour, gwelloc’h m’en dehe graet Bruce Lee ! Ha dao ! Kemer atav ! Aiaou ! Hag an taolioù da gouezhel ‘vel grizilh àr ar paour-kaezh euzhvil. Ha setu hennañ hetaet àr ar leur, divuhez. Ur sell d’ar re ‘rall : a korn e lagad ‘wel e vignon an egl ‘tec’hout nerzh e droad dirak an elefant glas daet da vout ruz-mouk get an daeroni, an daou anezhe ‘c’h ober an dro da porzh ar c’hastell : n’eo ket bourrus an abadenn ‘vit e vignon, na nan’d eo. Profitiñ ‘ra neuze ‘vit monet da gavet ar rouanez hag e vreur a oa er c’hastell hag o diheudiñ kar prizoniet ‘oant o daou. Pa zistro d’ar porzh a-gevret gete, ‘ma achu ge’ ‘n c’hoari ‘tre

ar re 'rall, pe dost : just dirak an nor dal a oa digor, 'ramp an egl e zivhar, hag arsevel àr ar lec'h, ur c'hrog biz-troad g' 'e c'har zehou, ha se' 'n elefant n'ouion ket mui p'seurt liv da strebotiñ ha da vonet dre toull an nor, ha kouezhel àr an douar, hep parachut, 'vat ! N'on ket sur tre-ha-tre 'ma degouezhet an traoù 'mod-se, 'fin, an traoù-se zo pell bremañ, hañ ? Ma..., achu 'n istor, distroñ 'raas hon mignoned da bro ar roue kozh... C'hem ! Ne c'hellahe ket unan ac'hanoc'h ho tri monet da c'houlenn ur litrad get an ostiz ?... Serret 'vo amañ emberr ? Tañpir ! Da betra o deus talvet ar chaodouron hag an ongant hag an traoù arall ?... Interesus 'ta c'houlenn, paotr... evit ar chaodouron, eu... n'eo ket re ziaes : talvet en deus da dokarn d' an egl pa oa an elefant é redek hennezh en ur glac'h skoñ àr e benn a bouez e drompilh. An houadez ? D'am soñj, ema bet lazhet get sikour ar vouc'hall ha poazhet er chaodouron goude, just awalc'h, da dorriñ naon hon harozed, hag ar spilhenn he deus talvet da skarzhiñ o dent, me 'gredahe awalc'h... An ongant ? Ha me 'oar-me ? Netra n'o deus graet getoñ, àr ma ouian-me, atav ! Kerzhit da ouiet petra raant get tout ar stalabard-mañ a gaver er c'hontennoù droch-se !

Ho ! Da ven ec'h it ? N'eo ket achu c'hoazh... n'em eus ket kontet deoc'h ar banvez eured nag an dib... O ! Gwazh-a-se...

Me a oa-me e-touezh an tri avester diwezhañ o doa bet ar gouraj da chom da selaou dozh amoedajoù ar furlukinse a varvailher. Skarzhet eo bet er-maez hep damant get mestr an ostaliri ha hervez ar pezh am eus klevet goudevezh n'eo bet paeet nemet ag an hanter a priz e gontrad, ha n'eo ket e gaou !

B r e u r h a c ' h o a r

“L ukian,

Trugarez evit al levrioù. Met ne oa ket didroc'het ar pajennoù, ha gouzout a rez ne vezer ket aotreet da gaout kontilli amañ. Setu n'em eus ket gallet lenn, ha chomet int em c'hichen da c'hortoz ma teui. Degas ul lavnenn ganit, kentañ tro.

Abaoe teir sizhun emañ amañ. Gwelet a rez on deuet a-benn da c'houzout pegeit zo. Laouen out emichañs ? Louzaouet mat, maget e-giz ur vuoc'h da lardañ. Dres ar pezh zo pouezus 'vidout : ma vo dereat an diavaez ac'hanon, brav da welet, betek gouzout. Ma c'hellin kerzhet e-touez an dud evel ar re all, hep na vo gwelet ar c'hleizennoù war ma divrec'h. Sklaer ha splann an diavaezioù ! Ne vern pegen saotret e c'hellan bezañ e-barzh. Kas a rafes a-walc'h da c'hoar vihan da greviñ, hañ, gant he c'hudennoù diabarzh ? ”

Ar wech-mañ e vo siellet ha kaset al lizher-mañ ganin ; hag e teuin a-benn d'e reiñ d'ar glañvdiourez, ya, ya. N'eo ket permetet evelkent, ober ouzhin e-giz m'en deus graet Lukian. N'on ket ur follez. Ma breur en deus va bac'het. E-

skeud ma fareañ. N'on ket klañv. N'on ket bet klañv biskoazh !! Ma lezit da sortial ac'hann ! Mammig ...

* *
*

“Mamm gaezh,

Emichañs e ouezez ez a kalz gwelloc'h an traoù gant Maia ? Laouen on o lâret dit ec'h asanto kemer ar pilulennoù, bremañ, ha ne stourm ket mui ouzh al lêrennoù. Gouzout a ran ne blijje ket dit klevet e oa dav he stagañ ouzh he gwele, met trawalc'h a wad zo bet, a-du e tleez bezañ, ket ? N'he deus ket skrivet evel-just, pa n'he deus ket (c'hoazh) an aotre d'en ober. Pa c'hellin diouerñ ur momant bennak digant ar skol-veur ez in betek Boc'harzh. Prometiñ a ran dit. Arabat dit kaout morc'hed, pa ne oa ket evit gouzout ar pezh a oa en he fenn. Hon desavet 'peus mat, ha Tata a oa test a gement-se, Doue d'e bardono. Daoust ha n'emaon ket amañ evit prouiñ ez eo gwir ? 'Rez ket biloù, Mamm. Ober a ran war he zro.

Pokoù a-berzh da vab,

29

Lukian.”

* *
*

En ospital Boc'harzh e oa an dimezell R. a oa e karg eus gward an noz ; sioul an trepasoù, didrouz ar savadur, ken en diabarzh, ken en diavaez. Bremañ e c'halle an dimezell R. dianalañ : roet he doa o louzoù d'ar glañvourien, ne

gouskfent ket anez dezho. Prest e oa evit un nozvezh dibrez. Loargann a oa, ar pezh a laka strafuilh er re troet o spered, peurliesañ, met fenoz ne rafe ket, nann. Follennata a reas aketus teuliad ar plac'h yaouank a oa eno abaoe miz pe war-dro, Maia Diverres. Honnezh a oa diaesterioù ganti. Nac'h ar boued a rae, setu e veze bouetaet gant korzennoù en he gouzoug. Ha c'hoazh ne derme ket, pa lakaed an tamm plastik da riklañ en he c'horzailhenn ! E-giz pa ne glevfe ket ar boan, e-giz pa vije bet diseblant ar c'hig anezhi. “Iskis ...— Ar glañviourez yaouank ne oa ket azezet evit sellet ouzh ar strobard follennoù ; sko ‘oa he skoaz e moger an trepas, kroaziet an eil troad war egile, ha kollet ‘oa en he soñjezonoù. “Un istor trist ouzhpenn, tra ken, koulskoude.”

* *

*

30 Teir eur noz e klañvdi Boc'harzh. Maia Diverres ne gousko ket fenoz c'hoazh, plac'h vil anezhi. N'he doa ket lonket he filulenoù (e-giz boaz). Aet e oant d'an traoñ e toull ar privezioù (atav 'giz 'tav). “ 'Meus ket ezhomm a volodoù da vezañ badaouet, memes tra ...” — Miz a oa neuze m'edo o stourm pennek, e ti ar re sot. Sevel a reas gant poan, ken izil ma oa, ha sevel ar stalaf. Loargann miz Mae. A-viskoazh e oa bet plijet gant sklêrijenn sklas al loar, ha pa oa bihan er gêr e save ivez da zigeriñ ar prenestr, didrouz. Amañ ne c'halled ket digeriñ ar prenester. N'oa dornell ebet ouzh ar banell wer. Klasket he doa en em zistrujañ, o doa lavaret, setu e oa bac'het. Gourvez a reas en-dro, digor-bras he daoulagad. He c'hof a rae poan dezhi, met se ne oa netra e-keñver ar bourbouilh a gleve

ingal en he divskouarn ; ar gwad o vont hag o tont e ribinoù hec'h empenn, hag o talmañ reoliek ha pounner ouzh he zaboulinoù. O talmañ e-giz al lavnennoù droug a leunie he c'hof bihan a vareoù mentet pizh abaoe an diforc'hidigezh. “Poan ho po war-lerc'h. Parasetamol ‘vo roet deoc'h”, en doa lavaret medisin ar merc'hed. Ur paotr bihan lart, daoulagad polos dezhañ. Lennet he doa en e selloù : “Dal, gastig, lakaet ‘vi da baeañ”. Sur e oa he doa lennet. Ha paeet he doa gant he c'horf, peogwir he doa nac'het genel ar bugel a oa enni. Sioc'haniñ he doa graet ! Hervez lezenn eo, memes tra ? Ya, anat. Hiriv an deiz, piv a yafe da lavaret ar c'hontrol ?

* *

*

Chomlec'h : http://www.Lukian_diverres@free.fr.

Evit :

http://www.clinique_Bohars_mddiverres_kambr212.

“Maia gaezh,

Ne c'hellin ket dont a-raok ar sizhun a zeu, met neuze e c'hello Mammig dont ganin ivez. Komz a rimp eus ar pezh ‘vo graet ganit. Klask ober war da dro un tammig memes tra. Ar vedisined n'int ket laouen. Lavaret a reont kement-mañ dimp-ni, met n'eus nemedout a c'hell ober un dra bennak. Ma ne rez ket evidout, gra evit Mammig da nebeutañ.

Pokoù start ma labousig. Da garout a ran.

Lukian.”

Tro c’hwec’h eur diouzh ar mintin, pa oa skleurenn gentañ an deiz o ledañ war lino he c’hambr, e oa Maia oc’h hunvreal, etre kousk ha dihun. En hañvezhioù he bloavezhioù kentañ, pa oa-hi bihanig er gêr, e oa evel-se ivez eurioù penn-kentañ an deiz, sklêrijennet dous, fulennoù aour o tañsal e-pign en aer klouar. Ar vakañsoù a oa, ha gant he breur he deze plijadur o kantren ar parkeier. Sevel abred a rae o zud, abalamour ma labourent e kêr. Met bras a-walc’h e oa Lukian evit ober war e dro dezhañ e-unan, ha war-dro ar vic’hiegezh a veze atav peg ouzh e seulioù. Hi a oa eizh vloaz yaouankoc’h egetañ. “Dont a ri, Lukian ?” ha Lukian a zeue, ur mousc’hoarzh war e zremm, da c’hoari ganti, d’he c’has da welet he mignonezed a oa o chom en trowardroioù, pe, enor ha lorc’h enno, ez aent asambles d’ober prenadennoù d’ar vourc’h, dorn ha dorn, ha friko a veze da greisteiz.

A-wechoù n’o devoa ket amzer tad ha mamm da zont da zebriñ d’ar gêr, neuze ... Lukian a aoze ar boued. Triwec’h vloaz e oa-eñ pa echuas ar marevezh eürus-se, pa voe dav dezhañ mont d’ar skolioù bras ; neuze ne zeue ket da dremen an hañv penn-da-benn er gêr, mignoned en doa, ha ganto eo e tremene ar braz eus e amzer vak. “Dont a ri, Lukian ?” Heklev a oa er gambr noazh, ha klemmus oa mouezh Maia. Ne oa ket dihun c’hoazh koulskoude. En he morgousk e oa un dremm all o tont war-c’horre eñvor he breur, hag e tistanas dezhi, hag e c’hoarzhaz zoken a vouezh uhel : "Bastian !" He mignon oa bet Bastian Lanneur, he dous, he c’harantez. Krog e oa da firbouchal war he gwele, hag ur c’hwezenn yen a zeuas warni. Un dañs iskis-eston a oa krog en hec’h izili, ne oa ket evit mirout outi. He divrec’h hag he divhar a horjelle hag a wee, reut e oa chouk he c’hil, ha gleb oa ar gwele. “Bastian ...”

Al lêr a voe lakaet ouzh he c'horf adarre, betek sioulaat dezhi. An dimezell R. ne stardas ket re ar c'horreenoù, daoust d'ar c'hoant he defe bet d'en ober. “Ar pezh fall-mañ zo deuet a-benn da zislonkañ he louzoù, pe da chom hep o lonkañ tamm ebet !” Torchañ a reas an dremm distronk ha mouest. Ha krizañ he zal. Stouiñ a-us d'ar muzelloù damzigor. Glas-louet e oant. Maia a oa o vont kuit. En ul lamm krenn e voe an dimezell R. e burev ar medisin-gward.

* *

*

- Sekretourva Skol-Veur Breizh-Izel.
- An aotrou Diverres mar plij.
- N'emañ ket amañ c'hoazh.
- E niverenn er gêr ?
- N'hellan ket reiñ deoc'h ...

A-stlap e voe taolet ar pellgomzer en e blas en-dro. Hag an dimezell R. da follennata teuliad Maia adarre. N'eo ket posupl ne vefe niverenn bersonel ebet er c'hast a strobapaperaj-mañ ! A-greiz-holl e teuas ur soñj en he spered : sac'h-kein Maia, a oa ganti pa oa bet kavet ? Eno, e foñsigfoñs ur chakod-kostez, e kavas ur c'harnedig breset ha tarchet, ennañ un nebeud niverennoù pellgomz. E-tal unan e oa ur chomlec'h e Montroulez. Ur vouezh maouez, a hañvale bezañ pell-pell, eo a respontas :

- Ya, amañ an itron Diverres.
- Klañvdiourez on en ospital Boc'harzh, itron. Ho merc'h he deus bet un taol-gwad, ar mintin-mañ abred ...
- ...

— Mont a ray bremañ, na nec'hit ket, deuet omp a-benn da stabilaat ...

— E pelec'h emañ ma mab ?

— Ho mab ? ... N'omp ket deuet a-benn d'e gaout ouzh ar pellgomz.

— Erru on.

* *

*

“Ma fenn a ra droug din c'hoazh, ar c'hleier a glevan o vrallañ ennañ ne baouezont ket, hag intret eo ma gwazhied gant ar skuizhnez. Gouzout a ran, o ya, gouzout mat a ran e oa dleet din bezañ kemeret ma louzeier ... N'on ket bet fur adarre, met touet em boa e rafen hep louzeier hiviziken, e sellfen ouzhin-me ma-unan evel ma'z on, didro, hep mank, hep mezh. Freskter dorn ma mamm war ma jod en deus va dihunet bremaik, hag em eus gwelet, a-dreñv he mousc'hoarzh, heol kentañ an devezh o parañ dre ar prenestr. Mamm a vousc'hoarzhe, setu moarvat ne oa netra grevus eus ma ferzh, ha ne vefe ket klevet tad o c'hourdrouz. Tad a vez imoret-fall raktal pa wel ac'hanon. Tad ? Tad ? Petra 'lavarat ? Tad zo marv. Ha dorn ma mamm zo kuñv war ma bleñs. Pegeit zo emañ eno em c'hichen ? "Ha Lukian, mamm ? Dont a ray Lukian ivez, pa'z on klañv ?— ; “Dont a ray ma merc'h, emañ o tont.— Ma ... sioulaat a ra din.”

[Daou zevezh war-lerc'h, unnek eur mintin.]

Hag o tont e oa. Gwasket e galon gant c'hwezh put an ospital, mouget zoken gant an enkreuz. Ospital ar re sot an

hini oa, amañ. Sot. Foll. Diboell. Klañv. Follez ... Pa oa bet kavet Maia, ur sulvezh abred e miz Ebrel, e oa war-dro c'hwec'h miz abaoe n'en doa ket gwelet anezhi. Gant Bastian en doa goulennet keleier, met Bastian ne wele ket mui Maia evel-just. Kollet oa bet ar roud anezhi kazimant, betek an deiz-se e penn kentañ an nevez-amzer, ma oa bet kavet, tamolodet en ur c'horn, a-dreñv unan eus magazennoù porzh kenwerzh Brest. Evit ar wech kentañ abaoe sizhunvezhioù, e oa deuet ur bann heol da sklaeraat oabl ar vro. Aet e oa neuze ur strollad micherourien da vutuniñ pep a sigaretenn di, e-kichen ar vagazenn. Soñjet o doa, er penn kentañ, e oa ur bern seier pe pilhoù a oa aze er c'horn. Pa oant tostaet da sellet, o doa pellgomzet d'ar SAMU.

Pa oa o pignat gant ar skalieroù gwenn e oa Lukian da vat en e soñjoù. Dont a rae da soñj dezhañ eus an devezh-se, ma oa bet galvet gant ar c'hlañvdi. Adkavet o doa e c'hoar vihan ! Ar from hag an aon a oa kemmesket en e greiz, en devezh-se, p'edo o sevel gant ar skalieroù, dres evel hiziv. Ne oa ket bet resis komzoù ar glañvdiouerez, ouzh ar pellgomz, diwar-benn gloazioù Maia. Petra 'oa c'hoarvezet ganti ... ? Dav 'oa dezhañ kemer harp e framm an nor, p'en doa gwelet ar c'horf gourvezet war ar gwele splann. Lakaet en doa e zorn war e zaoulagad zoken, un dorn a grene ken e krene. Goude hepken en doa tostaet outi. Touzet e oa bet he blev, abalamour d'un troc'h ledan e kroc'hen ar penn. Treut e oa, hag ar roudoù pikurennoù war he divrec'h disliv ne zegasent douetañs ebet war he c'hleñved. An dram. Flouret en doa he dremm kastiz, hep klask he dihuniñ. "Bihannig bihan ..., en doa silet en he skouarn, 'rez ket bil ken, graet 'vo war da dro bremañ ... Amañ emañ Lukian, hag a raio mat war da dro..." Met

goude e oa bet ar pennmedisin o komz outañ. Ouzhpenn an dram hag an taolioù a oa. Dougerez e oa e c'hoar vihan. “Ha gwallet eo bet ?” - “N'eo ket. N'ho pefe ket ur soñj diwar-benn anv an tad ? Ret e vo hec'h ensellet a-dostoc'h, met yac'h eo ar grouell war a seblant. Burzhud eo ...— - “Nann, n'ouzon ket anv an tad, n'on ket evit lavaret, ne ... n'on ... dav e vo din gelver va mamm.” Ha goude diskenn ar skalieroù war divesker brall-divrall, e oa deuet a-benn da bellgomz da Vontroulez. Tamm-ha-tamm neuze e oa deuet sart en-dro. En e roll e oa, pa gomze ouzh e vamm, pa lavare dezhi chom sioul, nann, arabat ‘oa pennfolliñ, bev ha yac'h e oa Maia, met ya, mont a rafe ... Ne lavaras ket diouzhtu e oa dougerez. “Amzer zo ...”— a soñje. Kentoc'h ne oa ket evit asant d'ar c'heloù-se. Etre breur ha c'hoar ne oa bet tra ebet a-dreuz, kent, nemet darempredoù digor, sur eo, hag an tabutoù ‘oa bet, ma ... Ken yaouank e oa c'hoazh Maia, tabut ganti ne oa netra grevus, hañ ? Hañ ? Petra ‘soñjit ? Gwir eo e oa-eñ chomet mouzhet outi, n'en doa ket klasket kalz kaout keloù anezhi e-pad ar c'hwec'h miz paseet ... “Met n'on ket kiriek, en an' Doue, n'hellan ket bezañ lakaet kiriek ! He c'harout a ran kement ... Re lorc'hus on bet, met he c'harout a ran kement ...”

36

Tostaat a rae ouzh ar gambr a gammedoù gorrek. C'hwen a oa en e loeroù. Eñ eo en doa he c'haset di, da glañvdi ar re sot, goude holl. Ha hi a ouie. Dre lizher pe dre bostel e oa brav dezhañ c'hoari e roll. Dirak Maia e vefe startoc'h. Reutaat a reas e liñvenn-gein. Un analadenn, hag e-barzh. Ur mousc'hoarzh leun a fiziañs.

— Met, mamm, ne oa ket dav dit dont.

— Ne oa ket dav din dont da welet ma merc'h ! ?

— Mont a ra, Maia ?

Hag e teue a-benn. Hag e selle outi eeun en he

daoulagad, he daoulagad mezhvus, he daoulagad du.

— Mont a ra, Lukian, gwel' a rez.

— M ... Mont ... Mont a ray gwell c'hoazh pa asanti kemer da louzeier.

— O, ar bolodoù, ya, o c'hemer a rin, o c'hemer a rin. Ne'm eus nep c'hoant da chom da louediñ amañ.

— Nann, ma merc'h. D'ar gêr e teui ganin, gant da vamm, hag e ri, keta ?

Mamm a oa dous he dorn, met mamm ne gomprens mann ebet. Treiñ a reas Maia he fenn, ha klask sevel war he c'hoazez. Nag izil e oa. Nag a roudoù a weled c'hoazh war tu diabarzh he divrec'h. C'hoant he doa da guitaat ar c'hlañvdi, koulskoude. Neuze e oa dav c'hoari fin. Ober 'giz ma faotfe d'he zud ha d'ar vedisined. Lukian a azezas war vord ar gwele, hag a gemeras he dorn, dousik. Mouest 'oa e groc'hen, ijinañ a rae-hi mouester e gorf a-bezh.

— Bremañ pa'z out dihun, marteze e c'hallimp komz un tamm ...

— N'emaout ket mat, Lukian, re skuizh eo Maia.

— Komz diwar-benn ar pezh a ri ...

— O, komzet 'm eus gant ar glañvdiourez. Aliet he deus ac'hanon. Un oaled zo e kêr, ur gambr a vo feurmet din, hag e welin ar skoazeller sokiell.

37

Batet 'oa Lukian. Penaos ! Diarbennoù he doa kemeret ! Stardañ a reas he dorn gwashoc'h.

— Ne gav ket din ez eo ur mennozh mat.

— Ne gav ket dit evel-just, Lukian, met kerzh da emellout eus ar pezh zo mat evidout, ma'z out gouest d'en ober c'hoazh.

— Tav 'ta, c'hoarig. N'eo ket er mod-se 'vo kont. Te hag a zo ken desket a oar moarvat eus petra a vez graet ur

c'hulator ? Ya ? Ne rez ket ? Deskiñ dit a vo graet, bez fiziañs, plac'hig. N'eo ket tout kemer struj. N'eo ket tout klask en em lazhañ. N'eo ket tout sioc'haniñ hep ali ar familh. Bremañ emhout o vont ...

Ur skopadenn druz a flistras ouzh e lunedoù, hag e tec'has dorn Maia diouzh e hini.

“N'eo ket tout tufañ e-kreiz daoulagad ma breur mager ! a c'hwitellas-hi en ur c'hoarzhin goap outañ. Met n'on ket minorez ken ! N'hellez ket mirout ouzhin a vont kuit ac'hann da n'eus forzh pelec'h 'm bo c'hoant ! Klask hepken, hag e weli ! Ya, gwelet a ri, ne vo ket evel ar wech diwezhañ !”

Ur sioulder bounner a oa deuet er gambr. Evel ur vokedenn a gounnar a oa o c'hronnañ ar paour-kaezh Maia war he gwele. Fulennoù en he selloù, ken lemm ha biroù gor. Hep ur grik e lakaas Lukian e vrec'h a-dreuz divskoaz e vamm, hag er-maez. Batorellet e oa, evel bep tro ma oa bet emgann kenetrezo. Nag a wech en doa santet ar gounnar o reutaat e vrec'h, hag evit un eilenn ouzhpenn en

38 defe skoet ganti. Biskoazh n'en doa graet. Ne c'hounenze morse. Penaos ne c'hounenze morse ? Eñ 'oa kreñv ha bras, pinvidik ha desket. Penaos e veze pladet atav gant un nebeud gerioù binimus a-berzh e c'hoar ? Ar vic'hiegez ... Ne oa ken minorez, a lavare ! Met eñ a vefe atav he breur henañ, atav-atav..

Klevet e oant bet gant an dimezell R. ha hi war-nes kuitaat ar c'hlañvdi, goude he frantad-labour, a oa chomet da selaou ar mouezhioù kounnaret o sevel diouzh ar gambr 212. Na pet gwech he doa klevet familhoù oc'h en em bigosat diwar-benn klañvoud pe glañvourez, anezho mab,

merc'h, pried da hini pe hini ? Mouezh Maia he doa klevet dreist tamalladennoù he breur. “Selaou ‘ta penaos e sav-hi war hec’h elloù ... Evit an deizioù e oa habask ... Sin vat e tle bezañ, ya, moarvat eo prest evit an diavaez ... Paneveken evit ar pazennoù kentañ.”

Er-maez e oa gleborek ha louet oabl Boc’harzh. Gwez bras a oa o teverañ abaoe glaveier ar mintinvezh. Un enaladenn hir a reas Soeren R. “Mmmm ...” Mont a rafe da gousket bremañ. Ur sigaretenn a-raok mont er c’harr ha fuc’hañ kuit. Klevet he doa Maia ha Lukian Diverres o komz diwar he fenn. Petra ma teufe-eñ da rebech outi emellout re en aferioù e c’hoar ? O, ra yelo da sutil mouilc’hi gant e benn bras a gelenner, hennezh. N’he doa graet nemet komz gant Maia, hec’h aliañ, e-giz e rafe n’eus forzh peseurt klañvdiourez en ur bred-klañvdi bred. Ar pennmedisin a ouie diouzh o c’haozeadenn, ne oa netra kuzh. A gammedoù gorrek ez eas da dapout he land-rover war ar parklec’h. Amzer vrein, fin miz Mae koulskoude. Bec’h dezhi war-zu Porsal. D’ar gêr. Er c’hilseller e welas brek Lukian Diverres o kemer hent Brest.

* *

*

“Nozvezh fall am bo adarre ! Bep tro e vez er mod-se. Bep tro e vez dav din adwelet ar film-se !! Memes tudennoù : me, Lukian, mamm. Bep tro e echu an traoù gant brezel bihan, koll a ran ma sioulder, ha Lukian a ya e belbi, hag e sell ouzhin evel pa vefen diskiantet. Da follez on lakaet gantañ. Ha mamm n’emañ ket a-du, met ne oar ket enebañ.”

Bresañ a reas al liñsel wenn. Ha dour en he daoulagad. Tenn e oa pep kigenn, pep nervenn enni, e-giz ur plac'hig o vont e gouez. Ur striv a reas evit sioulaat, hag e savas da vont d'ar sal-dour. Eno er melezour ne voe ket gwall frealzet gant ar pezh a welas. Un dremm kastiz, daoulagad dislontret ; he blev a oa kresket. Du-pod. “O dislivañ a rin adarre.”— Da nebeutañ e oa kuzhet ar gleizenn war kroc'hen he c'hloppenn. Tremen a reas he dorn war he c'hilpenn : c'hoazh e kave dezhi santout ar c'hig digor ha glud ar gwad dindan he bizied. Henezh 'oa bet un troc'h brav ma oa unan, gwir, ha c'hoazh, mezvez e oa Noela p'he doa darc'haouet ar gontelladenn ... Tabut merc'hed, istorioù paotred. Er skwat e oa meur a hini ... N'he doa ket soñj Maia evit pehini e oa bet emgann etre Noela ha hi. Skeudenn Bastian a zarnijas dirak he daoulagad, o, un eilenn bennak ... Hag e welas adarre hec'h adsked er melezour. Hama ... D'ur mare bennak e c'helle chikañ an talbenn-se gant fard, da nebeutañ. Amañ ne oa netra ganti, nemet ar wirionez en noazh, splann ken e oa splann, splannaet zoken gant gwennder ar mogerioù hag ar gouloù neon. Palv he dorn a bladas war gwerenn ar melezour, kuit da welet he fas pelloc'h. Horjellat a rae he divesker atav. Re izil e oa, re lor da chom pell war-sav. O kemer harp war he feul-serom e tapas tizhout he gwele en-dro. Mont a rae he bouzelloù e dour. En em zastum a reas el liñselioù, kuzhet he fenn er goubenner.

* *

*

— Servijet eo lein, dimezell ! Sellit ‘ta pegen c’hwek c’hwezh ar c’hig !”

(*Klemmadenn mouget.*)

— Ale, er-maez ac’hann ‘ta ! Sur on e viot laouen o skloufañ tout se !

Ur sav-penn diwar ar goubenner. Plac’h an estaj a oa ruzard he fas, ledan he c’hoarzh, rukunus he daouarn tev, kasaus he c’harantez.

— Naon ‘m eus ket.

— Debrñ ‘vo graet.

— Perak e chomit eno ?

— Evit bezañ sur e vo debret tout ganeoc’h, louzeier hag all. Lâret zo bet din teuler pled gant an dimezell R. C’hoant he deus da gaout nozvezhioù-gward sioul hiviziken, hag evit-se eo dav deoc’h ober ur striv ha bezañ a-youl-vat, ket ?

Hep rannañ grik, goustad he jestroù, e krogas Maia da zebriñ. Hini hag hini e lonkas ar pilulennoù. Hep ober van. Selloù ar plac’h a oa warni : eus an dorn d’ar genoù, eus an dorn d’ar genoù, ale, ra ziskenno ... Ha diskennet ‘voe. Dour war-benn. Oi ma salver, nag a boan e rae ar boued ‘ta ... e-giz mein oc’h ober hent war o fouez betek poull he c’halon ... Berr warni, e rankas gourvez adarre. Eno ‘oa ar plac’h ruz he fas atav. Chom a reas ur prantad hir. Kement ha gwiriañ n’afe ket Maia da zislonkañ he fred. Pa savas da vont e stouas a-us d’ar gwele, hag e flouras dousik blev ar glañvourez. Kousket e oa. Distennet he c’horf, un tammig liv zoken ouzh he divjod. Goustadig e voe displeget dezhi he bizied, a oa c’hoazh kropet war al liñsel. Ne enebas ket. Serret ‘voe ar stalafioù.

* *

*

— Sellit ma dorn ! sellit ‘ta !

— Ma, gwelet mat a ran. Ne grenit ket mui.

— Mont a ra kalz gwelloc’h ganin.

Hejañ he fenn a reas an dimezell R. Mousc’hoarzhin a rae memes tra, he daou zorn ganti war he divgroazlez, en ur sellet ouzh Maia, war-sav er gambr heoliet. Degaset ‘oa bet dilhad dezhi gant he mamm, ha koant e oa da welet. Re dreut c’hoazh evelkent.

— Bez’ e c’hellan mont kuit ac’hann bremañ.

— Re abred eo evit an diavaez. En un unvezh a-gostez ez eot da gentañ ... Ret ‘vo deoc’h bezañ gwelet gant an Dr. Poullfav alies a-raok ma c’hellot kaout ul lojamant deoc’h-c’hwi hoc’h-unan.

— Perak ‘ta ? Yac’h on.

— Yac’h n’oc’h ket c’hoazh. Ne faot ket dimp adkavout ac’hanoc’h war ur riblenn-straed bennak, pe en ur skwat adarre.

42 — Pegeit ?

— Mmmm ? An dimezell R. ne selaoue ket. Echu ‘oa ganti an dennadenn wad a veze dav da v-Maia gouzañv diw wech ar sizhun, ha soñjal a rae er glañvourien all dija dre ma oa o pakat he zraoù.

“Pegeit e vo dav din chom en unvezh-se ? Petra eo ? Un ti evit ar grennarded a faot dezho echuiñ gant ar vuhez ? Lec’h ma c’haller skrivañ barzhonegoù war ar mogerioù, livañ taolennoù da ezteuler hon droug ouzh hon tud ? ! Lec’h ma c’haller kaout butun-marmouz d’an eurioù aotreet, met ma ranker echuiñ ar pladad toazennoù ??!”

Du e oa selloù Maia. Gouzout a rae e oa dav mont da

heul, amañ, pe da nebeutañ ober an neuz, met ne dape ket plegañ he c'hoant enebañ.

Ken du-all e oa selloù Soeren. Maia a azezas war vord ar gwele, blin adarre, digalonekaet dreistholl. Gant he daouarn he c'holoas he dremm, ha ne lavaras mui ger ebet.

— Maia.

(*Eilger ebet*)

— Maia, ne chomi ket pell eno.

Puchañ a reas ar glañvdiourez en he c'hichen, ha tapout he dorn ouzh skoaz Maia. Sirius 'oa he fas, tostig-tost ivez, ha sellet outi a reas Maia, da selaou ar pezh he doa da lavaret. Hec'h anal a oa tomm war he jod.

— Ne chomi ket pell ma rez e-giz ma faot ... Gouzout a rez dija ar pezh zo arabat ober. Bez sioul, gra diouzh gourc'hemenoù an Dr Poullfav hag e strollad ... Me 'anavez anezho, hag a alio ac'hanout, Maia. Sell ouzhin 'ta ! Ober a ri, keta ? A-benn daou viz e c'hallfe bezañ echu. Petra 'soñjez ? Daou viz amañ e Boc'harzh. Ne vo ket sellet ouzhit evel un emlazherez. Met grevus eo, ar struj. Setu ne vi ket lezet da vont ken aes-se.

Daoulagad Soeren a oa du-holl, brasaet ar mab-lagad anezho. A-zevri edo. Ur plac'h a vicher.

43

— Mat eo dit, Maia ?

— Mat.

Ha penaos ne vije ket bet ? Da betra nac'h ? Tres an nordal da vont er-maez eus an toull-bac'h-mañ, setu ar pezh a wele dirazi, a c'halle tizhout ar buanañ ar gwellañ emichañs.

— Hag e teuin d'az kwelet, n'em bo ket pell da vont.

— Emichañs e teui. Ezhomm am bo."

Mousc'hoarzhin a rae Soeren R. ; n'he doa ket kollet un elfennig eus he habaskted, forzh penaos. Sevel a reas

didrouz. Pep tra a rae a veze didrouz, atav. Bras ha mistr e oa, aes en he dilhad gwer sklaer hag he botoù gwenn ; he blev hir a oa louet dija a-dakadoù, ha paket kempenn war he chouk. Chom a reas he dorn war skoaz Maia ur frapadig c'hoazh, hag en ur vont kuit e lavaras :

“Rez ket biloù ‘ta ; n’i ket lec’h na faot ket dit mont, ha ne chomi ket lec’h na faot ket dit chom. Met dav dit diskouez out gouest d’ober war da dro dit-te da-unan.” Ha fiziañs a oa e mouse’hoarzh Soeren, kalz muioc’h eget e kalon Maia. Ne vern. Skoazell he doa, bremañ.

* *

*

“Boc’harzh, d’an daouzek a Vezheven.

Lukian gaezh,

Ne welan an heol hag an oabl nemet gant aotre ar vezeien, amañ. Hirvoudiñ a ran d’an aod, pa’z eo tomm dija er-maez. Bras eo al liorz, glas penn-da-benn, hag er gwez uhel e sourr avel Mezheven. Mont a ra kalz gwelloc’h ganin, petra ‘choman d’ober amañ ? Ha laouen oas bet ouzh ma gwelet disadorn, gwelet em boa en da zaoulagad pa ‘poa sellet ouzhin !! Aet on war lartaat, gouzout a ran, met ledan ‘oa ma c’hroc’hen war ma eskern, kea, ha peadra ‘oa da leuniañ ... Eürus-kenañ ‘oan ivez, Lukian, gwir eo, peogwir em boa morc’hed, te ‘oar, abalamour d’ar wech ziwezhañ ... C’hoant ‘m eus da vont er-maez, kompren a rez, sur on, n’hellez ket chom hep kompren ac’hanon ... Gloazet em eus ac’hanout, a lavarez, met sell ouzhin hiziv em zoull-bac’h ; ha me ne vefen ket ker gloazet-all, a gav dit ? Ret eo dimp en em glevet e-giz

a-raok, Lukian. ‘Maomp ket o vont d’en em zrailhañ ken, hañ, breur ? Respont din. Pe deus en-dro, deus, mar plij. E vakañsoù ‘vi a-benn nebeut. Dav dimp en em glevet.

A-galon

Maia”

* *

*

[Emweladenn vintin en unvezh bred, 15/08, 11. 06]

Hep lopañ war an nor e teuas tre e sal an emgav pemdeziek gant an Dr Poullfav. Un den bras, moan. Pemp bloaz ha tregont ? Kentoc’h o vont war zaou-ugent. Mousc’hoarzh dous, prest da ledanaat gant ar fent kentañ, lunedoù houarn bihan ha daoulagad c’hlas morennet. Treid bras, ivez, he doa merzet Maia adalek ar weladenn gentañ, ha bemdez e verze ivez penaos e veze atav gantañ loeroù liv orañjez pe melen-tarzh, a-wechoù roz pe gant pizennoù. Istrogell ! ne blijje ket da v-Maia komz gantañ. C’hoant en devoa da c’houzout ur bern traoù, hag e selaoue pep ger e-giz pa vefe-hi un divinourez. Chom a rae eno, digor e c’henoù, e zorn ouzh e chink, preder gantañ, da lonkañ kement koneri a blijfe dezhi dibunañ. Ha bras e oa an temptadur da gontañ konerioù hepken. “Perak bezañ tec’het kuit eus ar gêr, Maia Diverres ? Perak an dram ? Hag aon ‘poa ? Hag ar babig ? Ha c’hoant ‘peus da gomz ? Ha mignon(ez)ed ‘peus kavet amañ ?” Met dav ‘oa bezañ war evezh ; lonkañ brav a rae an Dr Poullfav, met n’eo ket da lavaret ne welfe ket sklaer er gevier a c’hallfe bezañ distroadet dezhañ. Jeu an onestiz ‘oa an hini gwellañ, ar gwir ‘oa gant an dimezell R.

- Azez ‘ta Maia !
- Diwezhat on, ‘m eus aon.
- N’out ket, n’out ket. Kontant ‘vefes, Maia, e vefe un’ bennak o kemer perzh en emweladenn ?
- ... “*an dimezell R*”, *a soñjas*.
- Da vreur a zo amañ e-kichen a faotfe dezhañ komz ganit, ha ganin war un dro.
- ... (*disfiz*)
- N’eus touelladenn ebet da c’hedal, Maia. ‘Giz ma faot dit e vo graet.
- Yañ. Ya, a lavaran. Mat eo, a-du emañ.

Met stardañ a rae he daouarn a-blad etre he daoulin, ha mouest e teue he c’hilpenn da vezañ. Ur c’hruz a reas d’he skoaz. Aon he doa. Krenañ a rae. Perak an emweladenn-mañ dirak an doktor ? Ha raktreset en doa Lukian un dra bennak asambles gantañ ? Hep gouzout dezhi ? Daoust ha ne glaskfe ket he zapout adarre ?

46 O, koant e oa Lukian en e zilhadr kêr, e vantell hir louet, e varv a oa kempenn, ha c’hwezh vat a oa gantañ pa bokas dezhi. War e zorn e lufre ur walenn aour dev, enlouc’het enni an div lizherenn M. D. Mark Diverres, anv an tad.

Gant an doktor Poullfav e voe boulc’het ar gaouz : “Daou viz zo emañ amañ, Maia. Sirius-kenañ ‘oa da stad pa’z out arruet ... Hiziv out cheñchet kalz, ha labouret mat hon eus asambles. Setu e kav din, hag e lâri din mard emañ a-du, e vefe mat kregiñ gant ur bazenn all, ha soñjal marteze er vuhez a c’hallfes kaout en diavaez”

Ul lamm a reas kalon Maia en he c’hreiz. Setu eno. Erruet eo ar poent. Daou viz he doa lavaret an dimezell R., ha ne oa ket gaou. Hi a ouie diouzh ribouloù ar

c'hlañvdioù ! Ur mousc'hoarzh a baras war dremm Maia.

— Ha da vreur Lukian, a zo amañ, a ginnig dimp un dra a zellez bezañ studiet ... Ya, komzit m'ho peus c'hoant, aotrou Diverres.

— Ya, trugarez ... Setu, Maia ... “Harpet e oa e zaouilin war bennoù e zaoulin, ha dastumet e zaouarn ouzh e chink. Sellet a rae eeun ouzh e c'hoar, ha mennet-mat e seblante bezañ. E-giz pa faotfe dezhañ lavaret d'unan eus e studierien e oa bet tapet ur begad yod gantañ en arnodenn ziwezhañ. Kaer he doa Maia stourm ouzh ar santad a zisfiz a oa krog enni, ne oa ket evit mirout a soñjal he doa gwelet an neuz-mañ warnañ dija. Klask a rafe tapout anezhi. “Soñjet ‘m eus e-pad pell, hag on deuet da zivizout ... Goude bezañ lennet da lizhiri, a oa kalonekaüs ... Goude bezañ komzet gant mamm ... Gouzout a rez ervad eo arru re gozh mamm evit ma'z afes da chom ganti en-dro. Setu em eus soñjet e vefe mat dimp marteze sevel un emglev ...” Un emglev ? Strishaat a rae daoulagad Maia, ha skornet e oa he mousc'hoarzh. Peseurt ... ? Petra ‘oa se ? “Gant an doktor Poullfav em eus savet ar rakskrid-mañ, rakskrid un emglev da vezañ sinet ganit ...” Kemer a reas-hi ar baperenn, ha stouiñ he fenn da lenn. Hec'h anv a oa skrivet war ar paper, skrivet gant unan bennak na oa ket hi, hag en doa kemeret he mouezh evit lavaret : “Me, Maia-Irena Diverres, ganet d'ar 2 a viz Ebrel 1977 e Lannuon, a asant adalek ar 15 a viz Eost 2002, ober diouzh kemennoù ar feur-emglev-mañ, a sinan asambles gant ma familh ha ma mezeien :

1. Bevañ a rin dindan doenn ma breur, Lukian-Andrev Diverres, 33 bloaz, kelenner, a zo o chom e Logonna-Daoulaz, war hent ar Vil-Vour.

2. Prometiñ a ran paouez a gemer drammoù.

3. Bep sizhun ez in da welet an doktor P. Poullfav,

bredelfenner e klañvdi-bred Boc'harzh.

4. Heuliañ a rin pizh ar gourc'hemennou a raio an doktor Poullfav war ma yec'hed, hag ober a rin ivez diouzh alioù ma breur, zo atebek warnon hiviziken, dezhañ ar gwir da ober em anv, betek ma vo kavet e c'hell bezañ degaset kemm e kement-mañ.

5. Goude ur pennad amzer a vo divizet pelloc'h, e asantin mont war ur post-labour a vo kavet din gant ar servijoù sokiel.”

Traoù all a oa. Ne lennas ket. Ne glaskas ket enebañ zoken. “O Lukian, a soñjas, perak e rez kement-mañ din ?” hag evit ar wech kentañ e ouelas. Hag e sinas diouzhtu. Ne oa netra d'ober ken, faezhet e oa.

48 Lukian ne lavare ger, met gouzout a ouie e oa trec'h, o ya, gouzout mat a rae, n'eo ket abalamour m'he doa sinet, o, nann, n'eo ket abalamour da se ma oa fronelloù Lukian o krenañ gant ar blijadur ; met abalamour ma wele e c'hoar vihan o ouelañ. Ha gant ar skiant-prenañ 'oa gantañ e ouie e oa aet neuze ar maout gantañ. N'eo ket da lavaret e plije dezhañ lakaat ar merc'hed da ouelañ, pell ac'hann ; eus ar merc'hed ne rae forzh evit gwir, met e c'hoar, eno, a oa deuet bremañ da sentiñ adarre. En e roll e oa-eñ, ha pep tra en urzh. Poent e oa. A, an trec'h, tudoù kaezh ! Hag ofisiel e oa : paper sinet, petra soñjit eus an dra-se, hañ ? Sinadur Maia, e hini, hini an doktor Poullfav war-benn, hag emañ an afer e roud ! Erfin, erfin, poent e oa, ya. Jeu e oa bet dija o skarzhañ kuit ar c'hrennard all, aze, ar martolod difurlu, Bastian piv din-me. O, gourdrouzet en doa ken-ha-ken, ur struj a oa outañ ! “Karout a ran Maia, aotrou Diverres, karout a ra ac'hanon ivez, n'omp ket minored ken !” Opala, gerioù bras ! Nann, kaset e oa bet kuit ha peoc'h pelloc'h. Boñ, tec'het e oa Maia, hag aon en doa bet e-pad

ar mizioù-se, met adkavet eo, bremañ. Ha ne dec'ho ket mui. E Logonna ne vo ket evit tec'hout. Hent ar Vil-Vour ... O zi pa oant bihan, ti o zud-kozh. Prenet e oa bet gant Lukian diouzhtu p'en doa gallet kaout ur sammad arc'hant dereat a-gostez. E lorc'h e oa, ha ken laouen 'oa bet Maia ha mamm o klevet e oa deuet an ti en-dro er familh !

“Sav da benn, Maia, na ouel ket ; dont a rez d'ar gêr ganin, bihanig bihan .” Met Maia ne gleve ket zoken. He c'horf a yafe da heul, he c'halon avat a chomfe war-lerc'h, e-giz atav. An doktor Poullfav a oa o komz. Gwelet a rae e zorn war he skoaz, hag e vuzelloù a stumme gerioù, met Maia ne gleve ket. A-benn un nebeud devezhioù e vefe aet kuit eus Boc'harzh.

* *
*

E miz Gwengolo ne voe ket stank an heol war Breizh. E Logonna e oa aet rouez niver an hañvidi. Tud eus ar vro, kentoc'h. E vakañsoù e oa Lukian Diverres ivez, ha deuet e oa an itron Diverres da dremen an dibenn-sizhun ganto. Ul liorz h vras a oa stag ouzh an ti uhel, war hent ar Vil-Vour, ul lec'h plijus ha gwaskedet daoust d'an hent nevez a dremene dres a-dreñv. Eno e kase Lukian e abardaevezhioù gant e c'hoar hag e vamm, o lenn pe o flapañ e skeud ar wezenn-dilh. Mamm a oa ken eürus pa oa he bugale asambles ganti, ha koantiz a oa deuet dezhi en-dro evel en hec'h oad yaouank. An avel, en he blev dezho liv boket ar vered, a zegase levenez d'he dremm, hag en he mousc'hoarzh ec'h adkaved un dra bennak eus ar pezh a rae kened he merc'h. Met Maia ne wele ket he mamm. En devezhioù-mañ ne gomze ket kalz. Asantiñ a rae da bep tra

hep ginañ, e-giz p'he defe bet c'hoant adapout an holl vloavezhiadoù m'he doa nac'het selaou ha sentiñ. Dous 'oa he mouezh, ha marteze en ur mod e oa eürus ivez, evel Mamm ? Spi en doa Lukian, hag e chome da sellet outi adreuz rodelloù skañv moked e gorn-butun. Hi ne selle ket outañ, hag un doare he doa da gilañ, da chom hep stekiñ outañ, a heskine Lukian gwashoc'h eget tamalladennoù a vouezh uhel. Petra 'c'helle-eñ ober nemet mirout ul lagad aketus outi ? E zever 'oa, ha n'eo ket evit e blijadur ma kase anezhi bep sizhun betek klañvdi Boc'harzh. An emglev 'oa. Petra 'c'helle-eñ ma ne oa ket-hi evit ober war he zro hec'h-unan ? Ha, ne oa ket ur misi ober tro an ti bep noz a-raok mont da gousket, da brennañ an dorioù ha da sparlañ ar prenestrer. Tec'hout a c'halle ober c'hoazh ! Dav bezañ war evezh, kontañ ar pilulennoù en he boestoù louzeier, gouzout atav e pelec'h e oa Maia. E roll e oa.

— Vad a ra da vakañsoù dit, Lukian. Gwellaet out. Pegeit zo 'poa ket graet un ehan ? Labourat re 'peus graet !

— Tamm ebet, Mamm.

50 — Ne rez netra en diavaez eus da labour, ha merañ a rez kement a draoù, mab. Poent 'vefe dit ober un tamm troc'h. Gwelet tud. Petra eo deuet Adela da vezañ ? Hegarat 'oa hi ... Keid- all zo ne gomzez mui diwar he fenn ...

— Ha ma'z afes gant Maia da brenañ bara d'ar vourc'h, Mamm ?

Feuket-bras 'voe an intron Diverres, met ne rannas grik, hag e savas da sentiñ, e-giz boaz. He zad, he gwaz, hag he mab : o servijañ o-zri he doa graet. Ar soñj eus he gwaz a bikas he c'halon. En ti-mañ e oa marvet, bloaz a oa, ha dalc'het he doa e zorn betek ar fin, betek ma ne rae mui ar morfin efed ebet. Maia a oa bet eno ivez, hag a bep eil o doa kemeret o flas e-kichen an hini toc'hor. Maia a oa

dezhi daoulagad an tad, e zaoulagad du. Kazel-ha-kazel ez eas kuit ar verc'h hag ar vamm war-zu ar vourc'h.

— Bezit distro a-benn ur c'hard eur ! Poent lein e vo, ha da un eur e vo dav bezañ e Boc'harzh ! Maia ! Sell ouzhin pa gomzan ! Klevet 'peus ?

War an hent e oa-hi dija, met treiñ a reas he c'hein da sellet ouzh he breur.

— Ya, Lukian.

— Mmmmat eo, nnnneuze. Grit buan.

Hag e krene e zorn war e journal. Met ne gollas ket ar gwel anezho dre ma oant o pellaat, hag e welas mat ur golo lizher o tremen eus dorn ar vamm e dorn ar verc'h. Displegadennoù 'vije dav kaout.

* *

*

“Diouzh ar Sul eo e savas un avel greñv, a skarzhas ar c'houmoul diwar an oabl, ha gwelet 'voe an heol en-dro, barroù alaouret a skube an dremmwel p'edo an abardaevezh o hiraat. Gouzout a ouien e c'hoarvezfe un dra bennak, peogwir ne oa ket bet fur mamm. Degaset he doa din lizher diwezhañ Bastian, he ne oan ket bet evit kuzhat pegen eürus e oan. Lukian en doa merzet diouzhtu, ha lemm 'oa e lagad warnon da c'houde. Evit an noz-se eo e oa bet aozet an traoù. Mont a rafen kuit dioutañ da vat en noz-se. Bag Bastian a vije distro e Brest a-benn daou zevezh, hag e keit-se e vefen brav e Porsal, kuzhet gant mamm e ti Soeren. Lukian ne ouife ket hor c'havout. Ya, met siwazh, Lukian a ouie.”

Div flac'had a zistagas ganti, hag e kouezhas war ar

sofa en ur guzhat he dremm gant he daouarn. Mamm a huche en o c'hichen, hag e voe bountet didruez diwar e hent. War al leur e oa ur werenn c'houllo, m'he doa klasket Maia lakaat lod eus he louzoù da gousket, d'he breur da evañ. Dirollet 'oa-eñ gant ar gounnar. A-dro-vriat e krogas en e c'hoar d'he c'has gantañ d'ar gambr, hag he bac'hañ eno da vat. En e zorn 'oa an alc'hwez dija. Maia a zifrete en ur leñvañ. Pedadennoù, gourdrouzoù, hag eñ a rae gastig anezhi, hag he starde muioc'h c'hoazh. Dantañ e vrec'h a reas, ken e tiwade, ha neuze e laoskaas un tammig, gant ur griadenn a boan. En em daolet 'oa Maia er skalieroù, bloñset ha badaouet, ha war hent ar Vil-Vour en em gavas o redek eeun dirazi, a-benn tec'hout kuit n'eus forzh pelec'h. Toufor a oa, ha sklaer an oabl c'hoazh. Den ebet en trowardroioù, met Lukian a oa war he lerc'h ! Ar wech-mañ e vefe lazhet gantañ. Un toull-kuzh a ranke kaout. E zaoulagad, p'en doa gwelet lizher Bastian, e zaoulagad ! Foll 'oa. Folloc'h eget a-raok, folloc'h eget pa oant bihan. Met hi he doa aon atav, aon ken-ha-ken, kement ha pa oant bihan. Gouzout a rae e oa o tont. Ma c'halle-hi tapout kael ar vilin e c'hallfe kuzhat eno marteze, met skuizh e oa, ha Lukian a rede war he lerc'h. E skeud al loar ne c'halle-hi ket kuzhat. E zaouarn a oa marteze war he dargreiz dija, marteze 'oa tostig-tost. Ne grede ket sellet a-dreñv, met sur e oa e kleve anezhañ. Gouloù ur c'harr a oa war o lerc'h, hag a-grenn e troas Maia a-zehoù dindan ar gwez pin. War ar grouan e riklas, ha mont a-blad-kof war ar wenodenn. Ar griadenn a voe adlavaret unan, div, teir gwech, gwanoc'h-gwanañ, gant an heklev. Pa oant bihan e c'hoarient lakaat o mouezhioù da dasoniñ en heklev. Aet e oa penn Maia da skeiñ ouzh ur wrizienn dev, gwad tomm a oa o pegañ he blev bremañ, ha ne wele ket mat ken. Un drolinenn a oa o tostaat, ha un

divrec'h a reas an dro dezhi. Didrouz pep tra nemet an avel o sourrañ e barroù ar gwez-pin. Soeren R. a oa o voustrañ ur mouchoer war tal Maia da virout ouzh ar gwad a redek.

* *
*

Al land-rover a oa chomet a-dreuz an hent, gant ar gouleier war enaou. Mamm a oa sortiet eus ar c'harr, ha kropet 'oa c'hoazh he daouarn war fuzuilh Mark Diverres. N'he doa ket bet ezhomm ober gantañ. Harpet 'oa ouzh kostez ar c'harr abalamour ma horjelle he divhar dindani. Er gouleier gwenn e oa astennet korf he mab war an hent. War e gorf e oa. P'he doa lakaet tizh an dimezell R. war e lerc'h, o doa santet e zivesker o vezañ tapet dindan ar rodoù, ha neuze e gorf a-bezh. Marvet e oa buan. Moarvat. An itron Diverres a stouas en ur greñañ, da dreiñ ar c'horf marv war e gein. Re bounner e oa. An dimezell R. eo a reas. Brevet e oa, met (suezhus eo) nebeud a wad a oa war an hent. Maia a serras e zaoulagad, hag a bokas dezho. Chom a reas he muzelloù da straniñ e-kichen e skouarn, ma rede ur strilhig gwad diouti : "Dont a ri, Lukian ?" Hag e tennas ar walenn aour eus e viz, d'he reiñ d'he mamm. Bremañ e oa poent dic'hastañ.

53

E traoñ ur serten tornaod e oa ur c'hev don, a veze leun gant al lanv. Marvor a oa evit c'hoazh, ha plaen ar mor evel ur melezeur. Gant sklêrijenn ziwezhañ an deiz e voe diskennet ar wenodenn kamm-digamm gant teir maouez. Div a zouge ur pakad gronnet en ur pallenn-karr. An drede a heulie, hag o harpe pa ginnigent riklañ pe strebotiñ. E don ar c'hev e voe lakaet ar pakad a-dreñv ur maen bras,

ha bili berniet warnañ. P'edont o sevel gant an hent en-dro e oa al loargann o tont. War an tornaod e oa tri skeud o sellet ouzh al lanv o tont ouzh krec'h goustadik war ar c'hrae.

* *

*

E miz Gwengolo e oa aet kuit an itron Maia Lanmeur war bourzh bag he gwaz, war-zu Djibouti. N'emañ ket en o soñj dont en-dro ; Soeren R. a labour e klañvdi Boc'harzh c'hoazh, hag an itron Diverres he deus kavet gwelloc'h gwerzhañ an ti bras war hent ar Vil-Vour. E Logonna eo ken sioul ar vuhez ha biskoazh, war am eus klevet.

Plougastell-Daoulaz, 11/03/02

*"If you were a king up there on your throne
Would you be wise enough to let me go
'Cause this queen you think you own
Wants to be a hunter again
Wants to see the world alone again
To take a chance on life again
So let me go, let me leave"*

Dido, Hunter

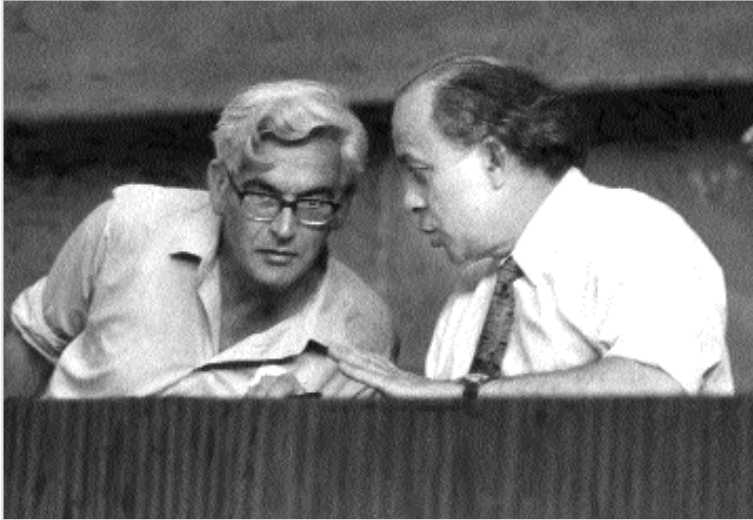

Richard Jenkin (1925-2002)

Pemzektez ‘zo oan bet kelaouet : bez’ edo Richard en Ospital Truro gant e zevezhioù diwezhañ. Pellgomz a ris : pediñ e dud da lavarout dezhañ pegement e soñjen ennañ. Hag-eñ e c’hell gerioù karadek ur c’heneil kozh degas frealz, un disterig frealz, d’un den p’emañ tal-ouzh-tal gant an Ankou ? Marteze, spi am boa.... Bremañ eo aet Richard kuit. Dirazon em eus lakaet un nebeud skeudennoù kemeret e-pad Kendalc’h Keltiek Naoned e 1974, pa oa-eñ e barr e vrud, ne oa ket c’hoazh hanter-kant vloaz : evel m’emañ war ar skeudennoù-se e fell din kaout soñj anezhañ, evel-se em bo soñj anezhañ, bliv e lagad, mousc’hoarzhuz, warnañ doare ur rener, war un dro sioul ha pennek. An dremm-se dioutañ an hini a vo kinniget d’am lennerien da virout.

Heñvel eo bet tonkadur Richard ouzh hini miliadoù Kelted all : ganet en harlu ha kavet ganto en harlu ar skiant eus o broadelezh. Evel “anv barzh” e Gorsez Kernev en doa dibabet Map Dyvroeth, Mab an Harlu, oc’h embann evel-se pelec’h e oa andon e c’halvedigezh. E dad, war e studi e-maez ar vro da vezañ pastor, a oa bev-mat en e galon ar garantez ouzh Kernev-Veur hag ouzh e gêrig c’henidik, Mousehole. Gouzout a ouie livañ d’e vugale ar skeudenn

Kendalc'h Keltiek an Naoned, 1974. Richard Jenkin ha per Denez.

56

holl-vamus a vir an den eus bro hag eus amzer e yaouankiz. Ken se, daoust da Richard Garfield Jenkin bezañ deut er bed en Ilkeston, e kontelezh Derby (d'an 9 a viz Here 1925) e voe Kernev-Veur, en ur mod, bev-mat en-dro dezhañ hag ennañ. Met eñ an hini eo a doullas e hent dezhañ e-unan betek kalon e vro : diwar un taol-chañs burzhudus – taol-chañs ? klask ar chañs en doa graet sur – e kavas e Levraoueg-kêr Manchester ul levr bennak e kerneveg. Ar gwir taol-chañs eo e vije bet levrioù a seurt-se e Manchester, ar pezh a ziskouez nag a c'halloud a c'hell bezañ gant ul levrig, dister zoken, e yezh ar vro. Hag an den poellek a oa eus Richard a reas e ziviz, peogwir e oa kerneveurad e ranke deskiñ kerneveureg – ur yezh hag a oa brudet dreist-holl evit bezañ aet da get gant Dolly Pentraeth, nag ur blijadur evit ar “yezhourien” da vezan gouest, evit ur wech, da verkañ evit ur yezh devezh he marvidigezh ! Gras d'an emgav e Manchester e voe Richard unan eus ar re a labouras d'ober d'ar “yezhourien” bezañ faziet penn-da-benn.

Ouzhpenn bezañ poellek e oa Richard oberiant. Evel-se e chomas e vuhez-pad. En Oxford, e-lec'h ma yeas da studiañ, e savas ur gevredigezh kerneveurat : unan eus ar stourmerien gentañ a oa eno en e serr am eus anavezet, John Legonna. Ken alies ha ma c'helle ez ae Richard d'ar vro gozh : darempredoù padus a skoulmas gant an emsav eno goude ma voe fiziet en e dad ur parrez en e vro, da gentañ St. Gennys e Bude ha da c'houde St. Mewan. Deut e oa evit Richard mare an advroañ. Da bleustrañ war e vicher kelenner – ar gimiezh a oa e zanvez – e tizhas dont da Skol Eil Derez Penzance, diaes e vije bet mont pelloc'h war zouar Kernev. E Totnes an hini eo avat e voe anvet gant e garg kentañ : ma ne oa ket Kernev, an nor e-kichen e oa. Hag evitañ e teuas hepdale da

Kendalc'h Keltiek An Naoned, 1974. Emañ Richard Jenkin en e sav o kontañ ar voterien. En-dro dezhañ, a gleiz da zehoù, Hywel D. Roberts (Kembre), William Hume (Skos) ha Per Denez.

vezañ Kernev da vat, rak eno e timezas gant Ann Trevenen, genidik eus Redruth, a oa hag a chomas a unvenoz gantañ el labour broadel. Ken buan all e voe staget ganto o-daou da embann ur gelaouenn liestennet – nag a liestennadurioù a veze graet neuze en hon emsavioù berr bepred an argant ganto – , ur gelaouenn anvet “*New Cornwall*”. Bez e oa an anv evel galv ar c’horn-boud ! Ezel e oa Richard eus ar gevredigezh “*Old Cornwall*” met e gazetenn, o c’hazetenn dezho o-daou, ma touje d’an tremened evel ur binvidigezh da vezañ diwallet ha lakaet da dalvezout, a oa troet muioc’h, a oa troet da gentañ war-du an dazont.

Richard ha me a oa bet mignoned e-pad tremen un hanterkantved, adalek Kendalc’h Keltiek Brest a lavarfen, ha gwelet em eus anezhañ o vont bepred war-raok en e emell eus Kernev-Veur : un diazez start en doa dibabet adalek ar penn kentañ, ar yezh, met abred e voe merzet gantañ n’hellfe ket ar yezh bevañ ma ne vefe ket ur galloud kerneveurat o reiñ dezhi an tu da vevañ : treiñ a reas eta gant ar politikerezh. N’eo ket bet tizhet, evit ar poent, an emrenerezh, met ar fed ma’z eus un emsav o stourm evitañ en un doare sklaer ha digor en deus c’hwezhet brasoc’h nerzh en emsav evit ar yezh. Warlene, pa oa lidet hanter-kantved deiz-ha-bloaz krouidigezh ar strollad *Meibion Kernow* – hag eñ unan eus an tri bev c’hoazh a savas ar strollad – e lavaras Richard d’an izili bodet evit an devezh, gant un tamm mousfent trist, e teufe e dasmant d’o hentañ ma ne vefe ket gounezet an emrenerezh ganto a-benn hanter-kant bloavezh all.

Padal e oa, hag ez eus, evit ar yezh un emsav a-zoare, ha Richard da labourat en “*Agan Tavas*” evel e “*Cowethas an Yeth*”, da gemer perzh er c’huzulioù karget da lec’hiañ ar yezh en deskadurezh (*Cornish Language Board*) hag en iliz (*Bishop’s Advisory Group on Services in Cornish*). En anv *Meibion Kernow* en doa en em ginniget d’ar mouezhiadegoù evit Kambr ar C’humunoù e London (1970 : 940 mouezh ; 1983 : 500 mouezh). E daol kaerañ avat a voe e 1979 er

vouezhiadeg evit sez Kernev-Veur e Parlamant Europa : 10.209 mouezh. (Merzet e vo, ur sez a zo evit Kernev-Veur e Parlamant Europa, n'eus hini ebet evit Breizh dindan askell Mammvro Gwirioù Mabden.) Daou vab Richard, Gawen ha Conan, a labour ivez evit *Meibion Kernow*, bet int en anv ar strollad er mouezhiadegoù.

E-pad nav bloaz eo bet Richard e penn Gorsez Kernev, n'eus ken nemet R. Morton Nance, dasorc'her ar c'herneveg, hag a vije bet er garg-se hiroc'h amzer egetañ. Ha bremañ eo Ann Trevenen hag a zo e penn ar Gorsez war e lerc'h. E Kembre ez eo ar Gorsedd un ensavadur broadel anavezet ha, dre vras, doujet. Doujet evit e labour sevenadurel hag evit an ton a ro bepred d'ar yezh. Diwar e skouer ez eus bet savet e Kernev ur Gorsez hag a denn e skeudenn da hini Kembre : *Gorseth Kernow*. Mat e vefe studiañ perak neus ket bet an hevelep erndroadur e Breizh. D'am soñj e c'heller lakaat un tamm mat a giriegezh war an iliz ha war emzalc'h gallgar Gorsezerien 'zo.

Ul lec'h a-bouez en deus bet Richard er C'hendalc'h Keltiek Etrevroadel ha me 'gav din en deus bet ar C'hendalc'h ul lec'h a-bouez en e vuhez. Va c'hredenn eo en deus kavet frealz ha skoazell evit ar stourm e Kernev-Veur en e zarempred gant ar C'hendalc'h Keltiek m'eo bet sekretour, ha goude is-rener, ha goude prezidant anezhañ e-pad bloavezhioù : prezidant etrevroadel e oa e 1974 pa voe bodet ar C'hendalc'h en Naoned, ouzhpenn 700 den a oa o kemer perzh ennañ, tud yaouank ul lodenn vras anezho, hag ar B.B.C. war al lec'h. Darempred a skoulmas gant meur a Vreizhad : Ronan hag Elen Huon, Per Manac'h, R. Loarer, Perig Keraod hag e diegezh, ar vugale o vont eus an eil ti d'egile e-pad ar vakañsoù, re all sur-mat. Ha souezhiñ a c'heller ? E verc'h Morwenna, bet o kelenn kerneveureg ha kembraeg e Skol-Veur Roazhon-Breizh-Uhel e-pad bloavezhioù, a zo bremañ kelenner e Diwan. Soñj am eus eus va divizoù gant Richard, eus hon eskemm lizheroù

padus : ul lec'h a breder hag a grouidigezh eo bet ar C'hendalc'h evit hon emsavioù. Ul lec'h a genskoazell. Ur skouer hepken : kavet ganin an tu da embann levrioù kaer e liv evit ar vugale diwar emglev gant un ti-embann e Pariz, *Bias*, e kavis reizh lakaat mignoned Kembre hag Iwerzhon da dennañ gounid eus ar raktres, embannadurioù e kembraeg hag en iwerzhoneg a voe graet. Evit Kernev-Veur e voe graet, a soñj din, evel m'am boa-me graet da gentañ pa oan bet kaset da Berigueus d'am zrugarekaat evit bezañ graet ... skol vrezhonek e Lise Kemper (e-touez abegoù all !) : eno, e timoullerezh va c'heneil roazhonat Jean Paris, em boa moulllet testennoù brezhonek da vezañ peget el levrioù gallek dindan ar skeudennoù ! Hent a zo bet graet abaoe, pa c'heller kaout e brezhoneg dastumadenn glok albomoù Tintin ! Krediñ a ran n'hon eus ket gouezet tennañ diouzh ar C'hendalc'h an holl c'halloudezhioù a oa ennañ : da skouer hon eus lezet koulz lavaret divrud an Diskleriadur Gwirioù Sevenadurel bet savet diwar genlabour an holl en Naoned. Re a labour evit re nebeut a labourerien, emichañs. Bremañ, pa'z eo kemmet doare ar vuhez, pa'z eus kement a zarempred etre hor broioù war gement a dachennoù disheñvel, ha gwell a se, ez eo bet disoñjet un tamm an darvoud meur a oa, a soñj din, ur mare 'zo bet, ar C'hendalc'h Keltiek e Breizh. Keuz war-lerc'h ne dalv ket. Ar C'hendalc'h Keltiek a zo ezhomm c'hoazh dioutañ, un hent nevez en deus da doullañ. D'un dra 'm eus keuz, un dra personel eo, pa soñjan er C'hendalc'h, ha gouzout a ran e poueze an dra-se ivez war galon Richard : morse n'on bet e Kernev-Veur, ket zoken evit ar C'hendalc'h Keltiek eno. Bremañ eo echu. Biken ne yin.

Ul labourer kadarn eo bet Richard : ur rener, ur c'hrouer ampart. Gouzout a ouie gounit kalon hag asant an dud, gouzout a ouie strollañ anezho da genlabourat. Dalc'het e oa gant kargoù e nouspet kevredigezh ha bepred e ouie digeriñ bras an nor, mont d'an dud, lakaat an dud da gemer perzh : gantañ, da skouer, e-keñver Eistezvod Kernev-Veur

(*Esethvos Kernow*) eo bet krouet kerzhadeg Sant Piran, diwar anv sant patron Kernow. Hag er penn a-raok eo bet ivez el lidoù, hag er gerzhadeg vras, en eñvor d'An Gof, an emsaver a gasas arme Kernev-Veur war-du London evit gwareziñ frankiz ar vro. Richard a oa liammet ennañ ha gantañ, en hevelep ober hag en hevelep karantez, ar yezh hag ar vro. Ar vro gant an istor a oa bet ouzh he c'hrouiñ.

Ha ne oa ket ar yezh evitañ un dra da vezañ komzet brav diwar he fenn ha disoñjet war-lerc'h. Yezh e vuhez e oa, yezh e dud. Ur skrivagner fonnus, barzhoniezh ha komz-plaen, eo bet e kerneveureg. C'hoant am eus da ginnig un dra, koulz ha reiñ kiriegezh d'ar C'hendalc'h Keltiek e doujañs d'e brezidant kozh. En un doare kaer ha fromus, familh Richard, p'o doa lakaet embann ar c'heloù eus e varv er gazetenn, a c'houlennas : “arabat keinal ha leñvañ met kaout soñj eus ar C'herneveurad meur eo bet.” Un doare kaer evidomp da gaout soñj dioutañ, da virout bev an eñvor anezhañ, d'ober dezhañ chom, hag eñ tremenet, un andon a vuhez, a breder hag a sevenadur, eo embann un dibab eus e oberennoù, komz-plaen ha barzhoniezh, ar skrid kerneveurek gant an droidigezh vrezhonek a-dal dezhañ. Barrek e oa Richard da lenn brezhoneg, evel ma oa barrek da lenn kembraeg ivez. Hag ur blijadur e oa dezhañ kaout e Breizh daou vugel-bihan o vrezhonegañ. Ar bleunioù-se na ouifent gweñvañ a fell din, Richard, lakaat war da vez.

Skridoù en deus lezet Richard war e lerc'h. Ar c'hevredigezhioù hag ar strolladoù en deus kemeret perzh enno, hag ar peurliesañ ur perzh bras-tre, a zalc'ho gant an erv bet toullet. Komzoù entanet e brezegennoù a heklevo c'hoazh e koustiañs an dud goude ma'z eo tavet e vouezh. Met, gwelloc'h a zo : gouzout a ouio e goskor derc'hel gant al labour, e wreg, Ann Trevenen, bremañ o plediñ gant an diaspora kerneveurat, e vugale Morwenna, Loveday, Gawen, Conan. Ha skedus e vo eñvor o zad-kozh gant Trystan, Riwana, Mark, Talwyn ha Trifina.

Marvet eo Richard Jenkin d'an 29 a viz Here, d'an oad a 77 vloaz, en Ospital Truro. Lidet eo bet Servij an Anaon evitañ en iliz parrez Crowan d'ar Sadorn 9 a viz Du hag e bered Crowan eo bet beziet. N'eus ket fellet d'ar familh e vije kaset bleunioù met, ma karer, profoù da iliz Crowan pe da "Memorial Trust Richard Jenkin evit an oberoù kerneveurat." Ne oa ket gwelloc'h doare da enoriñ un den bet bepred war an dachenn.

Joa d'an Anaon.

Richard Jenkin hag Ann Trevenen e Kendalc'h
Keltiek Brest. Miz Eost 1955.
(dihelloù Ronan Huon)

Francesco Redi (1626-1698)
Hag ar ganadur diwar netra

E ti ar re Redi e vez klevet ar *mamma* o streviñ hec'h alioù profitapl a-dreuz hag a-hed e-doug an deiz.

— Carlotta, merc'hig-me, ma ne zirouestlez ket bravoc'h da vlev e teuio al laou e-barzh ! 'Mod-se 'vez ingal : ur pennad blev digempenn, ha dao ! Laou e-barzh.

— Kribet 'm eus anezhe div wech dija hiziv, Mamma. Ha n'eus forzh penaos, 'm eus ket gwelet al liv eus ul laouenn enne morse.

— Livia, ma c'hoantennig ! N'eo ket dit an hiviz hag ar sae lous a zo o ruzañ amañ evel ur bern truilhoù ?

— Geo, *Mamma*, cheñchet 'm boa anezhe dec'h da noz, ha 'm eus ket bet amzer da gannañ anezhe evit c'hoazh.

— Ha ne ouezez ket, plac'h yaouank penn skañv, e teu al logod er bed gant hivizoù merc'hed lous ? Un hiviz lous, un tamm bleud chomet da gozhiñ hag ur bozadig gwinizh zo trawalc'h da grouiñ logod. Goulenn gant da dad ma ne gredez ket ac'hanon : se zo bet skrivet meur a wech gant ar ouizieien.

— Goût a ran, *Mamma*.

— Francesco, tamm lankon bras ! Na evez ket kement-se a zour, 'mod all e kresko gleskered en da gof !

— Tomm eo an amzer, *Mamma*, ha dour diglesker eus feunteun San Girolamo e oa henezh.

— Na zirezenez ket deuzoudon ! Goût a ran eus petra

emaon o komz !

Kavout a ra gwelloc'h al lankon bras pignat betek e gambr eget chom da respont e vamm war sujed ar gweskliidi.

— Chiara, ma ferlezenn, war da dreid noazh adarre ? Dont a ray karn dindane, ha sevel a ray treid kezeg dit war-lerc'h. Ha lak ur vroz hiroc'h, gant ar sae-se e weler da bennoù daoulin kazimant !

— Gant an amzer faezhus a zo, *Mamma*, eo aezetoc'h din bale war ma zreid noazh ha gant ul lostenn na vije ket re-bar d'ur vroz seurez.

— Amzer faezhus me 'lâr i'e ! Me an hini eo a zo faezhet ganeoc'h, gant merc'hed dizordren hepken en ti, hag an hini yaouankañ anezhe partiet evit echuiñ dañsoureuz noazh war unan eus chadennoù Berlusconi !

Se a dremene war-dro ar bloavezhioù c'hwezek kant hanterkant, e Arezzo, e-kreiz menezioù Toscana. E kornioù all eus Europa, e oa ar brezel Tregont Vloaz o paouez achuiñ, Cromwell o kemer ar galloud en e vro hag an Tad Maner o klask an tu d'ober an diforc'h etre CH ha C'H.

Un nebeud taolioù mibin war dor kambr al lankon bras.

— Piv zo aze ? a c'houlenn Francesco, na blij ket dezhañ re e teufe merc'hed an ti da lakaat o fri en e zomani.

— Livia. Digor din 'ta !

Mont a ra ar paotr da zigoriñ d'e c'hoar vihan.

— Darev on da gannañ un nebeud pezhioù dilhad, setu ma 'z peus ur roched pe un T-shirt lous bennak da reiñ din... Gast, c'hwezh ar c'hagn zo e-barzh da gambr. Sur out n'eus ket ul logodenn pe ur razh marv en ur c'horn ?

Evel ma anavez e c'hoar, e oar ar paotr ne yay ket Livia kuit a-raok bout diskoachet al loen a zo chomet da flaeriañ. Kenkoulz dispakañ dezhi ul lodenn eus ar wirionez :

— Emaon oc'h ober taolioù arnod, emezañ, hag e tiskouez ur pod gwer goullou en ur c'horn eus e gambr.

Tapout a ra Livia ar pod :

— A, te an hini eo a gustum laerezh koñfitur *Mamma* ! Klevet 'm boa anezhi o tamall Giacometta, ar vatezh vihan, hag o tiouganiñ dezhi darvoudoù spontus, e rankfe kas plegoù he c'hof war ur c'harr a-raok hec'h ugent vloaz ma talc'hfe da lipat re a draoù dous hag a draoù druz, ken e oa strafuilhet-naet ar paour-kaezh plac'h hag em boa ranket frealziñ anezhi ha lâret dezhi e vefe trawalc'h marteze gant ur garrigell... Da c'hortoz, Francesco Redi, n'eo ket ur pod gwer goull a c'hell degas un hevelep flaer en da gambr !

— Taol ur sell dre ar prenest.

Soublañ a ra ar plac'h yaouank war barlenn ar prenest. Dirak he fri, un estajerenn gant ur regennad podoù gwer ; kulañ a ra raktal.

— Ec'h ! Doñjer ! Petra eo al loustoni-se ?

— Emaon o klask dizarbenn ur gredenn : ar gredenn e c'hell dont loened bev er bed diwar mann ebet, ar ganadur diwar netra.

Sellet a ra Livia ouzh ar paotr yaouank ; ar breur bras-se zo bet atav ur paotr dioutañ e-unan, gant soñjoù drol, troet da chom da sellet ouzh amprevaned e-pad eurvezhioù, mes aze... Ar ganadur diwar netra ? Gwir eo e vez kaoz alies eus traoù seurt-se gant ar *Mamma*.

— Abaoe daou vil vloaz, a boursu Francesco, abaoe Aristoteles, e kred ar ouizieien e c'hell kement forc'had teil, kement tamm kig, dre e natur, reiñ buhez da breñved gant ma vo laosket da gozhiñ pe da vreinañ. Evidon-me, ma teu preñved war un tamm kig, ez eo peogwir ez eus bet un amprevan bennaket, ur gelienenn pe ur c'hwibuenn pe n'eus forzh petra all o tozviñ warnañ. Ha n'eo ket me hepken a soñj se : peizanted ar Vro Vigoudenn zo prest da grediñ ac'hanon, pa lâront : *diwar logod teuv ket rayed*, pe c'hoazh : *gouenn diwar gouenn, diwar laou teuv ket c'hwen*. N'eus nemet ar ouizieien a zo genaoueien.

Plijout a ra d'ar plac'h selaou ar breur bras dirollet o tisplikañ dezhi e soñjoù.

— Ha setu penaos emañ e-soñj dizarbenn ar meizad-se, ar ganadur diwar netra : laeret ‘m eus c’hwec’h podad koñfitor sivi e pres *Mamma*, ha debret ar c’hoñfitor da gomañs. Hini mat e oa. Goude-se ‘m eus gwalc’het ar podoù ha lakaet pep a damm kig fresk e-barzh. War tri anezhe ‘m eus lakaet un tamm roued pesketaer, evel ma’z peus gwelet ; bras ‘walc’h eo al lagadoù evit laosker ur gelienenn pe ur c’hwibuenn da vont e-barzh, mes mirout a reont ouzh al laboused a zont da zebriñ ar c’hig pe ar c’houron. War an tri all, ‘m eus lakaet tammoù lien : tremen a ra an aer, mes ne c’hell amprevan ebet mont war ar c’hig.

— N’eo ket tammoù eus ur pezh dilhad bennak ‘peus lakaet war an tri bod gwer diwezhañ-se ? a c’houlenn Livia, gant ar santimant ez eus bet laeret un dra bennak ouzhpenn ar c’hoñfitor.

— Geo, goulennet ‘m eus gant Chiara berraat unan eus he saeoù ha reiñ din an danvez espernet evel-se, ar pezh he deus asantet ober diouzhtu gant plijadur, a respont Francesco gant ur mousc’hoarzh.

— Ha goude-se ‘vo klevet *Mamma* adarre o lâret de’i ec’h echuo evel dañsourez noazh war chadennoù Berlusconi, a huanad ar plac’h.

66

— Livia, ‘deuez ket da drubuilhañ ma c’houstiañs ha selaou ac’hanon, kentoc’h : c’hwec’h tamm kig zo, ha bremañ e welez penaos emaint goude eizhtez tremenet : o-c’hwec’h e fleriont, da vat, roued pe diroued, lien pe dilien. War an tri a oa dizolo, gant ar roued, zo deuet uoù, ha goude larvennoù, hag ar preñved zo oc’h en em lakaat d’ober poupennoù bremañ, hag a-raok pell e roint kelien, moarvat. War an tri damm a oa e goudor lien lostenn Chiara, n’eus deuet netra : Flaeriañ a reont, mes n’eus ket kouron warne. Abaoe penn kentañ an hañv ne ran nemet adkomañs an taol-arnod-se, ha bep gwech e teu ar memes disoc’h ganin.

Selaou mat penaos e rezonan, Livia, e-lec’h frizañ da fri : lakaomp e vije gouest an tammoù kig da grouiñ preñved dioute

o-unan, evel ma lavar Aristoteles. Neuze e vije preñved war ar c’hwec’h tamm kig ; padal, trawalc’h eo lakaat un tamm lien etre an tamm kig hag ar bed diavaez evit miret na deufe ar c’houron warnañ. Setu, un tamm kig o vreinañ n’eo ket gouest da grouiñ kouron sui generis, ha ne c’hell ar preñved dont war ar c’hig nemet pa vez libr ar c’helien da zont da zozviñ war an tammoù.

Diwezhatoc’h, e 1668, ec’h embannas Francesco Redi “*Esperienze intorno alla generazione degli insetti*”, ma tizarbenne kredenn ar ganadur diwar netra gant taolioù arnod ken simpl hag hemañ uheloc’h.

N’eo ket evit se e oa echu gant ar gredenn-se, ha skiantourien evel Spallanzani en triwec’hvet kantved pe Pasteur en naontekvet kantved a rankas stourm rust a-enep dalc’hidi ar ganadur diwar netra, hag a soutene e c’helle ar mikrobed, ar wech-mañ, dont er bed hep ma vefe netra araoke !

17 XI 2002

Notenn : ar gerioù skiantel implijet eo re Kreizenn ar Geriaouiñ Diwan.

Yann Gerven e KEAV e 1992

SONJOMP ERVAT

UR SELL OUZH
EMBANNADURIOÙ BUHEZ
AR SENT

«**D**iaes eo gouzout, war a seblant, penaos eo deuet ar c'hiz en tiegezhioù da lenn *Buhez ar Sent*, ha gant piv e oa bet roet al lañs »¹.

Nebeut a ouzer diwar-benn orin al levr-se, troet diwar ar galleg, en deus kavet e blas e meur a diegezh e Breizh-Izel adalek en embannadur kentañ e 1752 betek an eil brezel bed. Goulakaet ez eus bet e voe kemeret ar pleg da lenn al levrioù a zevosion diwar atiz ar visionerien deuet da heul an Tad Maner². An hini brudetañ, a-raok an dispac'h bras, a oa *Heuryou brezonec ha latin* gant Charlez ar Brizh, embannet e 1712, hag adembannet pemp gwech ha tregont betek 1768³. E penn kentañ an XX^{vet} kantved e servije c'hoazh en e furm

1 'Plede evit levr *Buhez ar Sent*', BARR HEOL WAR FEIZ HA BREIZH, Kerzu, Niv 99-100, p 36

2 idem

3 Lukian Raoul, *Geriadur ar skrivagnerien ha yezhourien*, AL LIAMM, 1992, p202

berraet, anvet *Heuryou bihan*, da levr oferenn⁴. War-dro 1698 ivez e voe embannet gant Eozen Roparzh un droidigezh diwar ul levr a zevosion skignet stank e-touez ar Gristenien, *Imitation Jesus-Christ hon Salver biniguet*, a voe graet pemzek adembannadur anezhañ da nebeutañ betek 1825⁵. Marigo ivez a ginnigas un droidigezh eus an *Imitation* e 1756. Gant e *vBuhez ar Sent* eo avat an hini e teuas da vezañ brudet. Levr ar Vreizh-Izeliz e oa. Digoret e oa bep noz, goude koan, a-benn lenn buhez ar sant enoret an deiz war-lerc'h⁶. Lennet e veze ivez en iliz goude ar gousperoù⁷, hag, evit gwir, ne raed evel-se nemet heuliañ ali an aozer a skrive e digoradur al levr :

« Un dra edificiant eo lenn en tieguezou buez ar sant a beini a rêr ar gouel ; al lenn-se a serviche da oll dud an ty, bugale ha servicherien, evit en em instrui eus o deveriou principala, pere a zo comprenet en abregé ebars al levr-mâ.

Ar memes levr a alse servichout c'hoas evit ober en ilis, e presañ an oll, ul lenn spirituel, goude ar gousperou, dre exempl, evel am eus-en gulet pratica e certain parresiou, gant edification⁸.»

Evitañ da vezañ implijet a-wechoù en iliz, eo en tiegzhioù en deus graet berzh al levr. Savet e voe evit reiñ da dud ar werin un deskadurezh deol hag a gavfent dedennus

4 F Roudaut, '*La Littérature religieuse en breton*', e HISTOIRE LITTÉRAIRE ET CULTURELLE DE LA BRETAGNE, levrenn 1, Balcou & Gallo, p237

5 Lukian Raoul, *Geriadur ar skrivagnerien ha yezhourien*, AL LIAMM, 1992, p 372

6 Daniel Giraudon, *Chansons populaires de Basse-Bretagne sur feuilles volantes*, SKOL VREIZH, Montroulez, Niv 2/3, Kerzu 1985, p83/84.

7 Frère Marc Simon, '*La religion en Bretagne*', e HISTOIRE GÉNÉRALE DE LA BRETAGNE ET DES BRETONS, levrenn 2, Nouvelle librairie de France, Paris, 1990, p 32

8 *Buhez ar Sent*, embannadur 1824, e ty Prud'homme, p iv.

war un dro. Tra ma ro *Imitation Jesus-Christ* reolennoù evit heñchañ an dud da vevañ en doare reizh hag alioù fur hag eeun evit bevañ evel gwir gristenien, e tiskouez *Buhez ar Sent* an hentoù liesseurt ha leun a vurzudoù heuliet gant kalzig a baotred ha gant un nebeud merc'hed evit tizhout ar santelezh, d'al lennerien da gemer skouer warno. Dre selaou al lenner e c'hall *Buhez ar sent* « servichout memes d'ar re ne ousont ket lenn », evel ma'z eo meneget war an talbenn-levr.

Rummad kentañ *Buez ar Sent* gant Marigo

E-pad hir amzer e voe lennet levr Marigo. Ouzhpenn ugent adembannadur a voe graet anezhañ⁹, goude 1846 zoken, na pa voe kinniget al levr en ur stumm nevez gant Jakez Perrot, person Plougonvelen, e kendalc'he an dud da lenn an embannadur kozh.

A-raok reiñ e imprimatur e roas eskob Kemper an dornskrid da lenn da M Soubens, Doktor er Sorbonne ha kure Pluskelleg. E 1750, daou vloaz a-raok an embann, e skrivas hemañ : « *Je n'ai rien trouvé qui n'inspire la piété qui ait conduit la plume de l'auteur. Il a eü pris principalement en vue l'utilité des gens de la campagne. Il la procure par un moyen pour lequel ils ont naturellement du goût.*¹⁰ »

70

9 An dastumadennoù klokañ a gaver e levraoueg Abati Landevenneg, e levraoueg vroadel Bro-C'hall, e levraoueg Eskopti Kemper. Enno eo dalc'het embannadurioù deiziet 1752,1816, 1818, 1824, 1828, 1834, 1837, 1841, 1847, 1852, 1855, 1858, 1859, (1865),1872, hep kontañ ar re hep deziad.

10 Marigo, *Buez ar Saent*, embannadur 1752, levrenn 2, p 471. «Doujañs Doue a sav dalc'hmat diouzh pluenn an aozer. Skrivet en deus dreist-holl evit an dud diwar ar maez, hag e ro dezho ul levr talvoudus hag a zo, hep mar ebet, diouzh o doare.»

Ne zoug ket embannadur 1752, graet e ti-embann S-M Perrier e Kemper, anv an aozer ; « lequeet ê Brezonec gant ur Belec eus a Escopti Querne », a lenner war an talbenn-levr. An adembannadurioù avat a veneg anv Marigo. Kaset e voent da benn e Sant Brieg gant PRUD'HOMME, e Kemper gant Derrien hag ivez gant Blot, hag e Landerne gant Desmoulins. Kempennet e voe frazennoù zo a-wechoù, ha daoust ma voe adwelet ar skrid, dreist-holl e-keñver ar reizhskrivadur, den ne glaskas erlec'hiañ yezh Marigo gant unan eus rannyezhoù Breizh ken na voe adsavet al levr e gwenedeg e 1839. Ma keñverier an anvioù tud en embannadurioù graet e Sant-Brieg e 1816 hag e 1847, e kaver eo bet levezonet an doare-skrivañ gant hini Ar Gonideg. N'eo ket implijet penn-da-benn avat, met merkañ a reer e vez implijet 'w', diverket 'y'; 'ee', 'oo' hag 'ii' a zeu da vezan 'e', 'o' hag 'i'. Kavout a reer nemedennoù avat, evel e 'Crisogon', da skouer, a grog gant 'C', ha n'eo ket gant 'K'. Kavout a reer ivez anvioù tud skrivet en un doare a dosta o furm ouzh an hini gallek, evel *Medard*, da skouer, pe *Theresa* :

**Anv ar sant en
embannadur 1816**

Arsen
Joseph
Chrisogoon
ar Verc'hes Vary
Euson
Georch
Iunaç
Medar
Placiid
Porfyr
Praxeed
Remy
Teresa
Venceslas

**Anv ar sant en
embannadur 1847**

Arzen
Josafat
Crisogon
ar Werc'hes Vari
Euzen
Georj
Ignaç
Medard
Placid
Porfir
Praxed
Remi
Theresa
Wenceslas

Yacob
Yan

Iacob
Ian

Danvez al levr zo bet cheñchet ivez, evit a sell ouzh un nebeud pennadoù. Diverket pe dilec’hiet e voe pennadoù zo :

	Embannadur 1816	Embannadur 1847
28 a viz Eost	Athanasii	Augustin
21 a viz Eost	Barteleme	Euseb
6 a viz Du	Goar	Leonard
15 a viz Ebrel	Hermenegild	Per Gonzalez
26 a viz Mae	Madalen Pazzi	Philip Neri
22 a viz Mae	Per Celestin	Beuvon
24 a viz Mae	Fr. Regis	Goalbert

N’eo ket dibabet ar sent evit bro o c’havell. Dont a reont dreist-holl eus an Europ, met e-touez penitourien ar gouelec’h ha doktored an Iliz e kaver meur a sant eus ar reter.« *D’Irlande en Vénétie, de Carthage à l’Ile de France, de Turquie en Belgique, le lecteur découvre l’universalité de l’église à laquelle il appartient et qui, partout, voit surgir des êtres exceptionnels élus de Dieu.*»¹¹ Ne gaver e levr Marigo nemet ar sent anavezet gant Iliz Rom, kalz a verzherien en o zouez, hag ivez ar sent a oa bet lakaet war ar c’hentañ renk goude renevezadur an Iliz katolik¹² Souezhet eur neuze gant an diouer a sent vreizhat el levr orin. Daoust m’en doa savet e levr e brezhoneg, ne roas Marigo, koulz lavaret, plas ebet da sent ar vro. Unan eus dedennusañ diorradurioù al levr eo gwelout penaos e voe ebarzhet ar sent keltiek adalek an XIX^{vet} kantved. Da vare Marigo ne oa ket deuet c’hoazh ar boaz da zedennañ ar Vreizhiz gant buhez o sent-i.

11 Anne Guillou, *Les Femmes, La Terre, l’Argent, Les bibliophiles de Bretagne*, embannadurioù COOP BREIZH, 1996, p 43

12 F Roudaut, ‘*La Littérature religieuse en breton*’, e *Histoire littéraire et culturelle de la Bretagne*, levrenn 1, Balcou & Gallo, p 238

N'emañ ket ar pal amañ heuliañ an destenn vrezhonek a-hed ar mouladurioù ha keñveriañ ar c'hemmoù degaset enni tamm-ha-tamm. Hir e vefe, divlas ivez marteze pa'z « eo ken leun an testennoù kozh betek hini Morvan-Nikolaz a c'hallez ma ne badfe ket skiant ar vrezhonegerien a hiziv ! »¹³

N'ouzer ket kennebeut gant piv e voe degaset ar c'hemmoù e levr Marigo, rak a-hed ar bloavezhioù e chom heñvel pajenn an titl, a ro evel aozet, goude e varv zoken, « an Autrou Messir Clauda-Guillou Marigo, Person eus a Barres Beuzec-Conq ». War-dro kant vloaz goude ar c'hentañ embannadur e krog levr Marigo da vezañ skeudennet, marteze diwar atiz an eil rummad eus *Buez ar Zent* kaset da benn gant Jakez Perrot.

Rummad Jakez Perrot

E 1848 e voe nevesaet al levr, dreist-holl evit reiñ da Leoniz un destenn en o rannyezh. Diazezet eo c'hoazh war levr Marigo, evel ma weler war ar c'hentañ pajenn : « Lakeat e brezounech gant an aotrou Marigo, Person eus a Barres Beuzec-Conq, ac e brezounech Leon gant an aotrou Perrot, Person a Blougonvelen ».

Adalek an eil embannadur e 1861 e kaver, e dibenn al levr, ur roll eus un nebeud sent keltiek « pere ne d'int nemeur anavezet, evit-ho da veza patrouned euz a veur a barrez », hag en embannadur 1866 e voe savet pennadoù diwar o fenn : « El levr-mâ, moulet a-nevez, e caver buez meur a sant a Vreiz, pere n'edont ket el Levriou Buez ar Saent moulet araoc hirio ». Tri embannadur a voe graet eus al levr-mañ, hag advoulet pep hini anezho meur a wech, e Brest dreist-holl, met ivez e Montroulez (1866) hag e Kemper (1879? ha 188?). Diresis eo deiziad an embannadurioù pa ne verker alies el

13 'Plede...', ibidem p 37

levr nemet deiziad an aotre embann roet gant an eskob, d.l.e. 1846.

Rummad Morvan-Nikolaz-Ar Gall

En trede rummad e kaver pemp embannadur eus *ar Buez ar Zent* savet evit ar wech kentañ e 1884 gant Gab Morvan, « chaloni eus a iliz katedral Kemper ». Embannet e voe ar mell levrioù-se (ouzhpenn 900 pajenn zo en darn vrasañ anezho) e Tours, Montroulez, ha Brest. Skoazellet eo bet Morvan gant Yann-Vari Nikolaz, person Plouidiern, evit an eil embannadur e 1894, a voe advoulet e 1898 hag e 1902. Yann-Vari ar Gall, person Taole, eo a roas dorn dezhañ evit kreskiñ an embannadur deiziet 1913.

Ouzhpenn danvez al levr a zo cheñchet gant Morvan hag e genlabourerien. Adalek an eil embannadur, ne gaver mui bernioù gerioù gallek kouchet en destenn vrezhonek ha graet e vez ivez gant skritur ar Gonideg, ar pezh a strafuilhas ur c’hazetenner :

« *Quelques-uns craignent que la lecture du Buhez ar Zent révisé, perfectionné, augmenté, ne soit rendue moins coulante par certain purisme d’orthographe, comme celui qui tend à supprimer absolument l’X, à multiplier les K, à introduire le W. Cette crainte n’est pas justifiée, ou du moins se trouve prématurée. Il est vrai que dans nos campagnes, ceux qui lisent*

14 *Semaine religieuse de Quimper*, 9 mars 1884. « *Ar Buhez ar zent* nevezet, gwellaet ha kresket a c’hallfe bezañ diaesoc’h da lenn, hervez lod, pa vez kavet ennañ ar glanreizhskrivadur, a ra hep ar ‘X’, met gant ur yoc’h a ‘K’, hag a anavez ar ‘W’. Re abred eo evit gouzout hag-eñ eo reizh ar rebech-se. Gwir eo avat e vez souezhet aliesha lakaet diaes an dud diwar ar maez a zo gouest da lenn, gant ar reizhskrivadur nevez a reer gantañ bremañ evit lakaat hor yezh keltiek kozh dre skrid.»

aujourd'hui le breton ont cette surprise, cette gêne qu'ils ressentent souvent à lire aisément dans l'orthographe récente, adoptée pour notre vieille langue d'Armorique.»¹⁴

Rebechet ez eus bet d'ar Gall, evel d'an holl saverien *Buhez ar Sent* araozañ, meskañ Bro-Saoz ha Breizh-Veur : « Sant Brieg, da skouer a zo ganet e ... Bro-Saoz ! Frañsizien ha Franked a zo memes-doue tra evitañ, evel-just.»¹⁵

Skeudenn sant Fransez o prezeg d'al laboused eo an hini nemeti en embannadur kentañ. En hini 1898 e kaver, e dibenn al levr, goude ar pedennoù, un nebeud pajennoù diwar-benn daou visioner brudet, Mikael an Noblez hag an Tad Maner. En embannadur 1913 eo staget e dibenn al levr ar gouelioù nevez-anavezet gant an Iliz, hag a denn da zarvoudoù pe da sent eus Breizh hag eus Bro-C'hall evel « Gouel Itron Varia Lourdes ; ar plac'h eurus Jeanne d'Arc, gwerc'hez Orléans ; sant Jean-Baptiste de la Salle ; an den eurus Charles Bleiz ; an den eurus Jean-Marie Vienney, person Ars ; buez Mikael Nobletz ha buez an Tad Maner.»

Rummad Madeg

75

Ar pevare rummad, savet gant Eozen-Vari Madeg, zo da vezañ tostaet ouzh hini Marigo hag ouzh hini Jakez Perrot. Meneget eo a-nevez anv Marigo war ar bajenn gentañ : « Buez ar Zent great gant an aotrou Marigo, gwechall Persoun Beuzec-conq, kresket ha nevezet gant an Aotrou Madec, Person Sant-Segal.» Ne voe graet nemet daou embannadur anezhañ, e 1911 hag e 1927. Evel levrioù Morvan-Nikolaz-ar Gall e ra Madeg gant brezhoneg Leon :

¹⁵ 'Plede...', ibidem p 42

¹⁶ 'Plede...', p 43

« savet en devoa an Aotrou Madeg e levr gant ar soñj moarvat e oa peurwerzhet levr Perrot »¹⁶. Hemañ, deiziet 1894, war a greder, eo an embannadur diwezhañ eus levr Perrot. Levezonet e voe Madeg ivez gant ur *vBuhez ar Sent* all, savet e gwenedeg e 1908. « Adlavarout a ra tost da vat, ar pezh a skrive an Arboulet diwar-benn santez Klotilda, rouanez ar Franked, pried C'hlodowig diwar-benn emgann Tolbiag. Selaouit : D'ar mare-se, an Allemanted, hon enebourien a viskoaz o doa diskleriet ar brezel d'ar Roue (Klovis)... »¹⁷

Tri fal a oa da levr Madeg : glanaat ar yezh, nevesaat danvez ar c'hentelioù, ha reiñ ur plas frankoc'h da sent ar vro¹⁸. En e zigoradur e ro Madeg meuleudi da labour Marigo ha displegañ a ra e savboent diwar-benn sent Breizh :

« Al levr '*Buez ar Zent*' graet gant an aotrou Marigo, persoun a Beuzec-Conq, en deus great kalz a vad d'hon tud koz en eskopti ; lennet e vez c'hoaz e tiegeziou a zo. Mes he vrezouneq a zo re dost-kar d'ar gallek ; abalamour da ze, eo bet ret mat chench meur a dra el leor-man, koulz hag en hini a zo bet moulllet ganen pemzek vloaz a zo.

Ouzhpenn-ze, kaout a reoc'h el levr-man, muioc'h a zent euz hor bro, euz ar re o deus komzet brezounek eveldomp [...] Ha neuze, sent koz Breiz Izel a zo hor zent d'eomp-ni : ar zent all, sant Per, sant Paol, sant Fransez a zo pedet gant kristenien ar bed oll, e leac'h sant Korantin, sant Paol a Leon, sant Herbot ha meur a hini all, n'int pedet nemet ganeomp-ni. Bezomp eta leun a fizians ennho. Euz hor ouenn, euz hon orin int.»¹⁹

17 idem

18 *Semaine religieuse de Quimper*, 17 mars 1911

19 embannadur 1927

Kavout a reer el levr-mañ ivez buhez an Noblez, hini an Tad Maner, hag ur pennad diwar-benn Itron Varia Pontmain, p'en em ziskouezas eno ar Werc'hez Vari da vugale e 1871, e-pad ar brezel etre Bro-C'hall ha Bro-Brusia. Goude ar weledigezh-se ne gerzhe mui ar Brusianed etrezek Breizh.

Diforc'hoù splann a verker etre levr Madeg hag hini Marigo : skeudennet ez eus un nebeud pennadoù el levr. Ar c'hentelioù a gaver e dibenn pep pennad zo bet adsavet, anvet « sonjomp ervat », rak blaz ar c'hozh a gaved war ar 'reflexionoù' savet gant Marigo : « *Les 'reflexions' (étant donné le changement survenue dans les moeurs et les usages), ne s'appliquent plus aux besoins présents.* »²⁰

Un nebeud rebechoù zo bet graet da levr Madeg. Evel saverien all *Buhez ar Sent* araozañ, ne oa ket akuit-tre an aozer war al lec'hanvadurezh. « Evit Madeg ivez e oa 'Marseill' (sic) e Bro-Frañs en amzer ma tiskennas Mari-Madalen eno nebeut amzer goude marv Hor Salver. Skrivet ez eo ivez anvioù ar Sent hep reolenn ebet, kentoc'h diouzh giz ar galleg ». ²¹

Rummad Yann-Vari Perrot

Ha neuze, e 1911, e teuas er-maez ur *Buez ar Zent* a zo dreist d'ar re all e pep keñver. Bev-buhezeg eo leoneg Yann-Vari Perrot hag aketus e labour. Diazezet eo e levr war oberennoù a gaver ar roll anezho er pajennoù kentañ. Ouzhpenn *Istor Breizh* La Borderie, a ro titouroù diwar-benn sent Breizh, en deus gwriziennet Perrot e bennadoù e levrioù

20 *Semaine religieuse de Quimper*, 17 mars 1911. Abalamour d'ar c'hemmoù zo bet degaset er boazioù hag en doare-bevañ ne vast mui ar 'reflexionoù' da ezhommoù hon amzer.

21 'Plede...', ibidem p 43

22 Henry Caouissin, raskrid evit advouladur 1994 *Buez ar zent* gant Y-V Perrot

ar Bollandiz, er *Breviarum Romanum*, a zo leun a varvailhoù hag a vurzudoù, hag en ur bern levrioù all. Ur skrivagner eus an dibab eo Yann-Vari Perrot, « entanet gant an daou ger-stur FEIZ HA BREIZ »²². Dilezet en deus e garg a gure Sant-Nouga e-pad bloaz, war urzh e berson, « evit en em ouestla korf a spered d'ar mell *Buhezioù ar Zent-se*.»²³ Ouzhpenn ar yezh, a zo yac'h, sklaer ha bourrus da lenn, e ranker menegiñ ar skeudennoù niverus treset gant Loeiz ar Guenneg, unan eus e genlabourerien war *Feiz ha Breiz*. Dedennus eo ivez danvez ar c'hentelioù a bled gant pep arvez eus buhez Breizhiz e amzer. Meur a gentel a ra dave d'al lezennoù nevez-savet evit dispartiañ an Iliz diouzh ar Stad, pe d'ar stourm evit ar skolioù kristen, hag evit ar yezh. Gant Perrot e teu *Buez ar zent* da vezañ ul levr kempred, a laka ar Vreizhiz da brederiañ war o istor kozh kenkoulz ha war gudennoù o amzer. Splann eo ivez e garantez vro er pennadoù niverus a-walc'h diwar-benn ar sent keltiek. Reiñ a ra meuleudi d'e vro : « Karomp hor Bro-Vreiz a zo êzet ken kaer evidomp gant Doue hag hon zent kozh »²⁴, da spered e genvroiz ivez pa adkemer gerioù Brizeux :

« Bezomp bepred
Bretoned,
Bretoned, tud kalet.»²⁵

Reiñ a ra e ali diwar-benn gwiskamantoù ar vro zoken : « Eur Breizad ha n'en deus ket dilhad e vro, a zo evel eur gegin gwisket gant plu eun peün.»²⁶

Ne ra ket fae kennebeut war ar c'hrennlavarioù a demz ar pennadoù pe ar c'hentelioù. Deskiñ a reer e voe savet ar remañ gant Sant Herve :

23 ibidem

24 Yann-Vari Perrot, *Buez ar zent*, LE GOAZIOU, Montroulez, 1911, p 24

25 ibidem, p168

26 ibidem p240

« Gwell eo deski mabig bihan
Eget dastum madou d'ezan

An den yaouank en diegi
a zastum poan benn e gozni.»

Tammoù kantikoù, tammoù pedennoù, tammoù barzhonegoù ivez a vez strewet e-touez ar skrid. En e gentel *Ur zant trist a zo trist e santelez*, e ro un nebeud pozioù savet gant an aotrou Guillou :

« Heb eur begad pebr ha hôlen,
Eo meurbet goular ar zouben;
Er giz-ze, ma n'ho peus bemdez,
Nemet labour tenn hag enkreuz,
E vo divlas ho tevezioù :
Red eo plijadur a-wechou.»

Ken pell eur gantañ diouzh trefeodaj Marigo ken e voe graet eus *Buez ar zent* Yann-Vari Perrot « unan eus al levrioù kaerañ biskoazh skrivet en hor yezh.»²⁷

Adembannet e voe levr Perrot e 1912 gant Erwan ar Moal. War atiz an aotrou Penneg, vikel-vras Sant-Brieg, e krogas ar Moal gant al labour kempenn, rak « Tregeriz ha Kerneviz o devo bec'h o lenn anean [levr Perrot]. A greiz lenn, e vanfont nec'het gant meur a c'hirio dic'hiz, dizanve, gwell diez da intent, nemet, marteze, en bro Leon.»²⁸

Ouzhpenn gwiskañ yezh Perrot e tregerieg en deus graet ar Moal. Ar sent keltiek zo kresket o niver, ur wech c'hoazh, ha gallout a reer lenn diwar-benn kurioù un hanter-kant anezho. Kavout a reer ivez, staget e dibenn al levr, un tregont pajenn bennak anvet *Pardonioù ha Pelerinachou Bro-Dreger ha*

27 'Plede...', ibidem p 41

28 Lizher kaset gant an aotrou Penneg da Erwan ar Moal d'an 9 a viz Ebrel 1912

29 'Plede...', ibidem p 41

Bro-Gernev. Kinnig a reer ivez muioc’h a skeudennoù a zo, evel e levr Perrot, diwar bluenn ar Gweneg. Savet eo levr ar Moal en ur yezh ken yac’h ha hini Perrot ken eo ur misi d’e lenn. Ac’hann an ali-mañ : « Lennit bep eil bloaz, mar kirit, levrioù Perrot hag Erwan ar Moal, hoc’h amzer ne gollot ket ! »²⁹

N’eo bet meneget betek-henn nemet al levrioù savet evit Leoniz, Tregeriz ha Kerneviz. Poent eo teurel ur sell ouzh an embannadurioù a zo bet graet e Bro-Gwened.

Hag e gwenedeg

E 1839 e voe savet *Buhé er saent guet reflexioneu spirituel a veit pep dé ag er blai* gant Jak ar C’hromm, kure Pluneret. Diazezet eo war levr Marigo. Evit gwir, daoust na zoug al levr-se, kenkoulz hag e adembannadurioù, nemet anv ar C’hromm, e voe kaset al labour da benn gant Frañsez ar Bihan, mignon ha person ar C’hromm, goude marv hemañ e 1828.³⁰ Un eil embannadur a voe graet e 1856, advoulet e 1860 hag e 1878.

80 E 1839 ivez e voe embannet *Buhé er Saent guet reflexioneu spirituel ar ou oevreu caeran* gant Loeiz Kilhere, kure Pluniav. Hervez embannadur kentañ *Buhez ar saent*, e 1752, n’emañ ket anv an aozer war al levr: « laqueit é breton guénèd dré ur bélêg âg en escobti » a lenner war an talbenn-levr.

Levr Jak an Arbouled, misioner e Bro-Wened, eo an hini nemetañ a striv da dostaat ar yezh ouzh hini ar Wenediz, kentoc’h eget ober diouzh hengoun gall ar rannyezh. E 1907

30 Lukian Raoul, *Geriadur ar skrivagnerien ha yezhourien*, AL LIAMM, 1912, p 213

31 ‘*Plede...*’, *ibidem* p37-39

32 ‘*Plede...*’, *ibidem* p 39

e voe embannet *Buhé er sent eit pep dé ag er blé*, ur mell levr div levrenn ennañ, 1325 pajenn en holl. Rebechet e voe d'an aozer ar vioù-koukoug a denn d'ar c'hemmadurioù, d'al lec'hanvadurezh, da dreuzimplij an araogennoù...³¹ Ul levr savet a-dizh e vefe bet : « Danvez ur skrivagner mat [a oa] en Tad an Arbouled-se nemet ez ae dezhi 'd'ar pevar zroad ! »³²

Evit klozañ

Un nebeud prederiadennoù a c'heller ober war holl embannadurioù *Buhez ar Sent*. E leoneg e voe savet an darn vrasañ anezho. A-hed ar bloavezhioù avat eo deuet ar boaz da dostaat yezh al levr ouzh hini al lennerien, ha da wiskañ an destenn e rannyezhioù ar vro. Ar mor a c'herioù galleg a veuze skrid Marigo en deus dichalet ivez, ken na voe kinniget daou levr dispar e-keñver yezh, hini Yann-Vari Perrot hag hini Erwan ar Moal. Danvez al levr zo bet nevezet : roet e voe ur plas brasoc'h bras d'ar sent keltiek, forzh pegen douetus e c'hell bezañ o santelezh, pe o buhez zoken. Ar c'hentelioù a ro reolennoù a vuhez hag glot muioc'h-mui gant prederiadennoù ar mare. Pellaat a ra ivez gourdrouz poanioù an ifern.

Evit a sell ouzh an embannadurioù o-unan ez eo deurus merkañ n'eo ket aet war-eeun diorradur *Buhez ar Sent*. Perak ez eus bet div *vBué er sent* disheñvel embannet e 1839 e Gwened ? Meur a wech ivez e voe goulennet digant ur skrivagner ober un adtremen war un embannadur kozh, pa oa bet savet al levr en ur stumm nevez. Kement-se a c'hoarvez, da skouer, gant levr Marigo a voe adembannet dek gwech da nebeutañ etre 1846 ha 1872 daoust ma oa bet savet ur rummad nevez gant Jakez Perrot a badas eus 1846 da 1894. E

33 'Plede...', ibidem p 42

1911 ez eus tri *Buhez ar Sent* disheñvel da brenañ e yezh Leon : levr Morvan, levr Madec ha levr Y.V. Perrot, kempennet hag embannet a-nevez pep hini anezho, ingal. Roet eo bet an abeg-mañ, evit displegañ fonnusted an embannadurioù : « Ne blij ket d'an dud cheñch levr, pa vezont boas diouzh unan bennak hac e oad sur e vije digemeret mat ul levr anavezet dija, daoust ma oa cheñchet dilhad dezhañ.»³³

Da Yann-Vari Perrot ar ger diwezhañ pa'z eo bet advoullet e levr e 1994, hep tamm kemm ebet. Koazhet eo da vat ar feiz kristenen e Breizh ken e c'heller krediñ n'eo ket bet advoullet evit e zanvez relijiel. Evit e yezh, ne lavaran ket. Neuze pa glevoc'h unan bennak oc'h ober goap ouzh *Buhez ar Sent*, n'ankounac'hait ket goulenn digantañ eus peseurt embannadur emañ o komz !

Echuiñ a ran gant ur galv d'al lennerien : daoust din da vezañ renablet un hanter-kant bennak a embannadurioù disheñvel eus *Buhez ar Sent*, e ouzon a-walc'h n'eo ket klok ar roll. Neuze, ma'z eus en hoc'h armel-levrioù un embannadur na vije ket bet meneget er pennad-mañ, hag ar vadelezh ho pefe da gas din ul luc'heilenn eus pajenn an titl ?

Jacqueline Gibson

5 Clos Penri

Aberystwyth

SY23 2NP

Cymru

postel: jag@aber.ac.uk

Renan hag ar brezhoneg

RENAN a voe ganet e Landreger d'ur mare ma ne veze komzet nemet brezhoneg gant an holl Vreizhiz pe dost, gant tud kêr kenkoulz ha gant an dud diwar ar maez, gant ar vicherourien kenkoulz ha gant ar vourc'hizien, gant tud ar werin kenkoulz ha gant tudjentil. Desket en doa brezhoneg evel an holl vugale all, diwar glevet an dud en-dro dezhañ komz brezhoneg. Bez' ez eus bet skridvarnourien hag o deus skrivet ne ouie ket brezhoneg, koulskoude. Renan, anat eo, a gomze brezhoneg¹. Mod all, n'en dije ket kredet skrivañ d'e vamm : *“Ce bon Monsieur [anv ez eus amañ eus an abad Tresvaux, ginidik eus Landreger] me témoigne le plus grand intérêt et j'ai bien*

Ti Renan e Landreger

¹ Michel Bréal, “Notes sur Renan”, Revue de Paris, 13 septembre 1903, p.272

du plaisir à m'entretenir avec lui dans le langage de notre bon pays.”² Skrivet en deus ivez e dornskrid al levr a c'hounezas evitañ ar Priz Volney evit 1847 : “*La langue celto-bretonne ... est celle qui est actuellement parlée en Basse-Bretagne et dans le pays de Cornouailles en Angleterre. Je m'estime heureux de la savoir de naissance.*”³

Un hanterkant vloaz bennak goude, d'ar 17 a viz Eost 1887, e-kerz ur brezegenn e Kemper, e lavare c'hoazh : “*Je passe l'été près de Perros, au milieu d'un hameau de très pauvres gens... Dès que je leur ai parlé breton, ils m'ont tenu absolument pour l'un des leurs.*” Aes e vefe reiñ skouerioù all. Tremen a rin gant hemañ. Tad Jarl Priel a labour e ti an Aotrou Goaster, marc'hadour gwinn dre vras e Landreger. An aotrou en doa pedet Renan da verennañ, ha setu petra a c'hoarvezas : “Kerkent ha ma teuas an Itron da c'houzout he dije da vezañ tal ouzh tal gant ar seurt lakez an Drouk-Spered, raktal e skaras d'ar Porzh-Gwenn gant he bugale hag an holl vitizhien. Setu ma rankas va zad aozañ boued hag ober wardro an daou vignon. Pa blijed d'ar Goaster diskouez ne oa ket bajanek holl gant ar brezhoneg, ne voe komzet ouzh taol ger ebet nemet er yezh-se. Ha meur a wech am eus klevet digant va zad : « Daoust ha m'am boa kas ouzh Renan, biskoazh brezhoneger n'am eus klevet e-tailh da goazeal ha da farsal ken dudius hag eñ, ha bete *vitam aeternam* e vijen chomet gant va genou bras ouzh e selaou. »” (Jarl Priel, *Va zammig buhez*. Al Liamm, 1975, p. 17).

Renan ne oa ket bet pell o vezañ e vefe ar brezhoneg talvoudus-kenañ evit arsellet boazioù ha gizioù e genvroiz. E 1845, da skouer, e-pad ehanoù an hañv, e skrive gant ur c'hreion ar pezh a veze lavaret gant ar vugale pa zeue an tad (respet deoc'h!) da leuskel ur bramm :

2 Lizher skrivet d'ar 16 a viz Here 1838 (*Lettres du séminaire*, p. 20)

3. *Essai historique et théorique sur les langues sémitiques en général et sur la langue hébraïque en particulier* (Bibliothèque de l'Institut, Ms. 2209, Fol. 346).

“Salut d’an tatadig cos
 A respect der goneer bara.
Salut à notre vieux père,
Et respect au gaigneur de pain.”

Anat eo e oa bet skrivet gantañ ar pezh a oa bet klevet gantañ e-unan, rak skrivet en doa da-heul : “*Je crois même avoir entendu : Salut der tantarin cos...*”⁴ Implijout a rae ar brezhoneg dreist-holl evit studiañ an hebreeg. Kroget e oa da zeskiñ yezh al *Levr Santel* e kloerdi Saint-Sulpice, ha kavout a rae dezhañ e oa kalz a liammoù etre an hebreeg hag ar brezhoneg. Merzet en doa, da skouer, e oa paour an hebreeg evit eztaoliñ mennozhioù meizel, kalz pinvidikoc’h, avat, evit eztaoliñ mennozhioù danvezel, ha dezren a rae : “*Le breton, et généralement toutes les langues des peuples peu exercés aux fonctions intellectuelles, participent à ce caractère de pauvreté et de richesse.*”⁵ En notennoù skrivet d’ar mare-se e paot keñveradennoù risklus etre pennrannoù semitek ha pennrannoù brezhonek : heb. *éretz*, brezh. douar (*terre*) ; heb. *tzarac’h*, brezh. skrij (*crier*) ; heb. *kol*, brezh. oll (*tous*) ; heb. *ém*, brezh. mamm (*mère*) ; heb. *yàyin*, brezh. gwin (*vin*) ; heb. *schekèm*, brezh. skoa, scouk (*épaule, dos*) ; heb. *egrof* (*poing*), brezh. craban (*griffe*) ; héb. *la’ag* (*railler*), brezh. goguès (*flatter? flatteur?*) ; heb. *schebhá*, brezh. seis (*sept*) ; heb. *ketóneth*, brezh. cotillonenn (*tunique*) ; heb. *c’hamadh* (*délicieux*), brezh. mad (*bon*) ; heb. *azán* (*dresser l’oreille*), brezh. asen (*âne*) ; heb. *paratz*, brezh. fraillet (*briser, fendre*).⁶ Renan en doa zoken savet ur studiadenn verr, *Rapports de la langue celtique avec l’hébreu*. Skrivet e oa war-dro 1844 pe 1845, ha chomet eo diembann.⁷ Pouezañ a ra ar wech-mañ

4. *Bibliothèque nationale*, Ms. NAF 11478 bis, fol. 78

5. *Bibliothèque nationale*, Ms. NAF 11480, fol. 477

6. *Bibliothèque nationale*, Ms. NAF 11479., pp. 473, 475, 481, 492; Ms. NAF 11480, fol. 179, 183, 248, 292, 334, 337, 338, 478

7. *Bibliothèque nationale*, Ms. NAF 11479, fol. 608-610

war an heñvelderioù etre ar raganoioù : heb. *atta*, brezh. té (*tu, toi*) ; heb. *hi*, brezh. hi (*elle*). Meneg a ra eus al lost-ger-diskouezhañ *-zé*, peurheñvel en hebreeg hag e brezhoneg. Pouezañ a ra dreist-holl war implij ar raganoioù-kenger. En hebreeg e vezent staget ouzh an anvioù-kadarn, ouzh ar verboù hag ouzh ar rannoùigoù : gall. *mon cheval*, heb. *sousi*; gall. *son cheval*, heb. *souso*, *-i* hag *-o* hag a dalvez kement ha va hag e. E brezhoneg ne vez staget kengerioù nemet ouzh gerioù evel gant (*avec*): gantan (*avec lui*) ; guennoc'h (*avec vous*) ; guennit (*avec toi*). Un dra all a zo heñvel en hebreeg hag e brezhoneg : an anvioù-kadarn a vir stumm an unander goude an niveroù-pegementiñ : gall. *dix maisons*, brezh. dek ti ha n'eo ket dek tié. Renan, e-kerz e studioù er Sorbonne, a rae implij ivez eus ar brezhoneg evit disklêriañ deveradurezh gerioù galleg pe lakaat splann ster ar gerioù gallek hag o deus kollet o ster orin. “*Armoricum*, da skouer, n'eo ket deveret eus Armorig (ar mor bihan), hogen eus Armor (ar mor), gant al lost-ger *-icum*, peogwir e oa miret ar stumm Armor. Ar ger brezhonek ler (*voleur*) a zo bet amprestet digant galleg ar Grennamzer. Ar ger guennek, pennrann gwenn, n'ez eus anezhañ nemet un amprestradenn digant galleg ar Grennamzer (*blanc*, ur pezhig arc'hant). Ar ger soudard en deus miret e brezhoneg e ster orin, a dalvez kement ha *soldat*.⁸ Renan a ra implij adarre eus ar brezhoneg evit sevel, e 1846-47, ur pikol levr, *Essai historique et théorique sur les langues sémitiques en général et sur la langue hébraïque en particulier*. Displegañ ha kreskiñ a ra an heñvelvederioù a oa bet merzet gantañ e 1844-45.⁹ Ha talvezout a ra e labour un dra bennak evit ar pezh a sell ouzh ar yezhoniezh ? Renan e-unan a zeuas diwezhatoc'h da vezañ evezhiadekoc'h gant e

8. *Cahiers de jeunesse*, pp. 11, 21, 26, 173 ; *Nouveaux cahiers de jeunesse*, p. 95

9. *Bibliothèque de l'Institut*, Ms. 2209, fol. 169-170, 346-350, 358, 485-486

geñveradurioù etre ar yezhoù keltiek hag ar yezhoù semitek. An heñvelderioù etre ar yezhoù, evel m'en deus anzavet, a rank bezañ renet gant lezennoù ar soniadoniezh evit bezañ degemeret evel darvoudoù skiantel.¹⁰ Un dra, avat, a zo sur : Renan, kerkent ma felle dezhañ prederiañ diwar-benn ar yezhoù semitek, a lakae da dalvezout ar pezh a ouie diwar-benn ar brezhoneg adal e vugaleaj, hogen ne reas netra evit kreskiñ e anaoudegezh eus yezh e gavell pe eus yezhoù keltiek all. Pa savas e bennad brudet diwar-benn *La Poésie des races celtiques*, ne reas implij nemet eus troidigezhioù.

Renan a c'hall bezañ bet ur mailh war ar yezhoù semitek, hogen ne oa ket aet pell gant e studioù war ar yezhoù keltiek. M'en dije studiet ar gouezeleg, n'en dije ket skrivet e oa heñvel-mik ouzh ar brezhoneg.¹¹ Ha m'en dije studiet ar c'hembraeg, n'en dije ket skrivet en e bennad "*La Poésie des races celtiques*" e oa troidigezh ar *Mabinogion* savet gant Lady Charlotte Guest "*le miroir fidèle de l'original kymrique*". An itron vat he doa embannet an destenn gembraek en he fezh, hogen n'he doa ket troet e saozneg ar arroudennoù a vije bet kavet dizereat gant sujidi ar Rouanez Victoria. Roet am eus muioc'h a vunudoù diwar-benn ar poent-se en ul levr bet embannet e 1959 gant ar *Presses Universitaires de France, L'Ame celtique de Renan* (p. 111). Ha Renan n'en deus biskoazh meneget al labourioù pouezus-kenañ kaset da benn gant keltiegourien vrudet ar prantad evel Kaspar Zeuss, Chr. W. Glück, Herman Ebel ha Whitley Stokes. E-touez an holl skridoù savet gant Renan n'em eus kavet nemet un notenn verr hag he deus d'ober gant ar brezhoneg, diwar-benn orin an anv-den "Abélard". Lennet e voe gant unan eus e genvreudeur e *Collège de France*, Henri

10. *Histoire générale et système comparé des langues sémitiques*, pp. 436-438 ; "*Rapport annuel sur les travaux du conseil de la Société asiatique pendant l'année 1869-1870*", *Journal asiatique*, 1870, pp.32-33

11. *Bibliothèque nationale*

Martin, e-kerz Kendalc'h Keltiek Etrevroadel 1867, e Sant-Brieg, hag embannet e niverenn gentañ ar *Revue celtique* (pp. 265-268). Hervez Renan e teu an anv "Abélard" eus ab (mab) hag Aelard pe Alar, Emil Ernod a zo a-du gant ar gerdarzh-se, evel ma vez lennet en e *Glossaire moyen-breton*.

Renan, ma n'en deus ket labouret war dachenn ar c'heltieg, en deus graet ar pezh a c'helle evit araokennoù ar studioù keltiek. Hep skoazell Renan ne vije ket bet roet d'An Uhel ha d'Anatol ar Braz yalc'hadoù evit dastum hag embann sonioù, gwerzioù ha kontadennoù Breizh. A-drugarez d'e skoazell e voe roet *Priz Volney* da Emil Ernod evit e studiadenn diwar-benn Mister Santez Barba. Ha Renan, kerkent ha 1864, en doa graet e seizh gwellañ evit ma vefe krouet ur gador war ar c'heltiek er *Collège de France*. A-benn ar fin e teuas a-benn, e 1882. H. d'Arbois de Jubainville, ar c'hadoriad kentañ war ar c'heltieg, en deus embannet e oa Renan gwellañ mignon ar geltiegourien.¹² Renan, daoust da se, ha ret eo hen anzav ivez, ne oa ket gwall nec'het gant dazont e yezh ginidik. Diouganet en deus marv ar brezhoneg en un doare dibalamour a-walc'h :

*“Un idiome a toujours assez vécu quand il a été aimé, et que de bonnes études philologiques ont fixé son image pour la science comme un fait désormais indestructible dans l'histoire de l'humanité.”*¹³

Prest e vije bet da reiñ

Delwenn Renan e Landreger

12. “Nécrologie. Ernest Renan”, *Revue celtique*, niv. XIII (1892), pp. 517-519

d'ar brezhoneg an enor en doa roet da feiz e vugaleaj dezrevellet gantañ en e bedenn vrudet war an Akropolis, en ur sebeliañ anezho a-gevret “*dans le linceul de pourpre où dorment les dieux morts*”. Ar Vreizhiz, dindan bluenn Renan, a zo tud dizesk, doujus, abaf, kuñv, gwregel zoken, dic’houest da stourm ouzh red an istor, ha tonket da vont da get a-benn-emberr. Ar skeudenn livet gant ur Breizhad all kenoad gant Renan, Lan Inisan (Renan a voe ganet e 1823, ha Lan Inisan e 1826), a zo ar c’hontrol-bev. Ar Vreizhiz, evit Lan Inisan, ez eus anezho tud taer, bepred prest da gregiñ en ur fuzuilh, ur falc’h pe ur forc’h-houarn evit difenn o frankiz, o feiz hag o bro. Renan ha Lan Inisan a ginnig deomp daou boltred disheñvel-tre eus o c’henvroiz. Evit ar pezh a sell ouzhin, ne vanan ket war-vordo : dibab a ran hini Lan Inisan.

Ti Renan e Landreger

Un devezh e Gernenez

TOSTAAT a ra ar vag vras ouzh aodoù Guernesey endeo. Un eur hanter hepken a zo aet hebioù abaoe m'hon eus kuitaet porzh Sant-Maloù. Ur souezh eo gwelet Sant Peter Port e-tal deoc'h, stank e diez bras, pevar renkad anezho evel derezioù war an dorgenn ur c'hant metr bennak hec'h uhelder.

C'hoant am boa da weladenniñ an enezenn-mañ, graet 'm eus va mad eus ar priz bruderezh kinniget gant ar gompagnunezh *Emeraude Lines* da genver 200^{vet} deiz-habloaz ganedigezh ar skrivagner Victor Hugo. Setu m'am eus lestret, a-gevret gant pevar c'hant den all, war ar vag herrek *Solidor 5* d'ar 5 a viz Meurzh. War vourzh e vo roet, gant ur c'helenner disklêriadurioù war buhez hag oberenn ar skrivagner brudet, ha gant un arzour e vo lennet bommoù

barzhoniezh un den a soñje edo “ar reizhded dreist d'ar justiz”.

Un tamm diroudet e vez bepred tud an douar bras gant doareoù Breizh-Veuriz. Evel-just eo bet ret ober pourvez a lurioù saoz war ar vag. Unnek eur eo pa zilestromp ha dibab a ran ober diouzhtu tro an enezenn. Emaon e penn al lost da sevel en ur bus bihan kozh. Ar bleiner, war an oad, a zo gorrek e zoare hag e ranker gortoz. Siwazh n'en deus ket moneiz da resteurel din. Ur pezh daou lur a ginnigen dezhañ, tra ne goust ar veaj nemet ul lur. Tra souezhus : un enezad, em c'hichen, a brof din ar pezh a vank din. Ne seblant ket pinvidik koulskoude, kalz pakadoù a zo gantañ. Met boas eo an dud, amañ, da vont er c'hirri boutin. Hemañ a chomo a-sav alies ha bep tro e vo unan bennak o tiskenn dioutañ pe o sevel ennañ.

An hent, kammigellek ha strizh, a ya da heul an aod, da gentañ a-hed traezhenn Belle Grève. Stank eo an tiez bihan nevez, livet flamm kalz diouto, betek porzh St Samzun (St Sampson). N'eer ket buan, gant m'eo niverus ar c'hirri. Alies ivez e ranker mont goustad da heul un traktor bennak.

Brav ha liesdoare eo an aod, izel a-walc'h e hanternoz ha kornôg an enez, gant reier hag inizi e-leizh ha damheñvel ouzh reoù Breizh. Stank eo an traezh ennoù, lod anezho er goudor. A-wechoù e pellaer un tamm diouzh ar mor. Amañ e vez gonezet legumaj ha bleunioù, niverus eo an tiez-gwer. Siwazh ez eo dirapar pe dilezet lod mat anezho. En ur park eo bet lezet ar brikoli da louediñ. Pradeier a zo e pep lec'h, kempenn ha touzet berr. Sañset eo brudet loened-korn an enezenn, met a-boan ma verzin un ugent bennak diouto, hag un nebeud kezeg ha deñved.

Tremen a rimp, er Su, e-tal aerborzhig Forest. Mard eo buhezek, n'eo ket da genveriañ gant hini Jerzenez. War hon hent omp tremenet dre gêriadennoù St Saviour's , St Martin's ha tost da St Andrew's. Serzh eo ar savioù hag an diskennoù e penn hor beaj, a badas un eur hanter.

Poent lein eo pa'z erruan en-dro e St Peter Port. Ne fell ket din chom re dost d'ar c'haeoù da glask fred da zebriñ. Sevel a ran gant hentoù bihan kreiz-kêr o zier gwenn pe e maengreun Chausey ha eno e tiskoachan un ostaleri dereat. Ur pladad fonnus "*Steak and kidney pie*" hag un hanter bintad bier a yelo ganin. Mat eo al lounezhi hag ar c'hig e tammoù munut, gant un hilienn doare Bro-Vourgogn, tomatez ha patatez fritet, bet diskornet evel-just. Div blac'h em c'hichen, mall ganto tanañ o sigaretenn, n'o deus debret nemet hanter o fladad. Mestr ar stal a gomz galleg. Gouez dezhañ n'eo ket gwall vat stad an douristelezh dre amañ. Uzinoù n'eus ket diouto war an enezenn, gwelet 'm eus div vreserezh evelato. Hegerat eo an den ha ret eo anzav e kavin degemer mat ivez pa 'z in er stalioù da brenañ madigoù ha kartennoù-post. Klasket 'm eus levrioù, n'em eus ket bet chañs moarvat, rak n'em eus dizoloet nemet kelaouennoù sizhuniek, niverus-tre, ha romantoù pemp gwenneg. Ur choaz brav a bladennoù ha kasedigoù sonerezh, ha filmoù a oa er c'hontrol.

Aet on betek straed Hauteville da arvestiñ ouzh ti Victor Hugo, e-lec'h ma chomas etre 1856 ha 1870. Ur savadur bras a zaou estaj eo, hanter guzhet e dalbenn gant div wezenn vras. Dipitus eo n'helled ket e weladenniñ er mare-mañ, rak kinklet, livet ha gloastret a-zoare eo bet ar pezhioù gant ar skrivagner. Brav eo ivez, a-hervez, al liorzhus bras a-dreñv, ennañ gwez palmez. N'on ket aet da vale betek delwenn an

Hauteville

den meur, en he sav er C'h/Candie Gardens, met sellet 'm eus, tost d'ar porzh, ouzh an hini bet savet goude ar brezel diwezhañ en enor da bobl an enezenn.

Kantreet 'm eus er gêr uhel ha tremenet on dirak ar Mision Katolik. Da vare reveulzi Bro-C'hall o doa kavet kalz beleien repu e Guernesey hag eno ez eus bet lakaet ur blakenn-eñvor. Tost d'ar Mision eo merket war savadurioù "*Ecole de garçons*" hag "*Ecole de filles*" ha nepell emañ ilizig "*Notre-Dame du Rosaire*". E gwirionez ma komz an holl saozneg amañ, kalz anvioù tud, lec'hioù ha tiez a zo gallek. Diaes eo kavout plas evit ar c'hirri er straedoù hag evezhiek eo ar polis. Difennet eo lakaat e garr er porzhioù prevez evel-just ha merket e vez eno alies "*Ces prémisses sont terre à l'amende*". Amañ e varner c'hoazh hervez gwir kustum Bro-Normandi, eus an 13^{vet} kantved, bet lakaet dre skrid er 16^{vet} kantved gant ar gwiraour Terrien. Betek Caen ez a an dud a lezenn da vezañ kenteliet war erbedoù an destenn-se. Gallout a reer huchal a-benn difenn e wirioù, ur glin war an douar "*Haro mon duc, on me fait tort*". Er mare-mañ ez eus ur beli e penn melestradur Guernesey, Aurigny ha Sercq war un dro.

War an uhel, e weler tiez cheuc'h, gant liorzhoù ec'hon kempennet-kaer, dezho ur gweledva eston war ar mor. Moarvat e c'hell mondianed Londrez dont buan betek eno gant o c'hirri-nij. Dre amañ evel e traoñ kêr eo niverus ar c'hirri. Poblet eo an enezenn, gant he 50.000 a annezidi, ha n'eo ket bras, gant he 65 kilometr karrez. Aet on gant straedoù kreiz-kêr buhezek-kenañ. Lod anezho a zo straedoù-kerzhed. N'eo ket dalc'het a-ratre ar c'hoc'hu kozh, hogen kalz stalioù cheuc'h a zo, lod diouto bras, ha dilastez eo ar pavezioù hag an ter-du. M'he deus an enezenn diaesterioù gant an douristelezh hag al labour-douar e seblant brav stad an tiez-bank hag ar burevioù niverus, paotañ a ra ar chanterioù gant tiez nevez o sevel. Dre-holl ez eus givrihouarn o vont en-dro. N'eus ket liv ar baourentez war an dud.

A vent hag a stumm int gant re an douar bras, hag ar merc'hed a vez gwisket evel reoù hor broioù, hir pe verr. Un dra memes tra : al liv du a seblant diouzh ar c'hiz. Moarvat eo boas bremañ implijidi "*the City of London*" da vale gant o seier-ler hag ivez ur gwiskamant du hag ur roched wenn war o c'hein, ur gravatenn en o c'herc'henn. Gwelet em eus degadoù em a baotred farv gwisket seurt-se o vont gant ar ruioù. Met e nep lec'h n'em eus spurmantet pennoù du pe melen. Baleet em eus kalz. Ouzhpenn un hanter- eur a chom ganin a-raok en em gavout er poent-lestrañ, amzer da vont d'ober un tañva d'ar bier en ur pub. Evit kaout ha paeañ va fintad e rankan mont betek ar c'hontouer. 1,90 lur e koust din va evaj, tost div wech priz tro an enezenn. P'emaon em c'hoazez e lakaan un nebeud notennoù war va c'harned. Tost eo dibenn ar veaj, anat eo, rak gallegañ a raer en-dro din. Meur a valouad a zo deut eveldon da bakañ bep a vanne.

Noz eo anezhi pa erru al lestr e-tal kêrioù Dinarz ha Sant-Maloù, sklêrijennet-holl. Un dremm all, hoalus ivez, o deus an adoù brudet-se pa vezer war vor o sellet outo.

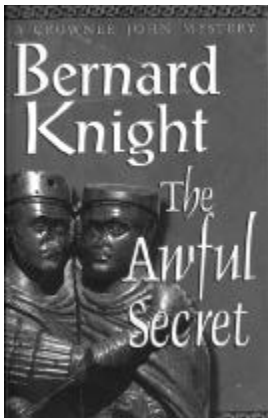

Levrioù

Tri levr liammet gant Menec'h an Templ...

- . *The awful secret*, gant Bernard Knight, 335 pajenn Pocket Books, 2000., 5,99£.
- . *Le Trésor du Temple*, gant Eliette Abécassis, 345 pajenn, Albin Michel, Mae 2001.
- . *Qumrân, Le rouleau du Messie* (levrenn gentañ), istor gant Pierre Makyô hag Eliette Abécassis, tresañ gant Gemine, 48 pajenn, Glénat , Here 2002.

Kinniget em boa da lennerien Al Liamm c'hoazh levrioù bet savet gant Bernard Knight, mezeg bet kelenner e Skol-veur medisinerezh Kembre, ma kaver Sir John de Wolfe evel haroz, kentañ "county coroner" Devon. Tremen a ra an darvoudoù da vare Richard Kalon Leon en ul lodenn eus Breizh-Veur lec'h ma 'z eus kalzik tud c'hoazh o kaozeal kerneveg pe kembraeg, yezhoù kar-tost an eil eus eben d'ar mare-se ha tost ouzh ar

brezhoneg ivez... Savet mat e kavan an istorioù, desket e vez kalzig traoù diwar-benn ar gevredigezh er grennamzer, goveliet mat eo an tudennoù gant o buhez personel hag o zechoù mat ha fall.

Ar wezh-mañ e vo touellet an haroz en ur stumm gant unan eus e gengadourien e-pad brezelioù ar Groaz, Gilbert de Ridefort, ezel eus Urzh an Templ... War an tec'h emañ-eñ abalamour d'ar sekred spontus bet dizoloet, a-hervez, gant menec'h an Templ e Jeruzalem : ne oa ket marvet Jezus war ar groaz, bevet en dije un tregont vloaz bennak goude bezañ bet savetaet gant mignoned dezhañ, dimezet gant Mari Madalen, bet seizh bugel ganti ha marteze aet ganti da echuiñ e vuhez e-kostez Tolosa, er vro a zeuas war-lerc'h da vezañ hini ar Gatared... N'eo ket danvez ar sekred ar pep pouezusañ el levr nag e spered Sir John : ar pouezusañ eo an itrikoù endro dezhañ, galloudoù an Iliz hag ar galloudoù sivil, ar galloudoù e diabarzh an Iliz, ar stourm enep an disvouderien hag ivez stad ar gevredigezh (komzet e vez eus laeron-vor war aodoù Kernow ha Devon...)

Kit da lenn an istor hag ho po, ouzhpenn-se, ar blijadur da gavout (pajenn 53) un dave d'ar fed e c'halle an holl bredennegerien em gompren d'ar mare-se. Emañ ar c'h-coroner o klask goulennata ur martolod yaouank bet savetaet goude ma oa aet e lestr d'ar strad pa zizolo e komz-eñ brezhoneg : *"Suddenly, between a spasm of teeth-chattering, the shipwrecked sailor loosed a torrent of words. De Wolfe and his officer looked at each other in satisfaction. " He's a Breton" exclaimed the coroner and changed his questioning to his blend of Cornish-Welsh"*

Skrivet em boa gerioù meuleudius e niverenn 318 *Al Liamm* diwar-benn levr kentañ Eliette Abécassis , *Qumrân*, ul levr teologo-polis a gavan ken dreist bepred ken hoc'h alian da lenn ur wech ouzhpenn.

Ne lârin ket memestra diwar-benn *Le Trésor du Temple*.

Heuliad *Qumrân* eo. Adkavet e vez an haroz Ary Cohen hag e vignonez muiañ karet Jane Roberts. Kregiñ a ra an istor gant ur muntr c'hoazh roet un dro lidek dezhañ. Bepred e vez kaoz eus an dornskridoù. Ar re o deus lennet *Qumrân* a anavez tonkad an Esenianed, amañ e kaver ar Samaritaned, ar Frañmasoned, Menec'h an Templ, hag an Hachaschined, diskibled Hini-Kozh ar Menez.... Re zo re ! Ouzhpenn e vez meskaj e-leizh gant ar bed politikel a-vremañ – e 2000 e tremen an traoù – hep kalz a soutilded : ar re vat zo eus tu servijoù kuzh Israel, ar Shin Beth hag ar Mossad, eus tu ar CIA ivez. N'eus ket ezhomm da glask pell a-benn gwelout gant piv e c'haller keñveriañ ar re zrouk... Prantadoù hir a gaver el levr daoust ma tesker kalzik diwar-benn talvoudegezhioù kuzh lizherennoù al lizherenneg hebreek. Dipitus. Dre faot bezañ klasket reiñ un heuliad d'un oberenn a zoare marteze, bezañ klasket tennañ re eus ar vammenn...

Un abeg ouzhpenn da lenn "*La Répudiée*", levr bet

embannet e 2000 hag a zo diazezet warnañ *Kaddosh*, film Amos Gitai, un oberenn a-feson, ha da adlenn *Qumrân*. Ur c'heloù war an dachenn-se : emañ al levr o tont e stumm bannoù-treset e ti Glénat, dastumadenn *La loge Noire*. Deuet eo er-maez al levrenn gentañ : *Le rouleau du Messie*. Klasel ha plijus eo an tresañ. Nerzhus an doare da ginnig an istor. Ur prof a-zoare evit ar gouelioù... N'ouzon ket perak ez eus bet treset ur groaz keltiek e diabarzh lizherenn gentañ *Qumrân*. Ur mister nevez ?

Aelez ha sent...

. *L'ange et le réservoir de liquide à frein* gant Alix de Saint-André, embannet evit ar wezh kentañ e 1994 e ti Gallimard, niverenn 6 en dastumadenn Folio policier, 353 pajenn.

. *Archives des Anges* gant Alix de Saint-André, embannet e 1998 evit ar wezh kentañ, e ti Gallimard bremañ, dastumadenn Folio, 239 pajenn.

. *Les saints fondateurs de Bretagne et des Pays celtés* gant Jean Markale, Editions Pygmalion/Gérard Watelet, Ebrel 2002, 358 pajenn, 19,70€

Al levr diwezhañ deuet er-maez en deus degaset c'hoant din da gomz ouzh hol lennerien diwar-benn an daou all daoust ma vo kavet al liamm un tamm artifisiel gant lod. Ul liamm etre sent hag aelez a zle bezañ koulskoude ? Pa 'z eus graet sent eus lod eus an aelez evel Sant Mikael, ken brudet e-touez ar Gelted...

Dibabet en deus Jean Markale skrivañ diwar-benn ar sent "*voce pupuli*" eus deroù istor Breizh, a-raok na vefe kroget an Iliz da gaout un doare ofisiel d'ober sent, adalek an XII^{vet} kantved. Sent ha n'int ket holl gwall gatolik... Doueed pe doueezed kelt a santer o treuzvevañ e lod anezho... Pouez o deus, forzh penaos, e sevenadur pobl Vreizh. Seizh sant ha tregont a zo bet gouestlet bep a bennad dezho. Pep pennad a vez savet er memes stumm : istor ar sant pe ar santez hervez ar skridoù kozh (gant Dom Lobineau pe Albert le Grand peurliesañ) pe mojennoù kinniget en un doare lizherennoù ha, goude, evezhiadennoù berr pe hiroc'h an oberour en un doare all. Ne soñj ket din e vefe desket kalz gant ar re o deus lennet

dija war an danvez ha n'on ket sur eus diazezoù skiantel an oberour. Daoust da se, e kavan e c'hall lakaat tud zo da zizoleiñ traoù en un doare plijus a-walc'h ouzhpenn istor sant pe santez : al liammoù etre ar Gelted en daou du da Vor Breizh, stad an traoù er VI^{vet} kantved, ar gristeniezh kelt, ar pezh a chom eus kredennoù ar Gelted-kozh dindan gwiskamant ar gristeniezh. Peadra da zegas c'hoant da vont pelloc'h... Daou dra displejus koulskoude : ne baouez ket an oberour d'ober dave da levrioù all skrivet gantañ betek heugañ al lenner, dont a ra alies ur santad "apeuprê" ... ur skouer a gemerin nemetken : pajenn 331 *"Mais le nom de Dol désigne un plateau en forme de table (ann taol en breton [...]).* Gouzout a ouzon ez eus tud zo a ya skuizh gant ar c'hemmadurioù hag ar reizhskrivadur.... Mard eo arouezius seurt doareoù eus spised Jean Markale e-keñver daveoù, ez eus peadra da vezañ nec'het...

Archives des Anges eo al levr kentañ gant Alix de Saint-André bet lennet ganin. Soñj 'meus eus ar blijadur 'm boa bet o lenn anezhañ. Ul levr leun a fent hag a ouiziegezh. Kavet e vez aelez en teir relijion undoueezel : un ere etre holl vugale speredel Abraham. Seizh chabistr a ya d'ober al levr : *"Révélations, Investigations, Le sexe des anges, Satan, Les jobs des anges, Plumages et ramages, Célestes vagabondages"*. Ur bern daveoù d'ar skriturioù sakr, div lodenn ar Bibl hag ar C'horan, da studiadennoù graet a-hed ar c'hantvedoù war an danvez, ha bepred en ur yezh simpl ha leun a vousfent bepred : ne gaver morse displez evit kredenn-mañ kredenn. En diwezhañ chabistr e komzer eus Gabriel ha Mikael, ar re anavezetañ. Fromus eo ar c'hlozadur : evit Alix de Saint-André n'hall ket ar gwir-gredourien magañ kasoni, unanet ma

‘z int dre ar penn uhelañ, dre Zoue.

Gwelet ‘m boa el levr dave da oberenn all ar skrivagnerez : *L’ange et le réservoir de liquide à frein*. Evel-just em eus bet c’hoant d’he lenn. Klasket ‘m eus he frenañ. Kaer ‘m boa ober ne gaven ket anezhi : bep tro e oa ar skouerenn ziwezhañ o paouez bezañ prenet. Ar pezh zo ur sin vat, evit al levr... Kavet ‘m eus anezhañ er bloaz-mañ. N’on ket bet dipitet, me ‘lâr deoc’h. Ul lodenn a zo c’hoariet gant un ael-mirer un tamm souezhus en istor evit displegañ titl al levr. Un istor polis eo. Tremenn a ra an traoù en Anjou, war ribl al Liger en ur skolaj kristen evit merc’hed yaouank, e fin ar bloavezhioù tri-ugent, goude Sened-Meur Vatikan II hag ar c’hemmoù degaset gantañ. N’em eus ket ezhomm da lâret deoc’h ez eo liammet an darvoudoù hag ar muntrouù gant ar c’hemmoù-se. Kontet eo an istor dre sell div skoliadez, unan anezho breizhadez merc’h d’un ofisour... Sur he deus bevet ar skrivagnerez e seurt skol. Re wir e seblant an traoù. Gouiziegezh a gaver ivez ha mousfent bepred. Bet ‘m eus tro da c’hoazhin ma-unan o lenn frazennoù zo. Ne gontin netra evel-just diwar-benn an istor polis. N’hallan nemet aliañ ac’hanoc’h da lenn al levr evit perzhioù dreist deskriadur ur prantad resis, en un darn resis eus ar gevredigezh, en ul lec’h resis eus ar c’hwec’hkorn hag ar c’hentelioù hollek a c’haller tennañ dioutañ.

100

Tud brudet eus dec’h hag an deiz a-raok....

. *Tombeau de la Rouërie*, gant Michel Mohrt, 184 pajenn, Mae 2002, embannet e ti Gallimard, dastumadenn Folio.

Displegañ a ra Michel Morht a-hed al levr an abegoù personel en deus da vezañ plijet gant Armand Tuffin de la Rouërie

dezhañ. Alies e kaver daveoù d’e vuhez-eñ. Ur geñveriadenn hir a ra etre buhez Armand de la Rouërie hag hini Annibal Moreau ginidik eus Montroulez, bet jeneral ar Republik, harluet gant Bonaparte ha marvet pa oa o stourm ouzh armeoù Napoleon. Reiñ a ra tro istor an “treitour-se” da v-Michel Morht da brederiañ war tonkad pep hini ha war talvoudegezh an dibaboù graet e prantadoù birvidik ha start an istor : prantad ar Reveulzi ha prantad an Eil Brezel Bed. Ar prantadoù-se mui daveoù liesseurt da levrioù-mat pe fall, anavezet pe dianav- bet skrivet diwar-benn La Rouërie pe Moreau pe levrioù hag a implij o buhez evit reiñ korf da dudennou, ha ro ur blaz ispisial d’al levr. Plijus eo da lenn ha chom ra souezhus tonkad ar markiz. Danvez ur romant pe ur film evit lâret ar wirionez. Ur plas dezhañ en deus e kalon ar Vretoned (degas a ran d’ho soñj ar studiadenn bet savet gant Andreu Latimier, diwar-benn “Markiz ar Roari, Tad ar chouanelezh” e niverenn 19 *Al Liamm*). Ur meskaj studiadenn, romant istorel ha prederiadennou a ra ul levr un tamm iskis, diaes da glenkañ en ur rann bennak, diaes da varn, met aes da lenn... E penn kentañ ar c’hlozadur e kaver meneg eus hor c’houmananter Bernez an Nail a-zivout ur veaj koun betek bez ar Markiz. Kaset e vezer war-hed c’hwec’h pajennad betek ar bez a ro e anv d’al levr. Al lavarenn skrivet eno war ur blakennig , *"le mal qui l'emporta fut sa fidélité"*, a zegas sklêrijenn marteze da brederiadennou Michel Morht e ser an oberenn.

. *Dictionnaire des écrivains bretons du XXe siècle, sous la direction de Marc Gontard, Presses Universitaires de Rennes, 292 pajenn, 2002, 15€*

Ur geriadur ouzhpenn a lâro lod. Frouezh labour ur skipailh eus Skol-veur Roazhon 2-Breizh Uhel eo hemañ. En e skrid digeriñ e tispleg Marc Gontard, penn ar skipailh, bevennoù al labour : skrivagnerien (ha n’eo ket skriverien)

eus an XX^{vet} kantved, ganet e Breizh pe a zo e darempredred kreñv ganti hag a skriv e galleg pe e brezhoneg. Diskleriañ a ra en deus dibabet ar skipailh ober pennadoù berr, gant pemp oberenn hepken evit pep skrivagner. Lâret a ra ivez eo pal seurt oberenn bezañ klok daoust ma ouzer ne zeuer morse a-benn abalamour ma chom bepred mankoù. Penn kentañ ul labour hirbad eo. Da vezañ lakaet war ar rouedad ha kempennet. Kinnig a ra d'an neb en defe keleier da gas d'en ober 'n ur skrivañ d'al labourva : *CELICIF (Centre d'Etudes des Littératures et Civilisations Francophones), département des lettres, université Rennes 2- Haute Bretagne, 6 avenue Gaston Berger, 35043 RENNES cedex* pe, dre bostel da celicif@uhb.fr.

Kinniget eo brav al levr, aes ober gantañ. Plas a vez bepred evit seurt labour. Evel-just em eus lakaet ma fri ennañ diouzhtu : n'em eus kavet na Frañsez Kervella-Kongar, na Yann-Fañch Jacq, na Pêr Diolier, na Kouliz Kedez... Emichañs e vint kavet en embannadurioù da zont ha war al lec'hienn pa vo digor. Ur rebechig ouzhpenn : gwezhioù zo e kaver ar skrivagner dre e anv ofisiel, gwezhioù all dre e anv-pluenn; kenkoulz e vefe lakaat an daou (hep kontañ ar re o devez meur a anv pluenn...) gant ul liamm etrezo pe, d'an nebeutañ, kaout memes doare evit an holl. Da skouer, perak e ranker anavezout anv ofisiel Yann Gerven pe Jarl Priel evit o c'havout pa gaver Louis Le Floc'h Prigent dre Glanddour Maodez pe Marcel Leclerc dre Klerg Marsel ? Ne vefe ket bet fall lakaat ur roll e fin al levr...

NOTENNOÙ

Hor mignoned

Laouen-bras eo Snezhana ha Gwenael E. o reiñ deoc'h da c'houzout eo ganet o mab Anatoly Even Maeloc d'an 8 a viz Mezheven 2002 e Kemper.

Ganet ez eus ur plac'hig d'an 11 a viz Du e Landerne, e ti Nouria ha Gwenole B.

Kañv

Aet eo RICHARD GARFIELD JENKIN da ANAON d'an 29 a viz Here 2002. Ganet e oa e Ilkeston, Derbyshire e 1925. Pa oa krennard e oa kroget da studiañ kerneveg, yezh e hendadoù, ha goude e studioù e skol-veur Oxford e oa distroet da Gernew-Veur.

E-pad meur a vloavezh ec'h embannas, gant skoazell e wreg Ann Trevenen, ur gelaouenn *New Cornwall* ma tislege e oa Kernew-Veur ur vro geltiek ha neket ur rannvro eus Bro-Saoz. Krouet en doa ivez e 1951 ar strollad politikel *Mebyon Kernow* a-benn kaout evit e vro ur parlamant distag hag emren. Aet oa war ar renk evit dilennadegoù ar parlamant e 1970 ha 1983. E 1979 en doa lakaet e anv evit votadegoù ar Parlamant Europat, 10 000 mouezh en doa tapet kaout an dro-se.

Ezel *Gorseth Kernow* e oa hag anvet e voe da Varzh Meur evel ma oa bet e wreg ivez. Meur a briz en doa bet evel barzh ha kalz en doa labouret evit lakaat lenegezh Kernew-Veur da vout anavezet dre ar bed.

Aet eo PER EVEN da Anaon d'ar 16 a viz Du 2002 ha douaret eo bet e Gwengamp d'an 18 a viz Du. 83 bloaz e oa. Brezhoneger a-vihanig e oa ha ginidik eus Goudelin. Bet e oa o labourat e ti-kêr Gwengamp d'ar mare ma oa hor mignon Edouard Ollivro maer eno. Bet e oa Per Even unan eus krouerien Kreizenn Sevenadurel Vrezhon Gwengamp (bet Kreizenn Roparz Hemon). E-pad e vuhez en doa stourmet evit ar brezhoneg ha pennadoù diwar-benn ar

relijion, ar brederouriezh hag ar politikerezh a skrive ingal er gelaouenn *Imbourc'h* dindan an anv-pluenn Jil Ewan, kenlabourat a rae gant *Preder* ivez.

sk. H. Latimier

Aet eo PIERRE LAURENT da Anaon d'an oad a 98 vloaz. Ganet e oa Brest e 1904. Goude e studioù er skol Poytechnique e oa aet war ar vicher ijinour en embregerezh Alsthom da gentañ ha goude-se e oa aet da Baris en EDF.

Da 15 vloaz e oa kroget da zeskiñ brezhoneg hag anavezet en doa Roparz Hemon e Brest.

Etre 1947 ha 1956 e oa bet prezidant Ker-Vreiz e Paris, ha goude-se e voe bez-prezidant an UFCE (*Union Fédéraliste des Communautés Ethniques Européennes*) betek 1973. Prezidant an URBE (*Union Régionale Bretonne de l'Environnement*) e oa bet ivez. Kolier an Erminig a oa bet roet dezhañ e 1991.

Hor gourc'hemennoù a genkañv a gasomp d'o familh ha d'o mignoned.

Niverennoù kozh da brenañ

Setu roll an niverennoù a zo e gwerzh : 7, 146 betek 149, 152 betek 189, 191 betek 335. 3 € eo priz an niverenn voutin.

104 5 € e koust ar re devoc'h meneget da heul : 162, 163, 166-167, 180, 210 (Añjela Duval), 229 (Suomi), 264, 266, 278-279, 284-285, 296-297, 299 (Maodez Glanndour), 307, 308-309 (Vefa de Bellaing), 310 betek 321 (Bro-Skos), 322 betek 335.

Bloavezhioù klok a c'haller prenañ (16 €) adal ar bloavezh 73 (156-161) betek ar bloavezh 2001 (324-329). Peurwerzh et eo ar bloavezh 78.

Grit ho tibab ha kasit ho koulenn da Bêr ar Bihan.

Pêr ar Bihan – 16, straed ar Fornioù Raz – 35400 Sant-Maloù.

Profoù

• *Miz Gwengolo* :

— War un dro 112 €.

Mil drugarez a lavaromp d'hor skoazellerien feal.

Lizheroù

• Digant ROGER XXXX eus B. : «Gant va adkoumanant e lavaran ma soñj diwar-benn niverenn ziwezhañ *Al Liamm (niv 332)* : DREIST ! C'hwezh ar "Gwalarn"-ioù kozh a zo ganti, gant pep pennad ha dreist-holl gant ar studadennoù a bouez.»

• Digant LAURENT YYYY eus L. : « Deskiñ a ran brezhoneg ha c'hoant 'm eus da goumanantiñ d'*Al Liamm* [...] Brav eo al lec'hienn.»

Ur skouer da heuilhañ : mont da welet lec'hienn Al Liamm ha koumanantiñ ! Degemer mat d'hor c'houmananter nevez.

Deziadur-godell 2003 Al Liamm

Digoust eo ar skouerennoù gant bruderezh Al Liamm warno. Ar mizoù-kas a ranker paeañ avat : 0,64€ evit 10 skouerenn, 22€ evit 20 ha 2,60€ evit 50. Kuit a vruderezh (kein gwenn) : 3,80€ an10.

Ronan Huon - 2 banell poulbrikenn - 29000 Brest

Un divankadenn

Em fennad diwar-benn Herri Leon e oan faziet war an deziadoù (Niv. 334 paj. 57) : n'eo ket e 1954 hor boa Herri ha me c'hoariet pezh-c'hoari Roparz hemon *Un den a netra* met e 1952. D'ar marese en doa skrivet Herri Leon d'hor c'houmananter P.F. Keffeleon evit e bediñ da zont du-mañ.

R.H.

105

Manifestadeg e Gwened

Gant Diwan e oa bet galvet, d'an 28 a viz Gwengolo, hec'h izili hag he skoazellerien da vanifestiñ evit ma vefe asantet ar gelennadurezh e brezhoneg gant ar Stad.

Un 3000 pe 4000 bennak a dud a oa en em gavet e kêr Wened e deroù an devezh. Kevredigezhioù zo evel Div Yezh a oa em zisklêriet a-du, strolladoù politikel ivez evel U.D.B.; niverus e stourmerien eno ; reoù eus ar P.S. hag ar P.C. ha dreist-holl ar re c'hlas a oa deut niverus en-dro d'un nebeud bannieloù. Anat oa evelato e vanke en dibunadeg kalz pennoù anavezet, boazet d'en

em gavout evit seurt degouezhioù, 'pezh a zo sin e chom metoù Diwan hag an Emsav en entremar. Gwelet e oa bet maer Karaez : Christian Troadeg e skerb maer Gwenn-ha-du gantañ, Tangi Louarn, Andrea ar Gouilh, Nolwenn Korbel, Alan ar Gall, Bernez Tangi...

Div brezegenn a voe distaget kent d'ar vanifestadeg loc'hañ kuit eus ar porzh. Jañ-Do Robin en doa komzet e brezhoneg hepken, ha lavaret en doa e oa bet kaset Jean-Louis Latour d'an ospital ablamour ma oa tapet gant ul lamm-kalon ; displeget en doa e oa demokratel ar stourm evit ma vefe degemeret liested ar yezhoù er Republik, taget eo bet Bro-C'hall war ar c'hraf-se gant an O.N.U. e miz Du diwezhañ. Da veno Andrew Lincoln e ranked klask tennañ gounid eus dezo digreizennañ ar gouarnamant nevez a-benn kemmañ ar Vonreizh, ha reiñ galloud d'ar Rannvro evit plediñ gant an deskadurezh. Sioul ha prederiet e hañvale bezañ ar selaouerien ha kentoc'h habask an dud p'o doa ranket stlakal o daouarn. Sioul e voe ivez ar gerzhadeg ha nebeud a slogonoù gant an dud.

Digarez hor boa bet da weladenniñ skolaj Diwan, kempennet brav, ha da glevet displegadurioù Anthony Heulin rener ar skolaj ha reoù ar gelennerien. Aozet brav e oa bet an devezh gant Joel Baron hag un toullad tud all a Vro-Gwened hag un dudi e voe evidomp klevet bombard Dede ar Meut, pennsoner bagad Lokoal-Mendon hag e zaou gomper e penn an dibunadeg. Ken dudius all e voe arvestiñ ouzh kerent ha bugale deuet niverus da zibunañ. Biskoazh ne oa bet gwelet kemend-all a vannielloù breizhat dre gêr Wened, a-hervez.

P.A.B

106

Kinnig labour

Emañ **Ti ar Vro Kemper** o klask un den karget da ziorren ar brezhoneg.

Rankout a raio mestroniañ mat ar yezh, bezañ gouest da gaout darempredoù aes gant an dud ha bezañ mennet da ziorenn plas ar brezhoneg e buhez ar gevredigezh tro-war-dro da Gemper hag e Kerne-Izel. Gouest e vo ivez da verzout intrudu hag oberiantiz an dud, studiañ ha kas war raok raktresoù.

Kasit ho CV hag ul lizher da :

Ti ar Vro Kemper 18 straed Santez Katell

29000 Kemper

Pgz : 02 98 90 70 43

www.tiarvro.org

Emañ **Diwan** o klask :

- Ur pennkasour(ez) evit ur prantad erlec'hiañ e skolaj Plijidi.
- Kasourien evit ar skolioù eil derez.
- Erlec'hidi war an holl danvezioù.

Aotreegezh war an danvez dre ret. Brezhoneg a ranker gouzout evel-just. Skrivañ da :

Diwan ZA St Ernel - BP 147 - 29411 Landerne Cedex

Kuzul ar Brezhoneg

Ur pennadig zo dija ec'h embann *Kuzul ar Brezhoneg* ur c'haierig peder follenn ma kaver keleier war al levrioù kozh pe nevez embannet hag a vez skignet ganto. Kinnig a ra *Kuzul Ar Brezhoneg* ur follenn-urzhiañ, kaset e vo ho prenañnoù deoc'h dre ar post.

War niverenn 3 keleier an embann ez eus kaoz, da skouer, eus *Prizoniad ar C'haokaz*, skrivet gant Leon Tolstoi (embannet gant Skol) ; *Ar vleizez ha Valentina a Roc'han*, skrivet gant Paol Feval ha lakaet e brezhoneg gant Per Denez hag Ernest ar Barzhig (embannet gant *Hor Yezh*).

E rann an deskiñ e kinniger *Mil ha kant lavarenn*, gant Mark Kerrain (Embannadurioù *Sav-Heol*) hag *Istor Breizh adalek ar V^{vet} kantved betek 1790* (Embannadurioù *Ober*).

Levrioù e galleg a c'haller prenañ ivez : *Le problème breton et la réforme de la France*, gant J. Martray ; *Le vieux Brest*, gant Louis Delourmel. An daou levr-mañ ne vezont ket kavet da prenañ er stalioù ken.

Kuzul ar Brezhoneg

14 straed Louzaouenn-an-Hañv (*rue du Muguet*)

22300 Lannuon

kab@brezhoneg.org

107

Strollad Ar Vro Bagan

Savet en deus strollad Ar Vro Bagan ur pezh-c'hoari nevez evit ar re yaouank "**Al labous hag ar pesketour**". War un enezenn vihan emañ Eneour, ar pesketaer, o chom. Doujañ ha diwall an natur a ra.

Un dervezh a viz Kerzu 1999 e kav ul labous bet paket e-touez mazout an Erika. War var da vervel emañ. Gwalc'hiñ, louzaouiñ ha boueta anezhañ a ra. Ha reiñ un anv dezhañ, Erwanig. Ur gwall-hunvre a ra al labous en noz war-lerc'h. Du-pod eo an oabl hag ar mor penn-da-benn. Laboused du ha skrijus a zeu da glask e vogañ. Sioulaet eo e spered a benn ar fin hag Eneour a gont

dezhañ ar gwallzarvoud bet er mor hag al lanv du deuet war-lerc'h. Kontañ a ra Erwanig d'e dro penaos eo kouezhet e-touez an eoul-douar pa oa asambles gant laboused all o vont da c'hoañviñ war-zu ar c'hreisteiz. En em reiñ a ra da gousket en-dro, sikouret gant Yannig an aod, ur vargodenn vras graet gant koad peñse ha pluñv laboused.

Tamm-ha-tamm e ya yec'hed Erwanig war wellaat hag e tesko al labous doujañ d'an natur ha difenn ar mor diouzh al loustoni hag ar saotradur. Un deiz e rank Erwanig kemer penn an hent asambles gant al laboused treizh all.

War bevar goulzad eo savet ar pezh-c'hoari : ar vro louzet gant al lanv du, ar vro saotret gant dilerc'hioù hag atredoù a bep seurt, ar vro saotret gant an hañvouezenn hag evit echuiñ an distro d'ar mor glas ha disaotr.

Diwall ar mor a ranker ober rak emañ hor planedenn en dañjer bras ha kement-se a rankomp deskiñ d'hor bugale. Er skolioù e c'hello ar skolaerien labourat war an endro hag an natur gant o skolidi goude bezañ gwelet ar pezh-c'hoari. 50 munutenn e pad ha kanaouennoù a vo roet da glevet ivez, kanet gant Jakez ar Borgn. Evit gouzout hiroc'h :

108

Ar Vro Bagan Tachenn labour an Hellez

29880 Plougerne 02 98 04 50 06

Fax : 02 98 04 60 84

Postel : avb@wanadoo.fr

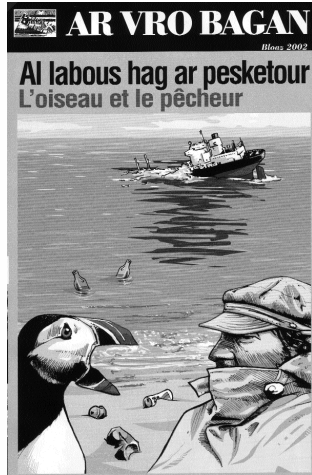
Staj c'hoariva Gaia Teatr

Staj C'hoariva aozet gant **Gaia Teatr** d'an 11 ha d'an 12 a viz Genver 2003.

Aozet e vo gant "Gaia Teatr" ur staj anvet : *Ar Brezhoneg war al leurenn*.

N'eo ket a-walc'h gouzout brezhoneg evit c'hoari pezh e brezhoneg. Ret eo ivez gouzout yezh ar c'hoariva, da lâret eo gouzout komz gant ar c'horf a-bezh. Gouzout kavout e blas war al leurenn a ranker ober ivez.

Labourat e brezhoneg war ar yezh hag ar c'hoariva ha liammañ

an daou, setu ar pezh a ginnig *Gaia Teatr* d'an holl re a fell dezho gant ma vo dija un tamm brezhoneg ganto...

E Kemper e vo dalc'het ar staj (*Théâtre du Miroir, 39 ru Ampère*) d'ar sadorn 11 ha d'ar sul 12 a viz Genver 2033 eus 9 eur 30 betek 12 eur 30 hag eus 2 eur betek 6 eur d'abardaezh.

Koustañ a raio 50€ mui 5 € emezelañ. N'eus na boued na bod er priz-se. N'eus nemet 12 plas avat...

Titouroù :

Gaia Teatr 39 ru Ampère 29000 KEMPER

Plg/plr : 02 98 53 38 16 ;

postel : katell.gaia@wanadoo.fr

Bob Simon, Plg : 02 98 29 04 19

Ya d'ar brezhoneg

E Brest e oa bet dalc'het emvod sinerien *Ya d'ar Brezhoneg* d'ar 5 a viz Here. 362 siner a oa en deiz-se. Pal ar c'houlzad-se, kaset war-raok gant *Ofis ar Brezhoneg*, zo labourat start evit ma adkavfe ar brezhoneg e blas er gevredigezh hag evel-just tizhout ar 500 siner er bloavezh 2003.

E-kerzh an emvod en doa displeget Olivier Calarnou al labour a oa bet graet e ti Cloître Imprimeur. Eno ez eus bet staliet panneloù divyezhek e kement lec'h ma tremen an dud. Memes tra zo bet graet e Yprema Breizh hag e Kambr Kenwerzh ha Greanterezh Kemper-Kerne e Pluguen. Diwar vremañ e c'hello an implijidi deskiñ brezhoneg war o amzer labour.

War lec'hienn *Ofis ar Brezhoneg* e kaver roll an embregerezhioù bet sinet ganto ar c'houlzad *Ya d'ar Brezhoneg*.

Moullet ez eus bet pegsunioù e brezhoneg a c'hallit goulenn kaout digant an *Ofis* ivez.

Ma fell deoc'h mont e darempred gant *Ajañs Diorren Ofis ar Brezhoneg* e c'hallit lakaat emgav gant :

Erwan ar C'hoadig e Karaez : 02 98 99 30 16

pe gant *Visant Roue* en Naoned : 02 51 82 48 36

Evel warlene e vo aozet e 2003 ***Prizioù Rannvroel Dazont ar Brezhoneg***. Tri friz 4000€ pep hini a vo kinniget : an hini kentañ evit un den e-unan, an eil evit ur gevredigezh hag an trede evit un embregerezh.

Ofis ar Brezhoneg

10 straed Naonediz

35000 Roazhon

ofis.bzh@wanadoo.fr

Stumdi

Kinnig a ra *Stumdi* ur stummadur war ar brezhoneg evit an dud a garfe implij ar brezhoneg war o micher. Daou staj a ginniger evit 2002-2003 : e Brest, Landerne, an Oriant ha Plañwour e-kerzh daou brantad Here-Ebrel ha Genver-Gouhere.

Prantad da zont : eus 6 a viz Genver betek 16 a viz Gouhere 2003.

Ma fell deoc'h gouzout hiroc'h :

Stumdi - Maner Keranden
BP 311 29413 Landerne Cedex
02 98 21 39 94

Levrioù nevez SKOL

Skol a ginnig rakpennañ, en e roll levrioù nevez, daou levr rouez mat : *Vie de Saint Yves, gant Pierre de la Haye* (moulet e Montroulez e 1623) ha *Buhez Sant Euzen, gant Tanguy Gueguen* (1623).

Priz ar rakpenn evit an daou levr-mañ : 78€ (108€ da c'houde).
Skrivañ da

Skol - Gwerzh dre lizher
6, *straed Lapicque -F-* 22000 Sant Brieg

Prizioù lennegel e Gouel al levrioù e Karaez

E-kerzh 13^{vet}
gouel al levrioù e
Karaez e oa bet un
toulad liseidi, hag
en o zouez liseidi
Diwan, o komz
gant Soazig Aaron
a oa bet roet priz
kêr Garaez dezhi
evit he romant : *Le
nom de Clara*.
Gant Kristian
Brisson eo aet priz

liseidi Diwan evit e levr *Al lenn*, embannet gant *Mouladurioù Hor
Yezh* er bloaz-mañ. Ur pennad a oa bet embannet diwar-benn *Al
Lenn* e niverenn diwezhañ *Al Liamm*..

Roet eo bet Priz Langleiz, da Ronan An Henaff, boulañjer e
Lokorn. Skrivet en deus Ronan an Henaff daou levr eus ar c'haerañ,

evit ar vugale, dindan an anv pluenn Youenn Kervalan hag embannet gant An Here (*Telo Poullig ar stered, Burzhud Koad an Dug.*) Skeudennet-kaer int bet gant ar Polonad Pawel Pawlak. Kenlabourat a ra ivez Ronan an Henaff gant *Al Lanv*. Setu ma oa bodet, en-dro d'an Itron De Langlais, evit reiñ ar priz, he mab

Gaëtan, Per Denez, Riwanon Kervella, Padrig An Habask (*Al Lanv*) ha Cédric Sinou (*An Here*).

Per Denez en doa kaset da soñj deomp pegen pouezus eo bet evidompi Bretoned oberenn Langleiz ha Riwanon Kervella he doa displeget piv e oa Ronan An Henaff. Laouen omp bet, emezi, e vefe roet ar priz d'un artizan a labour e-pad an noz pa vez ar re all e kêr-roc'h, hag a gav amzer da ginnig deomp skridoù e brezhoneg. Trugarez dit, Ronan, da lakaat hon bugale da hunvreal e brezhoneg.

Priz Imram

Roet e oa bet e Ti-kêr Sant-Maloù, d'ar Sul 6 a viz Here, da Dugdual Kalvez, ur c'hernevad, evit e oberenn. E 1999 e oa bet embannet e levr barzhonegoù *Blas ar Vuhez* gant *Mouladurioù Hor yezh*. E-doug al lid en doa lennet Tugdual Kalvez e varzhoneg *Termen* ha disklêriet en doa e ranke an holl Vretoned difenn o yezh vroadel, ar brezhoneg. An Aotrou Maer, René Couanau, a lavaras en doa klevet ar c'hemenn ha d'e soñj e oa rekis en adlavaret dibaouez.

Aozet e oa bet ivez un nozvezh dibunañ barzhonegoù e kastell La Briantais gant Ti Etrebroadel ar Varzhed hag ar Skrivagnerien. Eno, goude ma voe bet klevet galleg flour Charles Carrère, barzh senegalat, e c'houlennas Tugdual Kalvez digantañ perak n'en doa ket skrivet e varzhonegoù er yezh oulof ivez.

Da-geñver Kevezadeg Etrebroadel ar Varzhoniezh e Breizh, aozet gant Dodik Jegou, e voe roet prizioù all en deiz-se : Edouard Maunick, skrivagner Enez Vaoris, a voe roet dezhañ priz Guillevic Kêr Sant-Maloù ; Jean-Marie Barnaud hag Herve Carn a voe roet dezho hini Georges Perros.

En deiz a-raok e oa bet prientet ur vodadeg war an droidigezh, renet gant Albert Bensoussan. Eno e oa skrivagnerien eus Bro-Venezuela (Anna-Maria Del Ré), Bro-Veksik (Lina Zerón), Bro-

Japan (Tomoko Soisson), Bro-Senegal (Charles Carrère), Enez Vaoris (Edouard Maunick). E kastell La Briantais e oa bet aozet un diskouezadeg livadurioù, luc'hskeudenoù ha barzhonegoù e meur a yezh, lod e brezhoneg, hag e-skoaz pep skrid e oa bet kinniget an droidigezh e galleg.

P.A.B.

Priz Skrivagnerien Breizh

Evit ar wech kentañ eo bet roet priz skrivagnerien Breizh (*Grand prix des écrivains bretons*) d'ur skrivagner hag a skriv e brezhoneg :

sk. H. Laitmier

Yann Ber Piriou en deus bet ar priz-se er bloaz-mañ evit e zastumad barzhonegoù : *Kestell traezh evit kezeg mor* (Embannet gant *Skol Vreizh*). Michel Thersiquel ha Daniel Yonnet oa bet roet dezho Priz Mocaer evit o levr : *La Bretagne aimée des peintres* (Télégramme) ha priz Camille le Mercier d'Erm a voe roet da François de Beaulieu ha

Hervé Ronné evit *Les jeux bretons* (Ouest-France).

Myrdhin

Anvet eo bet Myrdhin da Varc'heg an Arzoù hag al Lizhiri. Tregont vloaz zo e stourm ar sonaozour ha kaner evit kas war-raok ar sonerezh keltiek. Enrollet en deus daouzek pladenn ha kasedig ha kenlabouret en deus gant ur bern arzourien all evel Pol Ihuellou, Jean-Michel Veillon, Greg Bondo, Jean Baron...

Klevet e vez alies o seniñ telenn gant *Afro Sound System*. peurliesañ e son gant e geneilez Zil en daouad *Arz Celtica* hag a gevret ganti en doa aozet e bladenn diwezhañ : *Frehel Féeries*.

Geriadur nederlandeg-brezhoneg

Kroget e oa Goulven Jacq da sevel ur geriadur nederlandeg-brezhoneg, met n'en doa ket gallet echuiñ anezhañ. Graet en doa 80% eus al labour memes tra.

Kaset en doa e fichenoù d'ar Flamankad Jan Deloof, anavezet mat evit bezañ troet barzhonegoù ha danevelloù brezhonek e nederlandeg. Hemañ avat ne gav ket dezhañ e oar brezhoneg awalc'h evit kas ar geriadur-se da benn. Kontant eo koulskoude da adwelet al labour a vefe graet gant brezhonegerien ampart e

nederlandeg, ar pezh en deus graet dija gant studiadenn Goulven Jacq.

Pouezus eo peurechuiñ al levr-se evit dazont an darempredoù etre hon div yezh hag hon div bobl.

Ma'z oc'h dedennet pe ma anavezit tud ampart da gemer perzh en oberenn-se skrivit pe pellgomzit din d'ar chomlec'h-mañ :

Tugdual Kalvez Ar Grec'henn Avel Er Hraz

56250 Sant-Nolv

pgz: 02 97 45 45 17

Ar c'helaouennoù

- War niv. 253 (miz Du) **Bremañ** emañ rentañ-kont an Emgavioù Bro a oa bet aozet e Roazhon. Kannaded eus meur a vro a oa deuet (Euskadi, Katalonia, Martinik, Okitania, Enez Reunion ha Breizh) evit divizout etreze diwar-benn an digreizennañ. Kristian Gwyonvarc'h a zispleg perak ez eo skrid ar C'huzul-Rannvro war an digreizennañ un touell hag ur gaou. Ur pennad flemmus en deus savet Mark Kerrain goude m'en doa klevet Andrew Lincoln o komz dirak tud al *Ligue de L'enseignement*. Ur pennad-kaoz a zo ivez gant aozerien al levr nevez emañ *Embannadurioù An Here* o paouez embann : *La question Bretonne*.

Iwan Kadoret a laka ar gaoz war gudenn ar minorelezhioù e Belgia. Teir c'humuniezhañ yezhel a zo anavezet gant ar vonreizh e Belgia : nederlandegerien en hanternoz, gallegerien er c'hreisteiz hag alamanegerien er reter.

Petra eo minorelezhioù broadel e Belgia avat ? N'eo ket akord an dud war ar poent-se ha Kuzul Europa en deus anvet un daneveller evit ober un enklask.

Gouez dezhañ e ranker sellet ouzh an alamanegerien evel ur minorelezh pa 'z eo kempouez ha bras a-walc'h an div gumuniezh all. Kemend-all a ranker ober er rannvroioù abalamour ma 'z eus gallegerien e Flandrez hag er gumuniezh alamanek, nederlandegerien a vev er gumuniezh c'hallek hag alamanegerien er gumuniezh c'hallek ! Nag ar wallonegerien e Wallonia hag al luksembourgerien e korn-bro Arlon ? Un afer gwall luziet.

Bremañ - Koumanant : 40€

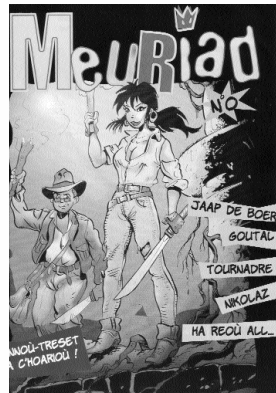
8 ru Hoche 35000 Roazhon.

- **Keleier Ofis ar Brezhoneg, niv 48** (miz Gwengolo). Eno e kaver bodet an darn vrasañ eus ar pennadoù embannet er c'helaouennoù e galleg (*Le Poher, Le Télégramme, Ouest-France, Bretagne-hebdo...*) hag e brezhoneg war danvez Breizh. E rann-

bennad ar Media e kaver, da skouer, ur pennad hag a oa bet embannet e brezhoneg war *Ouest-France*, savet e oa bet gant Hoel Louarn. Kaoz zo ennañ eus *Radio Kerne*, ar radio nemeti a oa e Douarnenez evit Gouel ar Sinema. En *Télégramme* e oa bet ur pennad diwar-benn Arzela Abiven a labour bremañ gant TV Breizh evel kenurzhierz an abadennoù hag unan all diwar-benn *Ti ar Vro* hag al labour a ra Gwennyn Louarn war ar C'hleweled brezhonek. Koazhet eo niver an abadennoù brezhoneg war e *FR3, TV Breizh* eo berr an arc'hant ganti evit skignañ abadennoù evit ar vugale e brezhoneg, ha keit ma ne vo youl politikel ebet na gwenneg ebet ne vo netra o vont war-raok da vat.

Keleier Ofis ar Brezhoneg
10 straed Naonediz 35000 - Roazhon

- **Meuriad** Niv. 0. Setu ur gelaouenn bannoù-treset evit ar grennarded, hag an dud deuet evel-just, e brezhoneg penn-da-benn. Treserien hag itrikerien-istorioù brudet a zo deut da reiñ dorn evit ma vo ar gelaouenn-se a-live gant ar pezh a vez embannet er broioù all.: Alain Goutal, Rodolphe, Jaap de Boer a zo anavezet mat e bed ar bannoù-treset. E liv eo bet aozet penn-da-benn ha gwall gaer eo an niverenn Mann. Gant *Keit vimp Bev* e vez embannet ar gelaouenn-se ha lakaet eo bet Owen Poho, maketenner a-vicher, e karg eus al labour kenurzhuañ ha maketenniñ.

Meuriad 32p.- Koumanant bloaz : 50 €
Keit Vimp Bev 22 Grand Rue 29520 Laz
 Postel : keit-vimp-bev@wanadoo.fr

- **Louarnig, niv 27** Ouzhpenn ar c'hoarioù niverus a blij kement d'ar vugale e kaver en niverenn-mañ daou deuliad war al loened gouez a ranker doujañ dezho pa 'z int rouesoc'h-rouez war hon tamm douar : an huneganed hag ar beg botez-koad, ul labous Afrikan dibaot gwelet anezhañ.

Un teuliad kentelius a zo bet savet ivez war toull-bac'h Cayenne e Gwian. Ur gontadenn-bobl eus Gascogne a zo bet lakaet e brezhoneg ivez : *Nozvezh ar pevar amzer*. Ur c'honkour goulennou zo bet aozet a-benn gounit ur sac'h-kein eus ar c'haerañ !

Louarnig - Keit Vimp Bev
 Postel keit-vimp-bev@wanadoo.fr
 22 Grand Rue 29520 Laz

- Niverenn 2 **Imbourc'h**, rummad nevez, a grog gant pennad hir Youenn Olier anvet : *Emsav ha kravez* (relijion). Ur rentañ-kont eo eus ar perzh en deus kemeret e stourmadennoù pe obererezhioù relijiel zo, dreist-holl goude ar brezel diwezhañ. Komz a ra eta eus *Barr-Heol*, kelaouenn Klerg, *Unvaniezh Speredel*, *Ar Bedenn evit ar Vro*, *Kristenien Breizh*, o beajoù er broioù keltiek hag o bodadegoù ha diouzh an tu all e veneg **SADED** hag **ESB**.

E rann al lennegezh emañ danevell Yann Mikael *Ledti Toloza*. C'hoarvezout a ra an darvoudoù en Aljeria, ur vro anavezet mat gant an oberour a zo bet ur pennad mat eno. En ur yezh dezhañ e-unan e skriv Yann Mikael ha termal ne ra ket evit ijinañ gerioù pe bommoù-lavar nevez.

El lodenn "Kravez" e kaver daou bennad diwar zorn Jil Ewan ha troidigezh un nebeud pennadoù tennet eus *An Nor d'ar Vuhez Deol*, oberenn Sant Frañsez a Sal.

Skodenn-vloaz : 40€
Keneiled Imbourc'h C/o Youenn Olier
8 Leurgêr ar Marchiz kistreberzh 56230

- E-barzh pennad-digeriñ niverenn 81 (mizioù Gwengolo-Here) **Kannadig** e lavar Armelle ar C'hozh ez eo bet un dra vat krouidigezh kenstrivadeg ispisial an danvez-kelennerien. Pa oa 107 kenstriver war ar renk, n'eus bet degemeret nemet 28 anezho siwazh. 43 fost a oa kinniget koulskoude. Gwall strizh eo bet ar strollad-barn, da veno Jañ-Do Robin, pa ouezer ez eus erlec'hidi e-leizh hag a gustum kelenn abaoe meur a vloaz, war bostoù diaes alies hag a vo start dezho bezañ degemeret evel stajidi pa n'o deus bet stummadur ebet.

Pierig an Danteg a ginnig ur mell studiadenn war an eurvezhioù kelenn brezhoneg en eil derez publik. E meur a lec'h, avat, ez eo aet niver an eurvezhioù war zigreskiñ.

Kenlabourerien a rank Unvaniezh ar Gelenerien Brezhoneg kavout e kevredigezhioù all, er sindikadoù hag e metoù ar bolitikourien a-benn "sikour pep kelenner war dachenn ar c'helenn brezhoneg ha saveteiñ ar yezh."

Kannadig, U.G.B.- 2, *straed Kreiz ar Vourc'h*
 29270 Sant-Hern

- 'Maez lezenn eo bac'hañ prizonidi keid-all hep bezañ barnet. Tostaat ar brizonidi eus o ziegezh a rankfe bezañ graet a zispleg Per Loquet e pennad-stur kannadig **Skoazell Vreizh** niverenn 18. Graet e vo evit Korsikiz marteze. 160 prizoniad politikel zo bac'het e Bro-C'hall (92 Euskarad, 31 C'horsikad ha 6 Breizhad.) Nevez zo eo bet dieubet Gérard Bernard

Ur pennad burutellañ a gaver ivez diwar-benn levr Irène Stoller, *Procureur à la 14ème Section*. N'eus ket kalz a dra e-barzh diwar-benn ar *Gal*, un aozadur kuzh savet gant ar gouarnamant spagnolat hag a lazhas e Bro-C'hall un tregont bennak a repuidi euskarat, n'eus netra a-zivout an Emsav breizhat. Berr-tre eo an arc'hant gant Skoazell Vreizh, 85 000 € he deus ranket dichakodiñ evit ar brizonidi abaoe deroù ar bloaz.

Ur skodenn 16€ a c'hallit kas d'ar gevredigezh evit koumanantiñ d'ar C'hannadig.

Skoazell Vreizh, 3 straed Aristide Briant - 44350 Gwennrann.

- Departamant Il-ha-Gwilun a embann ar C'hannadig trimiziek **Nous Vous Ile**. En niverenn 58 ez eus anv eus teir skol sonerezh hengounel en departamant (*La Bouèze, Le club des Menhirs* ha *Le groupement culturel des pays de Vilaine*.) Prezidant sonerien Breizh, Bob Haslé, a lavar e soñj war an nebeud a blas a roer d'ar sonerezh-se. Meneget ez eus ivez lazoù-kanañ tud yaouank : *Manglo, Bleizi noz, Bélisaire hag e loustiged*, ha skeudennet int bet gant banniel Breizh en-dro dezho. Krouet en deus Meriadeg Ruffet, gant e vignonez Sandra, ar strollad *Mesk-ha-mesk*.

116 Evit echuiñ ez eus bet gouestlet ur bajennad hanter d'ar skolioù brezhoneg. Skeudennoù Noella ha Lena Louarn ha Milio Latimier a zo bet moulllet ivez. Bruderezh a-feson evit hor yezh.

- Eus an digreizennañ ez eus kont e niverenn 465 (miz Here) **Le Peuple Breton**. Kinnigoù ar Rannvro e-c'heñver-se n'int ket hardizh tamm ebet. Gouez da Gristian Guyonvarc'h e nac'h Josselin de Rohan hevelebiezh hor bro.

Yannig Baron a veneg diaesterioù an distro-skol : diouer a gelennerien, erlec'hidi niverus, diferadoù kemeret ha kaset d'al lastez...

Difenn a ra Herri ar Borgn an diorren padus el labour-douar ; fent, barzhoniezh ha kounnar a gaver tro-ha-tro en e bennad. Ken kounnaret all eo Ronan Leprohon ha Paolig Combot (rener *Ar Falz*) gant an dister m'eo aet abadennoù FR3. Goulennetaet eo bet Francis Favereau war *Lennegezh vrezhonek an XX^{vet} kantved*, nevez embannet gant *Skol Vreizh*.

Gouestlet en deus Paol ar Meur e bennad e brezhoneg da saout ar vro, hor glad bev : reoù brizh-du, reoù an Naoned ha reoù melen Bro-Leon a ranker saveteiñ o gouenn. Glaoda Millour a ro he soñj war al levrioù hag ar c'helaouennoù nevez deut er-maez (*Geriadur ar matematikou, Tro Sant Riwal, Bara Gwin*), Morvan Jikel ha Marzhin Grogenneg a sin ar pennadoù all en hor yezh. Pennadoù all gouestlet da kudennoù Bro Vartinik, Kabilia, Galiza, Bro-Irak a zo diwar bluenn Yann Fiévet, Yves jardin ha Philippe Liria.

E niverenn 466 *Le peuple Breton* e ro Joel Guegan un diverrañ eus ar prezegennoù a oa bet distaget e-doug devezhioù Hevelepted ha Demokratiezh e Roazhon. Kaoz ez eus ivez gant Christian Guyonvarc'h ha Solenn Le Rouzig eus bodadeg an digreizennañ dalc'het en Naoned : gant pennoù bras Paris e oa bet aozet, ha ganto e oa bet dibabet ar brezegennerien. Lavaret o doa e oa diamzeriet kudenn adunvanidigezh Breizh ha dipitusoc'h c'hoazh : deut oa tud eus an tu kleiz da vanifestiñ enep an digreizennañ. Diouzh a lavar P.E. Marais, ur rannvro emren a c'hellfe talañ aesoc'h ouzh he c'hudennoù pa ne c'hall ket diorren evit ar c'houlz e doare ebet.

Kristian Hamon a ginnig ur skrid (*Une taupe au RNP*) a-zivout darvoudoù dianav deomp diwar-benn buhez Morvan Marchal.

Erwan Evenou n'eo ket ali gant ar pezh a ginnig Jean Marot evit yezh ar matematikou. D'e soñj e ranker derc'hel bev spered ar yezh ha kendelc'her da lavaret "tri faotr warn ugent" da skouer evel ma ra an Alamaned gant "drei und zwanzig knaben".

Kavet e vo en niverenn-mañ pennadoù-kaoz gant Jean Marot oberour an *Dictionnaire multilingue des mathématiques*, Karan Casey (kanerez eus iwerzhon *The winds begin to sing*) ha Rozenn Milin.

Le Peuple Breton Koumanant : 30€

9 straed Pinot-Duclos -22000 Sant Brieg.

- Frankiz Breizh a ginnig he raktresoù e kannadig dileuridi Bro Brest **Les Bonnets rouges**. En niverenn 20 (miz Du) ez eus anv eus ar rannvroeladur. E-doug devezhioù Kevredad ar Rannvroioù ha Pobloù Kengred e oa bet divizet strivañ da gas an digreizennañ ar pellañ posubl ; d'ar gelaouennerien a oa bet bodet en Naoned d'an 19 a viz Here e oa bet roet an destenn aozet asambles gant an UDB ha Frankiz Breizh anvet : *Pour une démocratie régionale en Bretagne*.

Un toullad brav a ensavadurioù (ar C'huzul-Stad, Kuzul ar Vonreizh, Sindikadoù evel F.O. hag ivez kuzulerien-departamant) a

stourm start a-benn derc'hel en e blas aozadur kreizennet Bro-C'hall.

Kloular eo ar PS e-keñver an digreizennañ. Fedoù all a zo dielfennet ivez :

- D'ar blotoù eo bet kaset ar soñj lakat sevel un-uzin e Milizag.
- Goulennataet e oa bet annezidi departamantoù "Bro Liger" gant *Ouest-France* ha disklêriet o doa e oant akord e vefe adstaget al Liger Atlantel ouzh Rannvro Breizh.

- Dalc'het e oa bet bodadeg veur ar gevredigezh *Pour que vivent nos langues* e Paris d'an 19 a viz Here ha divizet e oa bet aozañ bep bloaz ur gouel d'ober war dro ar yezhoù bihan.

Les Bonnets Rouge - 46 straed Branda - 29200 Brest

• **Combat Breton**, kazetenn *Emgann*, niv. 201 (miz Here)). Meur a bennad a ginner deomp e brezhoneg : ur pennad kaoz gant Beltram a oa e karg eus manifestadeg *Frankizoù Breizh* e Gwened. Tizhet eo bet ar pal pennañ : bodañ un toullad brav a aozadurioù evit kas ar stourmoù war-raok e Breizh. Boikotet eo bet gant ar media evel-just ha gant an dilennidi ivez. Tamall a ra ivez an emsaverien agozh a na oant ket deuet da vanifestiñ. Un troc'h a zo etrez ar re yaouank hag i.

Tri fennad all e brezhoneg a c'haller lenn diwar-benn troiad an SLB (sindikad breizhat) e Breizh, stourm ar gevredigezh *Holl a-gevred* e Karnag, raktres digreizennañ an tailhoù a vo laket e pleustr gant gouarnamant Raffarin hag un diviz gant ur paotr yaouank e karg eus ar gelaouenn nevez *Bara Gwin*. Ur pennad a zo ivez diwar-benn Gillie Mc Pherson, ur ganerez eus Belfast hag a zo o paouez lakaat embann ur CD nevez, *Common Ground*.

118

War niv 202 (miz Du) e kaver ur pennad-kaoz hir e brezhoneg gant Jañ-Do Robin. Gantañ eo bet prientet teuliad Kuzul Sevenadurel Breizh war ar c'helenn brezhonek e 2002. Truezus eo stad an traoù goude an adkevrad-steuñv sinet etre ar Stad hag ar Rannvro. Tri bloaz a chom c'hoazh evit kas al labour da-benn. Meur a abeg a zo : diouer a youl a-berzh ar Stad ; n'eus kartenn-skol ofisiel ebet war ar c'helenn brezhonek ; n'eus tamm kresk ebet war ar postoù kelenn hag emañ ar c'helenn o vont war gil el liseoù e Breizh-uhel dreist-holl.

Ne vo nemet ur broud d'ar c'hresk : goulenn ar familhoù, enket eo avat, gant an diouer a skolaerien hag a gelennerien. Da betra digeriñ ur c'hlas divyezhek ma n'eus ket mistri-skol ampart evit kelenn ? A-fed stummañ : prometet e oa bet 50 den, n'eus bet degemeret nemet 16 er genstrivadeg. Ar youl e-tal deomp, eme J.D.

Robin c'hoazh, a zo ur youl enep. War dachenn an deskadurezh ne vo tamm digreizennañ ebet. Evit a sell Diwan e lavar e ranker kavout un hent nevez ha broudañ ar C'huzul Rannvro da sammañ war e chouk ar c'hargoù nac'het gant ar Stad.

Combat Breton - Koumanant-bloaz : 30€
BP 70215 22202 Gwengamp Cedex

- **Armor**, niv 393 (miz Here). Kendelc'her a ra ar gelaouenn da embann kinnigoù *Bretagne perspective* : reiñ mestroni an dour, an DRAC, ar skinwel (FR3) da skouer d'ar rannvro hag evel-just kemm ar vonreizh evit gellet kelenn hor yezh er skolioù, ha lakaat ar soubidigezh e pleustr. Meur a deuliad a zo ivez : penaos krouiñ ur stal-labour hiziv an deiz, kêrioù Ar Releg-Kerhuon, Sant-Nazer ha Gwennrann.

War golo ar gelaouenn e oa diskouezet skipailh *Dastum*. Tregont vloaz zo e oant kroget da zastum kanaouennoù, sonioù dre Breizh a-bezh. Teknikoù modern an niverenneg a implijont ha skignañ an dihelloù war ar Genrouedad a reont bremañ. Ur bern labour a chom d'ober pa ranker dastum kement poz brezhonek yac'h a c'hallfe bout ur skoazell evit nevez vrezhonegerien ar bloavezhioù da zont.

E-barzh rann an Diaspora breizhat ez eus ur pennad-kaoz gant Olivier Kerviel, bet savet gantañ *Celtic trekking* e Bro-Nepal.

War niverenn 394 **Armor** e talc'h Marcel Texier gant e bennadoù war an diaspora breizhat. E fin an 19^{vet} kantved e oa aet kalz Bretoned da Vro Arc'hentina. Etre 1888 ha 1889 e oa bet 10 000 dioute o kuitaat Breizh ! Evit an hanter anezho e oa bet ur c'hwitadenn veur. Darn a oa marvet eno, darn a oa aet betek ar c'hêrioù bras ha krakvevañ a raent eno ; darn all a oa distroet da Vreizh goude ma oa bet paeet o distro dezho gant ar gouarnamant pe gant o zud chomet er vro.

Drouklazhet e oa bet Indianed ar Pampa gant an arme hag evit adpoblañ an tolead-se e oa bet kinniget douaroù d'an estrenien evit netra. Lakaet e oa bet ar vro-se da Eldorado nevez ha kalz Bretoned deus kostez Roudoualleg, Ar Faoued, Skrigneg a oa bet trellet o daoulagad gant ar soñj-se.

Kaoz zo ivez e *Dremwell Breizh* eus lec'hienn ar broioù minorelaet war Internet.

Armor - Koumanant bloaz 42€
Pont Sant Jakez BP 419 - 2204 Lambal Cedex.

- Dileuridi Rannvro Provañs-Alpoù-Aod Azur (P.A.C.A.) a zo dedennet gant raktres an digreizennañ a zispleger e **L'Eime**

Prouvençau, niv. 48. He frezidant Michel Vauzelle, en deus goulennet ma vo meret, evel e Bro-Elzas, arc'hant Europa gant ar Rannvro. Bep taol e vez kaoz eus Breizh er c'hannadig : en dro-mañ ez eo bet displeget kudennoù Diwan ha disoc'hoù enklask Ofis ar Provañseg. Meur a rannyezh a zo, met ne ket fell ket da zifennerien ar provañseg krouiñ ur yezh unvan.

L'Eime Prouvençau - Prouvenço Prêso
14 av. Cdt Dumont 05000 Gap

• **Musique Bretonne**, niv. 175 (miz Du). Savet ez eus bet ur pennad e koun Yann Poëfis, eostig Tremel, a oa tavet e vouezh n'eus ket keit-se. Brezhoneger ampart e oa hag anavezet mat e oa e Bro-Dreger evel konter ha kaner kan-ha-diskan. Meur a wezh e oa bet klevet o kontañ, e-doug beilhadegoù Treger, kontadennoù *Tour iliz Plouvouskan* ha *Pardon Sant yann ar Biz*. Enrollet e oa bet e vouezh meur a wezh war gasedig pe CD.

Skeudennoù ur bern, bet tapet e-kerzh gouel 30 vloaz *Dastum* e Pondivi a vo kavet ivez. Patrick Malrieu a zispleg penaos e oa bet krouet *Dastum* ha gant piv.

Serge Nicolas (kevredigezh *Skodenn*) en deus prientet un teuliad war ar c'hanaouennoù pobl a veze kavet enno pozioù e brezhoneg hag e galleg evel er ganaouenn *Ar seizh skiant naturel* savet gant Gilles Mordellet eus Lanrodeg (1844) pe *Chanson al labourer er Porz* (1893). Brezhoneg-saout pe brezhoneg-beleg a zispilje kaer d'ar re a gave gwelloc'h gwelet ur brezhoneg glan er c'hanaouennoù (Hésard de la Villemarqué pe Narcisse Quellien da skouer). Ne oa bet nemet Fañch Ollivier evit soñjal e oa ret mat dastum ar c'hanaouennoù-se ivez.

Musique Bretonne (6 niverenn ar bloaz- koumanant : 21€)
16 ru ar Yec'hed 35000 Roazhon
Lec'hienn : www.dastum.com

• Da-geñver kenstrivadeg broadel ar bagadoù eo aet ar maout er bloaz-mañ gant bagad Kemper, dirak kevrenn An Alre, bagad Brieg ha Kerlenn Pondi. Niverenn 365 **Ar Soner** a ro disoc'hoù holl gevezadegoù sonerezh an hañvez ivez.

Goulennoù a zo bet graet ouzh Serge Danet, kaner ar strollad *Soldat Louis* a zo o paouez lakaat dont er-maez ur bladenn nevez *Escale sur la Planète*.

Niverusoc'h-niverus eo an darempredoù etre strolladoù sonerezh Breizh ha reoù Bro-Asturia. Angus Mc Crocro a ro keleier a Vro-Skos.

War wellaat ez a live ar strolladoù e Breizh, eme Dominig Amossé en e bennad-digeriñ, ha d'e soñj e vije mat kemmañ reolennoù ar c'henstrivadegoù.

Ar Soner, Kreizenn Amzer Nevez, Soe - 56270 Plañwour

Al levrioù

• **Ar vosenn skarlek**, gant Jack London, lakaet e brezhoneg gant Daniel Kernalegenn. Ur romant bet skrivet e 1914 d'ar mare ma kroge ar brezel bras en Europa. Renket e vez *The Scarlet plague* (Ar vosenn skarlek) e-touez ar *Survival novels*, enno e rank an dud treuzvefañ na pa 'z eo bet distrujet ar vro en he fezh. Er bloavezh 2073 e c'hoarvez an darvoudoù kontet er romantig-mañ. Bevañ a ra an harozed en un endro gouez ha didruez evit mab-den. Un dodenn a gaver aliezig e romantoù J. London (*Martin Eden*, *John Barleycorn*, *The valley of the moon*) pa oa bet levezonet gant e lennadennoù :

Spencer, Marx ha Nietzsche.

Emañ Edwin gant e dad-kozh ha daou vignon all er goueziri hag emañ ar c'hoziad o tisplegañ dezho penaos e oa steuziet kuit ar sevenadur meur, penaos e oa bet diskaret ar boblañs en he fezh tost da vat gant ar vosenn skarlek. Kelenner e oa e Berkley d'ar mare ma oa kroget ar reuz. Enoret ha doujet e veze gant an holl. Bremañ avat n'eo ket e vugale vihan evit kompren ar pezh emañ o kontañ dezho. Tud ouez int, chaseal a reont gant ar warg, ne ouezont na skrivañ na lenn, nemet diwall o revr ouzh ar c'hwenn ! Aet eo da get kement roud a oa eus ar sevenadur kent. Rankout a raio an den deskiñ pep tra a-nevez rak kollet eo bet ar ouiziegezh-hont : den ne oar petra eo an tredan, ar poultr, ar skitur.

Ur sell teñval a-walc'h a daol J. London war mab-den. Ar memes c'hoari a zo tonket da zegouezhout : kann ha lazhadeg a vo e-touez an dud evel ma oa bet gwechall. Evel ma lavar Daniel Kernalegenn en e rakskrid, diougan an darvoudoù spouronus c'hoarvezet er bed e-doug ar c'hantved tremenet a glever er romant-mañ : ar vombezenn nukleel war Hiroshima, ar Sida, ar sec'hor hag an naonegezh en Afrika... diglok eo ar roll evel-just.

Ar vosenn skarlek, gant Jack London -120p Priz : 8€
Embannadurioù Al Lanv - 59 hent Kerdroniou Vihan
29000 Kemper

• **Evel ma tro an heol**, gant Yann-Fañch Jacq. Goude *A-berzh Mamm-gozh, Da fall ha da viken*, setu ma laka Y. F. Jacq embann e drede romant : *Evel ma tro an heol*. Tost da 200 pajennad a ya d'ober al levr ha kontet eo an istor war-hed 73 chabistr berr, unan eus perzhioù mat al levr. Dedennet kaer eo al lenner gant an tudennoù pennañ met kalz tudennoù a eil renk a zo hag a-wezhioù e vezer beuzet un tamm ganto ha diaesaet un disterrañ neuze red al lenn.

E Bro-Roumania e c'hoarvez an darvoudoù kontet er romant-mañ, savet kentoc'h evel ur marvailh sokial modern eget ur romant polis boutin. Pleustret en deus an aozer un dachenn ma kaver daou ant : unan toulet er pri hag er fank pegus ha lous hag egile a sko war-du ar sklêrijenn, war-du an heol o parañ, ar vuhez trec'h d'ar marv.

Er romant-mañ eo trec'h youl ha pennegezh ur vaouezh yaouank war holl gwalleurioù ar bed. Ur gentel a vuhezgezh gant trivliadennoù eeun ha sonnet un tamm pa santer youl an aozer da ziskouez e c'hell an den bezañ mestr war e donkad ma stourm start ouzh an nerzhioù kontrol ha ma oar ober fae war gement tech a ziskouez an den kaout : dispri, c'herwvoni, fallagriezh ha kement zo.

122

Direbec'h eo Maria Sapca, tost da vat, hi hag a oa bet, d'ur poent zo bet, o c'hastaouiñ e straedoù Paris, kaset betek eno gant houlierien Broioù-ar Reter da werzhañ he c'horf.

A-benn saveteiñ hec'h ene ha tec'hout ec'h implij ur c'hliant hegreidik ha gantañ e tistro d'he bro, d'he c'hêriadenn c'henidik Fantana Mare. E Tulcea e tiviz sevel ur stal stlennata gant skoazell Benoit, ar c'hliant tener e galon. Stourm taer a ranko ober rak enebiezh he zad, tud ar vro hag a soñj n'eo ket dleet d'ur plac'h kas an traoù war-raok. Sentiñ ha serriñ he c'henou a rankfe ober kentoc'h.

N'eo ket Maria evit gouzañv gwelet merc'hed yaouank he bro o kemer an hent fall ha mont da servij en ostalerioù cheuc'h ha den ne oar da belec'h goude-se. Gouzout a oar ez eo ur gwallhunvre an hini a ginniger dezho.

Degemer a raio en he stal he c'henitervez Elena, ur plac'hig ha

n'eo ket gouest da gomz ken. Gant tud yaouank all e klasko Maria deskiñ an ekologiezh da dud ar vro hag a-benn ar fin e lakaio hec'h anv evit ar votadegoù pa fell dezhi enebñ ouzh ar maer Serifu hag e vandennad hailhoned a ren war ar vro pell zo. Gwallet e vo gant meveleien ar maer. Ne vo ket trec'h droukañs an dud warni avat ha Maria, evel ma ra ar vleunienn tro 'n heol, a dro he fenn war-zu sklêrijenn ar vuhez.

***Evel ma tro an heol, gant Yann-Fañch Jacq 192p
Keit Vimp Bev 29520 Laz***

• **Un Ene tan**, gant Pierrette Kermoal. Lavaret a ra P. Kermoal en he c'hentskrid e ranker gwelet krouidigezh *Gwalarn* evel darvoud pouezusañ an XX^{vet} kantved e buhez Breizh. Un troc'h eo bet e-keñver kement tra a oa en he raok ha kement tra a oa kempred dezhi. Youenn Olier ivez en doa bet tro da studiañ pizh oberenn Roparz Hemon ha roll *Gwalarn* en e levr *Un tonkad hag un oberenn (1990)*.

Pierrette Kermoal n'he deus ket studiet barzhoniezh Roparz Hemon war-bouez ur varzhoneg pe ziv (*Gwarizi vras Emer, Lazhadenn un mab Aife*) ; studiet he deus a-dost, avat, un toullad danevelloù (kevellennoù eo ar ger implijet ganti) ha romantoù. Evel ma ra ur medisin, arbennigour war ar c'horfskejerezh, stouet war ur c'helan diempred e tispenn kement arroudenn a c'hallfe degas un tamm sklêrijenn war oberenn Roparz Hemon.

Gant *Nenn Jani* e krog he studiaden ha war a soñj dezhi ez eo bed ar romant-se "ur bez da c'hortoz". Echu eo ar stourm, an tudennoù a bleg d'o zonkad, ul lec'h sentiñ eo kêr Vrest. "N'eus skrid ebet a ve ken estren da grouer *Gwalarn*", eme P. Kermoal.

Goude-se e studi teir oberenn kar tost : *An aotrou Bimbochet e Breizh, Ar vugale Fall* hag *Ar marv evit Breizh*. An daou skrid diwezhañ n'int bet echuet morse. En teir oberenn-se ez eus kaoz eus dishualded Breizh. "Tri arnod : teir c'hwitadenn", eme P. Kermoal. C'hoant en doa Roparz Hemon da droc'hañ gant ar skridoù kozh ha da lakaat un tamm birvilh er ruskenn, se zo kaoz e c'hoarzher goap ouzh *Ar Sketla, Jenovefa a Vrabant, Santez Trifina*, Emvod an druized e-barzh *An aotrou Bimbochet e Breizh*. Yaouank mat e oa Roparz Hemon p'en doa skrivet ar skridoù-se ha dija e soñje dezhañ ne oa netra da c'houlenn digant ar galloud diazezet. Er c'hrouiñ hag el lavar emañ hent ar frankiz.

En danevelloù all (*Kleier Eured, Ho kervel a rin en noz, War ribl an hent*) e kaver alies kudenn an tonkadur ; hag rankout a ra an den plegañ, asantiñ ha bout flastret ? En eil embannadur an dastumad

Kleier Eured ez eus bet degaset danevelloù nevez ma tiskouezer ar vuhez war an tu mat : ur galloud en deus an den da sturiah e vuhez.

Gwall skoet e oa bet Roparz Hemon gant ar brezel, gloazet e oa bet ha darbet e oa dezhañ bezañ lazhet e-doug bombezadeg Brest ha koulskoude, eme P. Kermaol, n'en deus skrivet romant ebet diwar-benn an darvoudoù mantrus-se evel m'o doa graet Roperzh ar Masson pe Abeozen. E lod eus e zanevelloù avat e klever heklever ar brezel (*Tasmant ar vali, An alouber, an dud dieub, Traonienn Skeud ar Marv*).

Diwar lenn studiadenn Pierrette Kermaol e c'haller kaout ur sell nevez war meur a zanevell ha meur a romant, *Tangi Kerviler* en o zouez. *Tangi Kerviler* n'eo ket ur romant istorel, emezi, ur romant war an istor an hini eo. Studiet pizh he deus P. Kermaol an deiziadoù merket er romant ha ma c'haller lec'hiañ an darvoudoù en XVIII^{vet} kantved, e Breizh moarvat, ne c'haller ket fiziañ en deiziadoù merket rak ne glotont ket gant an istor ha n'eus tudenn istorel ebet kennebeut. Ur fentigell eo a-berzh Roparz Hemon. Ar pezh a gont a-benn ar fin eo bugaleaj Tangi, an dud a ra anaoudegezh ganto. N'eo ket tonket an istor, un ober eo a ranker kemer perzh ennañ.

Un Ene tan, Pierrette Kermaol. 239 paj. Priz : 21€
Embannadurioù Preder
19, Park Maen Meur 29700 Ploveilh

• **Yezh ar vuhez**, gant Fañch an Uhel zo bet embannet gant *Mouladurioù Hor yezh*. Brudet eo Fañch an Uhel evit ar c'hontadennoù en doa dastumet hag a zo bet embannet gant *Al Liamm (Kontadennoù ar bobl, peder levrenn)*.

124

Al levr-mañ avat zo un dibab gwerzioù. Skrivet int bet gantañ war skouer ar re en doa dastumet a-hed e vuhez. Kaer ha flour hag aes da kompren eo e yezh. Ne c'heller ket lâret ez eo pinvidik met talavoudus eo e-keñver ereadurezh. War ingalded ar mentadur ha klotennoù dibenn eo savet ar gwerzioù. Kavet en deus danvez er vuhez pemdez, taolenniñ a ra an natur, ar vuhez war ar maez hag an amzer dremenet. "Ne oa ket dieub c'hoazh an awen" eme Per Denez en e raskrid. Gwir a-walc'h eo pa geñverier gwerzennoù an Uhel gant barzhoniezh ur skrivagner gall evel Baudelaire da skouer, a oa kenoad gant An Uhel, ganet ma oant o-daou e 1821. Klotañ mat a ra an titl "Yezh ar vuhez" avat gant ar pezh ez eo : ur yezh pemdeziek a vije plijus da gavout war muzelloù kement brezhoneger hiziv an deiz.

Yezh ar vuhez, Fañch an Uhel 128 paj. Priz : 13,50€
Mouladurioù Hor Yezh
1 plasenn Charles péguy 29260 Lesneven

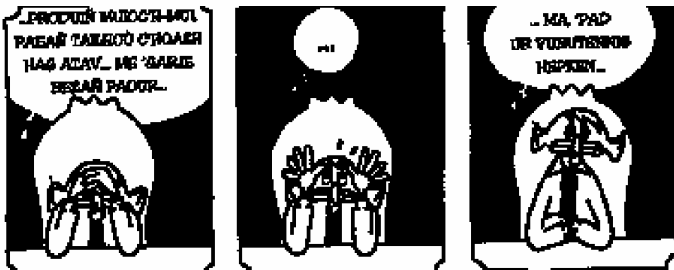
• **Gwerziou ha rimou brezoneg (levrenn genta)**, gant Alexandre Ledan (1777-1855). D'ur poent zo bet e oa A. ledan brasañ mouller hag embanner levrioù brezhoneg e Breizh. Kavet e vo el levrenn-mañ kanaouennoù savet gant A. Ledan e-unan, pe gant tud all ha reoù zo a oa kanaouennoù hengounel en e amzer (*Chanson ar Bonomig* da skouer). Implijet eo bet doare-skrivañ *Brud Nevez* evit an embannadur-mañ.

Gwerziou ha rimou brezoneg (levrenn genta), gant Alexandre Ledan - 200p Priz 14€
Emgleo Breiz
10 ru Kemper 29200 Brest

• **Penn-kil-ha-troad a** zo ul levr bevoniezh aozet evit ar c'hentañ derez, kelc'hiad 3 ha prietet gant Georges Boulestreau. Ennañ e kaver danvez program ofisiel an deskadurezh gall evit a-sell ouzh korfadurezh an den. Studiañ a raer an eskern, ar c'higennoù, an alaniñ, ar c'hoazhadur, kas ar gwad, ar skarzhañ, ar gouennañ. Taolennoù gwenn ha du a zo ur bern evit ar skolidi ha fichenoù evit ar vistri. Roet ha kaset e vo evit netra d'ar skolioù.

Penn-kil-ha-troad 62p. Priz : 10€
Embannet gant TES
30 ru Brizeug 22015 Sant Brieg Cedex

• **Ernest-Anton**, ar Pennrener-se zo ur pezh-lorgnez ! Treset hag ijinet eo bet tudenn Ernest-Anton gant un treser yaouank anvet Cirep. Savet eo al levrig e-doare *Kazh Geluck* : teir garezenn da

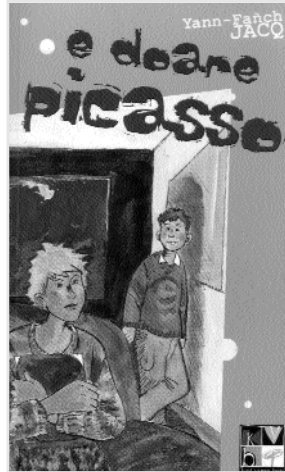

heul hag a echu gant ur farsadenn c'hwerv ar blaz anezhi, peurvuiañ. E galleg eo bet savet an istorioù fentus-mañ ha lakaet int bet e brezhoneg. Embannet eo bet al levrig-mañ e galleg hag e brezhoneg gant un ti-embann nevez : *Embannadurioù Delioù*.

Ernest-Anton, ar *Pennrener-se zo ur pezh-lorgnez !* 32 p 5,5€
Embannadurioù Delioù
Toull-ar-Ranig Plougastell-Daoulaz 29470

• **E doare Picasso**, gant Yann-Fañch Jacq. Derc'hel a ra ar skrivagner da embann levrioù a-dizh. Savet en deus un istor evit ar grennarded (etre 12 ha 15 vloaz lakomp) hag a denn d'o buhez pemdez, da lavaret eo d'an darempredoù mat pe fall o devez ingal gant o mignoned ha mignonezed er skol hag en diavaez. Bep Merc'her pa ya he mignonezed da bourmen e rank-Nathalie Tassin chom er gêr. Perak 'ta ? He sekred eo. Ur bec'h ponner da zougen avat. Buhez ur skoliajaded a c'hell bout start gwech dre vare.

Ul levr aes da lenn eo, savet a-ratozh-kaer evit ar grennarded. Anat eo e anavez mat ar skrivagner bed ar re yaouank. Perak 'ta e rank an aozer bepred reiñ anvioù boutin gall d'e harozed ? Perak ober evel en istorioù savet e galleg ? Hon lennerien yaouank a c'hellfe heuilhañ, evit ur wezh, istorioù harozed boutin anvet Nolwenn Kariou pe Tangi Troadeg. Ha ne vefe na bezañ strizh a spered nag ober fae war ar wirionez hag an ijin.

126

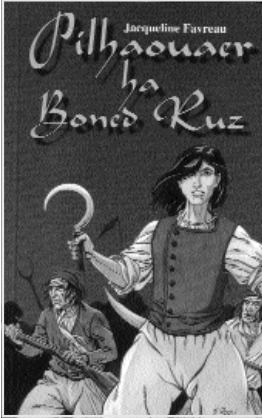
E doare Picasso, gant Yann-Fañch Jacq 64p. Priz : 3€
Embannadurioù Keit vimp Bev 29520 Laz

• Degemeret hon eus daou levr nevez-embannet gant *An Here* e rummad istorioù buoc'hed gant Yves Cotten : **Triffin strap-he-latenn** ha **Klariz Aonik**, ha lakaet e brezhoneg gant Cédric Sinou. Levrioù skeudennaouet ha livet kaer int o-daou. El levr kentañ ez eus un tamm kentel a gengarantez hag a zoujañs. Start eo bevañ gant ar re all ha strivoù a ranker ober a-wechoù.

En eil levr e roer da gompren d'ar vugale o devez aon e-pad an noz, n'eus euzhviled nemet en o faltazi evel e-barzh penn ar paourkaezh Klaris.

Triffin strap-he-latenn, gant Y. Cotten Priz 11€
Klaris Aonik Priz 11€
Embannadurioù An Here Toull-ar-Ranig
29470 Plougastell-Daoulaz

• **Pilhaouaer ha Bonedoù Ruz**, gant Jacqueline Favreau. Embannet e rummad *Levrioù Skol al Iouarn* evit ar grennarded.

Skeudennaouet eo bet gant Alain Robet. Embannet e oa bet e galleg e 1998 dindan an anv : *Pilhaouaer et Bonnet Rouge* ha lakaet eo bet e brezhoneg gant Cédric Sinou.

Er romantig-mañ e konter deomp istor ur pilhaouaer yaouank eus Boneur, Yann Loeiz Votorel, hag a vo tapet e emsavadeg veur ar Bonedoù Ruz er bloavezh 1675 er Vro Vigoudenn. Gwad ruz en deus dindan e ivinoù ha ne chomo ket da dermal pa ranko mont gant ar wazed all da stourm ouzh ar vistri ha da lakaat an tan en dihelloù. Mont da pilhaoua a rank Yann-Loeiz ober evit gounit e vara hag evel-just foetañ bro a ra etre Brasparzh, Pleiben, Ar

Veuzid, Kemper-Kaourantin ha Kombrid. Evel ar pep brasañ eus ar gantreerien-se e oar Beg Du, lesanv Yann-Loeiz, muioc'h a draoù eget ar re all hag evel ma rae e dad en e raok e vo gouest da embann ar c'heloù e kement lec'h ma vez gant e garrigellad pilhoù. Kaoz a zo ivez eus Sebastian ar Balp hag a oa e penn ar stourmadeg er Poc'hêr.

Kastizet garv e vo an emsaverien gant soudarded an Dug De Chaulnes. Yann Loeiz, avat, a yelo da skoachañ e koadoù an Uhelgoad a-benn saveteiñ e vuhez hag adkavout Katellig, ur plac'h yaouank eo ken tomm e galon outi. Douetañs ebet e vo plijet ar grennarded gant an istor-mañ.

Ar gelennerien hag ar vistri-skol a c'hello tennañ gounid ivez eus an istor-mañ a-benn studiañ pishoc'h emsavadeg ar Bonedoù Ruz hag a zo bet unan eus pouezusañ darvoudoù bet c'hoarvezet e istor pobl Vreizh. E fin al levr e kaver kartenn Vreizh gant tachennoù pilhaoua ar re Votorel hag ivez testenn *Kod ar Beizanted* a oa bet skrivet e galleg.

Pilhaouaer ha Bonedoù Ruz, Jacqueline Favreau.
Embannadurioù An Here Toull-ar-Ranig
29470 Plougastell-Daoulaz

• Adembannet eo bet levr kaer Jarl Priel, **An teirgwern Pembroke**, kuit a dresadennoù an dro-mañ, avat. Peurwerzh e oa pell zo ha sur mat e vo laouen al lennerien yaouank o lenn al levr-

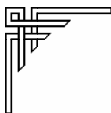
se en doa graet berzh d'ar c'houlz ma oa bet embannet evit ar wezh kentañ e 1959.

An teirgwern Pembroke, Jarl Priel 256 p Priz : 17€
Ti Embann An Here-Al Liamm
Toull-ar-Ranig
29470 Plougastell-Daoulaz

• Adembannet eo bet ivez **Lara**, gant Goulc'han Kervella. Peurwerzhet ivez pell zo. N'eo ket tre memestra a vo kavet en eil moulladur avat. Trizek danevell a ya d'ober al levr-se, lod tennet diouzh *Lara (Al Liamm 1989)* ha lod diouzh *E vrenigenn ziwezhañ (Al Liamm 1999)* abalamour ma tennont d'an hevelep tem : tud klañv o spered. Gant Herve Bihan eo bet savet ar raskrid.

Lara, Goulc'han Kervella 215 p Priz : 12,5€
Ti Embann An Here-Al Liamm
Toull-ar-Ranig
29470 Plougastell-Daoulaz

Notennoù bet savet gant
Ronan Huon, Pêr ar Bihan, Tudual Huon,
Herve Latimier, Annaig Kervella
gant skoazell Sylvain Botrel evit an divankadennoù
ha Herve Huon evit ar frammañ.

Moulet gant *Keltia Graphic*
B. P. 4 – Kerangwenn
29540 SPEZED

•
Kerzu 2002 – Disklêriet hervez lezenn
C.P.P.A.P. 71403

•
Renerien : R. HUON & T. HUON
ISSN 0024-1733

